

Томъ 15, 1917

**LETO XV.
1917**

**ŠTEV. 8.
in 9.**

SLOVAN

**MESEČNIK ZA
KNJIŽEVNOST
UMETNOST
IN PROSVETO**

VSEBINA.

Franu Maslju v spomin. Milan Pugelj	201	Bridka zgodba iz Levstikovega življenja. Avgust Žigon	234
Kresna noč. Juš Kozak	202	Igra. Ivan Albreht	240
Ubranost. Janko Glaser	210	Slovo. Fran Roš	245
V bohotnem cvetju. Matjaž	210	Listek	246
V mislih. Horikava	210	Ladislav P.: Fran Maselj Podlimbarski. Juš Kozak: Dialog ob treh povestih. Anton Loboda: Die nationale Abgrenzung im Süden. Anton Loboda: Za kulturno zedinjenje Jugoslovancev. Anton Loboda: Dr. Zober, Slovensko in tuje slovstvo. Juš Kozak: Impresija gledaliških večerov. G. A.: XIV. umetniška razstava. J. K.: Narodni dar Ivi Vojnoviču. J. K.: Vladislav Petković-Dis. A. L.: † Dr. Janez Ev. Krek. Igralec Otokar Boleška je umrl. Avgust Žigon: Levstikovo delo za Prešerna do leta 1870. Avgust Žigon: Čopova biblioteka. — Naše slike: Ivan Vavpotič: Tolminke. (Umetniška priloga.) Quido Manes: Student. (Umetniška priloga.)	
Češka literatura za časa vojne. Štefan Jež	211		
Ali čuješ? Ivan Albreht	215		
Gospodična Mici. Franc Milčinski	216		
Volkodlak. Fran Govékar	222		
Misli o osnovah južnoslovanske zgodovine. Anton Loboda =	229		
		<i>= prof. Melik</i>	

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol-leta 6 K, na četrto leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K, 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K.

Tiskarna D. Hribarjeva (A. Pesek) v Ljubljani. — Urednik Milan Pugelj v Ljubljani.

P. n.

Da se ustvari za lista „Slovan“ in „Tedenske Slike“ trdna gmotna podlaga, se je osnovala „Zvezna tiskarna“ v Ljubljani, r. z. z o. z., ki je prevzela Drag. Hribarjevo tiskarno v Ljubljani na Dunajski cesti 9. S tem sta dobila lista lastno tiskarno, ž njo pa jima je dana možnost, da se razvijata in spopolnita še bolj.

Opozarjamo vse prijatelje „Slovana“ na današnjo prilogo: Vabilo na subskripcijo deležev „Zvezne tiskarne“ v Ljubljani r. z. z o. z. s prošnjo, da pristopite v čim obilnejšem številu. Občinstvo podpira s tem našo književnost in pospešuje s sorazmerno malimi prispevki razvoj naše kulture.

IUAN VAVPOTIČ: TOLMINKE.

QUIDO MANES: STUDENT.

Franu Maslju v spomin.

Pišem črn ti list, gospod Fran, omakam ga s črnim črnilom,
obrobljam ga črno, pošiljam ga za Teboj, ne vem nič kam, ker več Te ni.
Odšel si od nas nenadno tako, da vere ne dam bešedilom,
ki nam brzojav in temno pismo jih nosi, da v zemlji telo Ti že spi.

Kdaj in kako? Tvoje misli so v nas, Tvojo kri čutimo, v nas tvoja so dela,
a Ti da ne vrneš se v belo Ljubljano, da v Dravlje ne pojdeš več
po Tvoji solnčni cesti, kjer tovarišev zvestih čaka te truma vesela,
da jim poveš, kako se razmahnemo, da popraviš mrki svoj brk, tistih časov se
veseleč?

Pogoltnil je grob Tvoje telo, globok in hladen, tesán in pokojen.
Ležiš nam daleč, ne med Slovani, ki vedno njih sin si bil vnet – –
med tujimi ljudmi si, iz Tvojega groba ne vzklije cvet opojen
domače rože, svet krog Tebe se širi, ki si mu Ti proklet.

Ā kaj telo! To je prah, to je zemlja, to je kamen, ki vali ga voda,
to je veja, ki jo zlomi vihar, da se vrne v prst,
to je vodna roža, ki danes cvete in čara oko nje deviška posoda,
jutri že rumeni in rjavi; da zgine, že se potaplja med bičje in trst.

Naš duh pa je, ki živi, in naš duh so naša dela,
in Tvojih del misel je čista in zdrava in kakor solnca sij
gre skozi nas, skozi naše duše, vsa sveža in čila in smela,
in kakor zlata struna, ki ne utihne nikoli, sredi naših misli zveni.

Gospod, mi smo s Teboj, s Tvojo mislijo smo, v Tvojega duha smo sredi,
in kakor Ti, jo vcepimo mi v rast svojih otrok
in svojih otrok otrok – in v neskončnost naj pne se veriga, vedi,
da bomo vsi nesmrtni, da zlijemo se v svetovja večnega krog!

Milan Pugelj.

Kresna noč.

Napisal Juš Kozak.

Peter je zabrlizgal, od vseh plati se je strnila njegova vojska, skrita po hišnih vežah, za vogali, v travi za vodo. Za hip postoje sredi ceste, da se prilagode položaju, izvedo poveljninkovo povelje. Peter jih je pričel deliti. Zabliskale so se njegove velike, modre oči; ves razbeljen, goreč v lica je komaj lovil sapo. Stavki so se lomili, surov krik, združen z divjim mahanjem rok je bilo njegovo povelje. Vse obenem je hotel, vojsko voditi, sam poseči dejansko vmes in že dopovedati nasprotnikom, da so premagani. Ni mu dala žilica miru. Sredi poveljevanja je napel lok in zapičila se je pšica med nasprotnike, ki so se istotako burno posvetovali pod škarpo ceste, tik vode, kamor so zagazili v nespretnem poizvedovanju za sovražniki. Toda vkljub temu, da so se tudi ti razvrščali ter se pripravljali na boj, je Peter sam pri sebi spoznal, da je že zmagal, ker je speljal sovražnika v zasedo in ga razcepil. Sovražnik, v dolini pod njim, v manjšini. Ta zavest ga je navduševala tako silno, da se je prehiteval, stoječ in kričeč prav na robu škarpe.

„Stane, na levo, hitro, hitro! . . . Tone, daj no, daj no! Zagrabi! . . .“ Telo se je zvijalo, kamor je metal povelja.

Nič ni premišljal, kakor, da se je načrt že davno porodil v njegovi glavi baš tako zgrajen, kot se je sedaj uresničil. Pa kaj bi se bal, poslušna njegova vojska je planila ko blisk čez cesto, ne glede na mimoidoče ljudi, v katere se je ta in oni krepko zaletel, drvila po klancu, da je život omahoval pod težo kolov, palic, pokrovov od škafov, ki so jim služili za ščite. Nekateri so se ustavili, napeli fičaface in ena pšica je ranila Bolčovega Grego v golenico do krvi.

Petrovo srce je prekipevalo veselja in ponosa. Nekaj časa je gledal, kako se rujejo, lasajo, pomagal sam z vpitjem, ko pa se mu je zdelo, da se obotavlja samo še Grega, najsilnejši med

nasprotniki, se je pognal raz škarpo, zdrvel po klancu med nje, ki so za hip prenehali, zgrabil Grego čez pas, privil ga k sebi, sunil s pestjo v podbradek, da je padel vznak, kakor pokošen. Peter je čutil, kako je zahreščala Gregova lobanja na kamenju. Toda kakor bi si hotel za hip umiriti vest, da ga je le malo pretrdo, se je ozrl, kdo pride zdaj na vrsto. V tem so pridirjali ostanki Gregove vojske po klancu na pomoč. Peter sam se je z nekaterimi obrnil proti njim, da se jih loti. Toda Grega, ki si je oddahnil med tem od udarca, je pričel jokati. Hropeč je pretil, da zatoži Petra očetu. Ta se je v globini srca prestrašil, češ, to bo klavrno izpadlo. Zabavljal je Gregi, ki joka za prazen nič in da mora v vojski to tako biti. Skoro ga je osmešil pred tovariši. Grega se je pobral in še vedno ves v solzah odkorakal proti domu. Tudi drugi so pobirali palice, kole, ščite, da odidejo domov. Ves čas so se kregali med seboj, očitali drug drugemu poraz in zabavljali. Petru edinemu je bila zmaga tako jasna, da se sploh ne izplača o tem nadalje govoriti. S svojim bratom Tonetom in Stanetom, večnim spremljevalcem obeh, je hodil za drugimi. Trojica je nekaj časa molčala.

Prišel je zopet Peter z baharijo.

„Saj sem vedel že naprej, da jih bomo tu doli. Komaj sem čepel za zidom, ko so se plazili za vodo. Beži no, Grega bo kaj naredil. Pa joka za vsako malenkost. Ampak dobro sem ga, kaj?!“

V globini svoje duše pa se je Petru zdelo vse malenkostno. Tako daleč je bilo že vse, da sploh ni mogel misliti, zakaj je postavil prej Grego poglavarjem nasprotnikov, mu dal pravico do svobodnega boja, ko je vendar vedel že takrat, da mora zmagati. Bilo je to pač radi tega, da se je vsak večer zamogel pobahati s svojo močjo ter se sploh nad kom skazati. Saj je dobro

vedel, da ga med zavodno drupaljo ne bo nikdar nihče premagal, pokazal se bolj sposobnim vojskovodjem od njega.

Seveda sta hotela imeti svoj detež tudi Stane in Tone.

„Če bi jaz ne prišel o pravem času,“ je povzel Stane, „s svojimi petimi, ne vem kaj bi bilo. Ušli bi po klanču.“

Petru se ni zdelo, da odgovarja, preveč je živel v zavesti, da je storil vse sam.

Tone, najmlajši od treh, debel v obraz in telo, je samo poslušal oba. Kakor dva zublja so žarele njegove velike, črne oči pod težkimi obrvmi in sijale tembolj sredi razpaljenih zagorelih lic in črne, gladko ostrižene glave. Sijaj teh oči pa je bil vedno nekam otožen in zamišljen.

„Veš, Peter, ampak tudi mene si zadel, ko si skočil na Grego. Ravno po nosu si me,“ je pristavil skoro otožno.

Peter ni odgovarjal, nova stvar ga je zavzela. Žabica je regljala nad vodo, dokler ni pljusnila v kamenje na drugem bregu. Vsi trije so pričeli lučati kamenje čez vodo.

Drugi so se porazšli domov. Le malo jih je še posedalo pred hišami in stanovanji, čakajočih večerje. Zavoda se je praznila. Zakasneli delavci so hodili domov, tuintam se je pripeljal visoko naložen voz sena. Ljudje pa so izginjali po hišah. Prah je polegala in okna slikovito razvrščenih, neenakih hiš so se odpirala.

Trojica še ni mirovala. Bosonogi, roke v žepih so hodili gori in doli ter iskali, česa bi se lotili; zabavala jih je misel, kako bi ponagajali temu ali onemu mimoidočemu, prestrašili kolezarja, zavedajoč se, da jim nihče ne more po njih skrivališčih in ob hitrih nogah do živega.

Tuintam se je Peter pripognil pred hišo, se s skrbjo oziral skozi široke orehove veje na hodnik. Cenkova hiša je bila na zavodo enonadstropna in hodnik ali bolje odprta veranda prvega nadstropja je slonela na dveh lesenih stebrih. Dvorišče je padalo tako, da se je iz ceste lahko videlo preko ograje na hodnik, ki je bil še vedno prazen; toda Peter skoro ni zaupal svojim očem, kajti večer je padal na zemljo in oče bi moral priti vsak čas domov k večerji. Nikogar se nista bala bolj kakor očeta. Dobro sta vedela, da se mu morata prikupiti, če hočeta, da bo ves večer dobre volje, kajti hude jeze je bil Cenkov oče in že mnogokrat sta Peter in Tone občutila nje-

govo težko roko. Časi, kadar je bil slabe volje, se je razjezil za vsako malenkost.

Nocoj pa je bila kresna noč.

Peter je vedel, da jo bodo obhajali kakor praznik, če bo oče pri volji. Mnogo je bilo taci družinskih praznikov, vsemu predmestju skupnih.

To dolgo vrsto hiš, vseh prtiličnih je vezala neka notranja, medsebojna vez. Njih lica so nosila iste poteze, postarane in zakrknjene. Kakor družine prvega kolena so bile. Niso se še pričele razvijati, rasti, a njih temelj je bil trden in globok, okrog sebe so segale po zemlji in posestvu, da se dvignejo nekoč v višine. Baš tako visoko so hotele zrasti, kakor cerkev, ki je zaključila dolgo cesto in je bila ponos predmestja. Kdor je stopal po dolgi, neoblikovani, jo je zrl pred seboj in čutil, da so jo ustvarile te hiše iz svoje preobilice. Iz hiše v hišo se je pletlo sorodstvo, le malo je bilo priseljencev. In še kar je bilo teh, tako stari so bili, tako v vednem pogovoru in spominu, da so jih že smatrali svojim. Žile tega mogočnega sorodstva so prepletale in srkale nase vse ostalo mesto. Cenkova rodovina je bila izmed najstarejših prebivalcev predmestja. Spoštovali so Cenkovega očeta, ter ga ljubili vsled njegove poštenosti, resnobe in delavnosti. Žena njegova, Petrova mati, je umrla pred par leti. Spomin na njo je bil medel v obeh bratih, le posamezni utrinki so tleli v njih dušah. Neka notranja pobožnost ju je spominjala na veliko ženo, črnih las in oči, dobro in milo. Tako molčeče je živela, da je ostalo le malo besedi po njej in se je zdelo, kot bi vse svoje življenje prebila med njimi in vendar ne bila njihova. Družila jih je s svojo ljubeznijo, in skrbjo za hišo in družino. Nikakega povračila za svojo ljubezen ni uživala. Vse breme je nosila na svojih plečih in mož ji ni osladil življenja. Peter in Tone pa sta bila še premalo razsodna, vse preveč živa in razposajena, da bi ji izkazovala kako posebno ljubezen, dasi ravno je kipela v njih krvi.

Semintja sta jo videla gorko moliti, tudi solze sta zrla v velikih, črnih očeh, pa so bile tako daljne, tako nerazumljive obema. In vendar so slutile mlade duše, da njih mati mnogo trpi. Peter se je še vedno dobro spominjal, kako se je neke noči, ko je še stala njegova zamrežena postelja poleg materine in očetove, prebudil ter čul, da se kregata. Ni se mogel več spominjati, kaj mu je tiho očitala, česa ga prosila, ko se je oče odpravljal že pozno v noč z doma. Sklenje-

V sv. Pabla

nih rok je stala pred njim. Globoka, resnična žalost je napeto prosila: „Ne hodi, ostani!... kaj poreko ljudje... ne vsled mene.“ Peter je skril glavo pod odejo in pridržal dihanje. Izpod odeje pa je jasno razložil, kako mu hoče mati zabraniti izhod. Videl je očeta zgrabiti nekaj svetlega. Stala sta oblita od medle svetlobe male lučke na omari, ki je po domačem običaju gorela ves dan in vso noč. „Prokleta, umakni se, če ne te zakoljem,“ je skržetal oče z zobmi. Peter je zamižal. Mati je odletela v peč in koj nato so se zaprle vežne duri. Spanec je premagal Petra in ko se je prebudil še enkrat tiste noči, je lučka še vedno obsevala mater, slonečo na omari in ihtečo. Pozneje, kadar se je Peter tega domislil, je še dolgo ugibal, kam da je hotel oče tiste noči, a mlada duša ni odgovorila. Drugo jutro je mati vstala in šla na delo. Le njene oči so bile malo zatekle od joku. Oče je molčal nekaj dni.

Pa se je zopet spominjal, kaj se je zgodilo nekaj let pozneje. Krog poldneva je bilo, ko je stopil ravno iz sobe v kuhinjo in je videl, kako je padla mati vznak med kuhinjsko posodo. Oče jo je bil sunil. Vzroka ni zvedel nikoli, le zbolelo ga je tedaj tako, da bi bil skočil v očeta, če se ga ne bi tako silno bal. Mati je bila tiho, le pri kosilu je ni bilo.

Hodila je redko iz hiše. Šele ko je pričela bolehati, je vzela kako popoldne oba seboj. Obiskala je svojo sestro, mnogo slabšo in nadložnejšo od nje. Le njej se je mati potožila. Dolgo sta tiho govorili med seboj, jokali in se objemali. Petru se je vedno dozdevalo, da joka sestra nad materjo, vendar ni ohranil jasnega spomina na te obiske. Vedel je samó, da oče ne ljubi tete in govori z njo tudi tedaj zelo malo, kadar jih ona obišče na noč. Onadva pa sta jo ljubila, ker nikdar ni prihajala praznih rok. Živo pa se je Peter spominjal stare sobe z oguljenim zelenim divanom rezkega vonja, ki je bila z njim vsa soba prožeta, ter starega hodnika, vonja sveže pečenega kruha v pekarni pod tetinim stanovanjem. Od tete so šli na polje, kar sta obadva vedno željno pričakovala. Toda mati je hodila molče, pogladila zdaj tega, zdaj onega po laseh. Skakala sta in se lovila, nabirala mak, kokalj in plavice. Čudno pa se jima je zdelo, zakaj je mati sredi solnca, polja vedno otožna. Resna, še bolj žalostna se je vračala domov. Skoro vsaki pot se je ustavila v novo zgrajeni cerkvici Jezusovega srca, kjer je dolgo in pobožno molila.

Zadnje leto pred materino smrtjo so šli na počitnice v malo vasico tik mesta. Spremila jih je usmiljenka in teta, ker mati je bila že hudo bolna. Kolikor se je Peter spominjal, je čul, da materi ni rešitve in se zdravnik sam ne spozna. „Vleče se še lahko“, je čul časi teto. Vse solnčne dni je mati preležala na hribčku med smrekami in jablanami. Gledala je na polja, srkala solnčno luč in iskala z očmi svoja otroka, ki sta se pojavala vsepovsod. Kolikor jih je oče prej krotil, toliko bolj sta podivjala sredi svobode. Vse gozdove sta pretaknila, vse koticke vasi. Z domačima, od katerih je bil eden malo starejši, so prebrodili vso okolico. Prihajala sta le h kosilu in večerji. Takrat sta videla mater. Drugače pa ni bilo nikogar, ki bi ju miril, saj oče je prihajal vsak teden enkrat, nenavadno dober in radodaren; nikoli ni pozabil prinesiti slaščic in igrač seboj. Petru se je zdelo, da je postal tak radi matere, kajti pričel se je bati tudi on, da je ne izgubi. Zvečer sta ga vedno spremila na postajo.

Samo enkrat ju je pretepla teta. S sladkostjo se je spominjal Peter tistega dogodka. Naslada je spreletavala Petra in Toneta že ves teden prej, ko so se pripravljali na odkritje neke tajne. Rožmanov Tone jim je namreč razodel, da je ženska vse drugače ustvarjena ko moški. Peter sprva ni hotel verjeti, čeprav je čul od brata, da mu je Tone pokazal vse in je sam videl, ko je Katinka, domača hčerka, mnogo mlajša od njih, padla v travo. Tistega popoldneva pa so ležali za Urbančkovim podom. Z njimi je bila Mirtova Mici, hči krojača ob glavni cesti. Tone jo je pričel prigo-varjati, naj gredo na pod. Dobro sta se razumela in Petru se je celo zdelo, da ji je Tone dejal „tako, kakor zadnjič“. Na podu se je Mici Tonetu udala pred vsemi. Vse so videli, kajti docela dve uri so se igrali na podu z Mici. Peter je verjel. Nekaj novega, ponosu podobnega se je naselilo v njegove besede, v obnašanje napram ženskam. Pobahal se je Lojzki, tudi domači, precej starejši od njega v zaupnem pogovoru, ko je ona navidezno približala svojo pamet njegovi. Vendar je pozneje povedala vse teti. Zvečer so za pokoro molili na kolenih rožni venec v temni veži, preje tepeni vsi s težkim polenom. Peter je molil, kakor ostali, čeprav so njega poleg tega dolžili večje krivde, ki se je on ni zavedal. Med molitvijo so mu uhajale misli na Urbančkov pod. Zdaj ga je šele navdajal dogodek s trpko sladkostjo, ker je trpel radi njega. Sanjal je, kako bi mogel imeti

Lojzko tako poleg sebe, kakor je imel Mici, kajti večja in lepša ima vse bele roke in je bolj živa. Ni se zavedal, kaj ga vleče bolj k Lojzki, da jo ima tako rad, se pogovarja z njo najraje, kadar je sama in se ne norčuje z njim. Nič ni pomislil, da ga je zatožila. Saj se mu je smejala, ko ji je to pripovedoval, ter ga celo sama nagovarjala naj pove, če še kaj ve. Skoro mestno je bila opravljena, malo je delala in smejala se je tako čudno. Peter je vedel, da bi gotovo rada letala z njimi, če bi jo pustili doma, kjer je morala materi pomagati. Ko je mati čez par dni zvedela za dogodek, povedala je usmiljenka, debela, Petru zoprna ženska, je bila silno žalostna. Peter se ji ni upal pogledati v oči, pred njo ga je bilo sram.

Na jesen so se povrnili v mesto. Težko se je ločil Peter od svojih gozdov. Vse bolj jih je ljubil kakor polja, ker dražja mu je bila tišina, mrak zastrtih tajn gozda. Polja je imel doma, toda gozdov, širokih, globokih, da trepeče duša in se boji srce globine, teh ni še videl dosedaj. Koliko življenja je drhtelo v gozdovih, koliko skivnosti. Časi, ko je taval otožen in pobit cele dneve okoli, od nečesa bolan, čemur vzroka ni poznal, čuteč le mržnjo do vsega dela, skakanja, do ljudi, je ležal v gozdovih in sanjal. Tiho so zrle velike oči gozdovom v globino, tako domače se je počutil med smrekami, bukvami, kakor da spregovore zdaj in zdaj z njim.

Tiste jeseni ga je oče radi nekega neuspeha spodil od doma. Rad je šel Peter od doma, ker ga ni nikdar posebno ljubil. Nekaj seveda tudi radi tega, ker se mu je obetala pri teti večja prostost, kajti ta je imela na stanovanju tudi starejše dijake in vsak večer je šel po šoli lahko na sprehod. Domov je zahajal le redko, kvečjem vsako nedeljo. Takrat ga je mati pogostila in potem se je poigral s Tonetom, ki je tudi hodil v šolo. Vse najnovejše, kar je Peter zvedel med tednom, je postalo tudi njegova last. Preveč novega se je zanj odprlo, da bi se drugače mnogo spominjal na dom. Teta mu je pripovedovala, kako težko je mati bolna, da bo morala umreti, kako hudo bo to zanj, toda on ni vedel, kaj bi vse to pomenilo. Saj ni mati nikdar potožila o svoji bolezni. On sam še ni videl umirati človeka. Teta mu je očitala, da je ves podivjal, da ne ljubi matere, on pa je pozabljal to, potapljač se v gozdove za mestom.

Nov, svetel dogodek je sprostrl nad njim čar tajne svetlobe. Stanoval je tisto leto pri teti

učiteljščnik Milan, šest let starejši dijak. Slok, visok fant je bil, bolehne in nežne nature. Lepo se je oblačil, negoval lepe, bele roke, svileni mehke plasti las so se mu usipale iznad visokega čela, velikih modrih, malo vodenih oči na podolgovati obraz. Z nestrpnimi gestami rok jih je vedno popravljal. Tudi v koticu ustnic in obrazu so se pojavljali krčevi utripi. Tiho, pritajeno je govoril malo bolan na pljučih. Dobro je risal in teti je na svilo slikal prebodena rdeča srca, ki jih je sam pookviril in razobešal po stenah. Časi je čul, ko je teta dejala napram drugim: „Dober fant je Milan, nobenih razvad nima, le mlade lepe gospe mu ugajajo.“ Njega se je oklenil Peter; nerazumljiva ljubezen njegove mlade duše je zasledovala vse kretnje in geste Milana. Najljubše mu je bilo, če je mogel sedeti z njim sam v sobi na oguljenem zelenem divanu. Stiskal se je k njemu, zatapljal svoj obraz v njegove lase in usrkaval njih opojni vonj. Sam ni razmišljal, ni vedel, zakaj poljublja tako željno njegove lepe roke, prepokane s posebnim vonjem. Zvečer je čul kakor on. Razsrdil se je v srcu, če je Milanu v prepirih ali drugače kdo kaj storil, zlobna zavist je sledila vsakemu pogovoru z drugimi, sosebno če se je Milan razgovarjal, česar bi on ne smel čuti. Z mladostno zlobo je zasadil prepir med njega in druge tako, da Milan ni govoril nekaj časa z nikomur in je bil doma ves njegov. Tako daleč je pritiral, da je morala gospodinja miriti. Že zopet je zasledoval vsak korak njegov, komu naj velja, hotel je, da bi bil Milan samo njegov. Kakor v cerkvi vonj kadila, silni blesk razsvetljenega oltarja, so navdajali njegovo dušo Milanovi pogledi.

O Miklavžu je umrla mati. Da je zelo slaba postala, je Peter vedel po pripovedovanju tete. Kadar je prišel zadnje čase domov, je ležala. Postajal je ob njeni postelji; mati ga je stisnila k sebi, nič ni tožila, le poljubovala je njegov obraz. Težko je že dihala in mrtvaško mrzle so bile roke. Od nje je šel na dvorišče, kjer je s Tonetom skakal, igral se do odhoda. Ko je prišel tisto popoldne takoj po kosilu domov, je plavala vsepovsod grobna tišina. Deklo je srečal prvo. Imela je objokane oči, sočutno ga je pogledala: „Danes zjutraj so jih prevideli,“ je dejala tiho, „opoldne pa so še govorili“. Peter ni povpraševal kako in kaj. Stopil je v sobo. Naslonil se ob mizo pri oknu ter gledal na postelj. Oče je sedel pri peči. Nihče ni spregovoril besede. Tiho, zaprtih oči je ležala mati. Nevidno je še dihala. Oče je zagre-

bel obraz v dlani in jokal. Petru se je zdelo čudno, da oče joka. Grobna tišina sobe, blede materini obraz, njene čudovito mirne poteze, katerih najrahljejši dihljaj ni zbudil, so naenkrat zasenčili Petra z brezmejno žalostjo in čuvstvom čudne zapuščenosti. Kakor da se trže zagrinjalo in se odpira pred njim širok mračen prostor, ki ga prestopi v tem hipu brez človeka, na katerega je bil najbolj navezan v življenju, dasiravno se tega ni nikdar zavedal. Prevzelo ga je, da je zajokal na glas. Mati se ni zganila. Le oči so se odprle — same od sebe. Kalne, mrtvaškega sijaja polne so bile. — Nemi pogledi so blodili po sobi, se stapljali z mlačno svetlobo zimskega dne. Do očeta so segli, splavali do Petra: brez besede, brez vsakega utrinka čustev. Nato so se zavesile trepalnice, pogledi so izdahnili. Tisti hip je oče vstal, stopil k postelji, dvignil odejo in otipal materine noge. Nemo je šel iz sobe, ter se vrnil z usmiljenko. Ta si je brisala roke, nekaj je prala v kuhinji. Nihče ni pričakoval. Prijela je materine roke, dotaknila se nog, pa se je počasi spustila ob postelji, da poklekne in moli. Še druge ženske so stopile v sobo, da molijo, kajti mati je umrla. Poklicali so Toneta, igrajočega se na dvorišču.

Divji krik se je raznesel po hiši. V sosedni sobi so jokali z očetom, v neverjetni, nepojmljivi grozi pred smrtjo, ki je tako hitro stopila med nje in prvič ostro zarezala v njuno življenje. Tam so mater preoblačili. Popoldne je že ležala na odru in čez dva dni so ostali sami, zapustila je hišo za vselej.

Izpremenilo se ni ničesar. Gospodinjstvo je vodila dekla, pomagala ji je tu in tam teta. Peter je ostal pri njej, Tone pa je živel z očetom. Ob počitnicah je bival doma; živela sta tedaj le samim sebi prepuščena, brez vsakega vodstva. Igrala sta se na dvorišču, za vodo; kadar je bil oče slabe volje jih je že tepel za vsako malenkost. Drugače jih je jemal seboj na pokopališče, v mesto, pokazal jim vse najnovejše dogodke in stvari, tako, da sta stala po eni plati vedno med najnovejšem. Bala sta se in ga vendar ljubila. Zvečer je časi posedal z njima, pripovedoval jima zgodbe, katerih je toliko vedel. Rad je govoril in če so se jima dopadle, je bil sam seboj zadovoljen. Mračne, temne so bile te zgodbe, da jih je spreletal mraz po hrbtu, kadar sta ga poslušala. Že prej, ko je živela še mati, so si dopovedovali cele večere po zimi, kadar so luščili

grah in fižol. Tudi mati je znala pripovedovati. Bile so to zgodbe o strahovih, duhovih, spominih, veččah tako grozne, da sta le s strahom v duši legla spat. Dedščina predmestja so bile, kajti z mističnim pajčolanom so bile zastrte te male hiše; vsak vogal, vsaka hiša je imela svoje in vendar sorodne med seboj. V skrivnostnih predstavah sta živela. Podobe na stenah so se jima zdele drugačne, kakor v drugih hišah. Živele so za nju isto življenje, ko onadva in cele dopoldneve sta preklečala v sobi zaprta in zaklenjena, molila pred podobami, pričakujoča čudežev. V njih podzavesti je živela slutnja o duhovih in vsepovsod sta jih slutila z grozo in vendar sladkostjo v duši. Vedela sta, da se prikaže tudi njima, saj ga je videl še vsak, kakor je oče pripovedoval. Peter se ni mogel nikdar otresti utisa iz najzgodnejše mladosti. Mati je hranila tedaj knjižice o peklju, ki jih Peter nikdar pozneje vkljub vsemu prizadevanju ni mogel iztakniti. Grozne slike so predstavljale v njih pekel. Sedel je nekoč sam v sobi ter jih s silnim strahom prelistaval. Mala rdeča lučka je komaj razsvetljevala sobo. Svet, ki ga ni do tedaj poznal, se je odpiral v vsej grozoti njegovih dušici, ki ga ni mogla razumeti. Ko je odložil knjige ter stopil iz sobe v kuhinjo, je padel na pragu, da so ostale noge v sobi. Silno je zakričal, kajti začutil je, da ga vleče nekdo za noge nazaj. In od tedaj se ni mogel otresti misli, da ga zasleduje neki duh, ki ga bo še nekoč videl.

Tako sta živela tudi naprej sama z očetom. Mladostna razposajenost, otroške igre, posecanje mesta je izpolnjevalo njuno življenje. Izpremembe so bili domači prazniki predmestja. Očetu so bili sveti ti časi in če sta ga ubogala v vsem, je bil dobre volje ter jima je ugodil v vsem.

Kresna noč je bila, zopet praznik, ko spuščajo vsako leto po vodi svečane kresove, če le mogoče hišni gospodar sam. Zato se je Peter s tako skrbjo iztezal skozi vrata, da vidi, če ni še očeta doma, da bi jih ne pogršel, ko pride k večerji.

„Tone, poglej no, če še ni očeta?“ je naročil bratu, ki je takoj švignil na dvorišče, da popraša deklo, če ga res še ni.

Pridrsal je bosonog nazaj in sedel na žično vrv.

„Ni ga še.“

Tik pred hišo so se ujčkali na vrvi, opazovali mimoidoče, ponajveč zakasnele delavce, ki

so odhajali za dolgim tovarniškim zidom v svoja predmestja. Cesta se je počasi praznila, polegel je prah, ostre konture dreves so se v jasnem, od večernih zarij in hlada prepojenem ozračju oblikovale kakor kapelice in sence lip so sprostrle svoje mrakove nad zemljo. Dečad je utihnila, mirno se je razpredal pogovor pred hišami na pragovih sedečih. Ves mrak in vzduh pa je bil prevzet od vonja lip. Temno zelena voda brez barve nebes je tekla brez šuma.

„Ali bomo jutri zjutraj šipanke?“ je povzel zopet Stane.

„Seveda jih bomo. Tudi Grega pride. Ob desetih vstanejo, potem se oblačijo,“ se je razvnel Peter.

„Danes me je pa pošteno polila stara Čuka,“ se je smejal Tone. „Ravno pod oknom sem bil zdajle zvečer, ko so se napravljale v cirkus. Pa pride baba na prag in me kar z vrčem vode oblije.“

„Tako suhe so in blede.“

„Si bil že v cirkusu. Si jih že videl tam?“ Stane je odkimal.

„Mi smo pa šli zadnjič z očetom. V mor narje oblečene so bile, po vrvi so plezale, skakale iz droga in časi tako čudno zavpije kakšna, kakor bi se bala gospodarja, ali da se ne ubije. Simona je vedno v sredi. Prav jezen sem bil, veš, ko so se tistim v prvi vrsti vedno smehljale in priklanjale.“

„Sneto je bila Simona zadnjič jezna, ko ji je Cirkov Cene ravno pred Bolčem nastavil nogo, da je padla in izlila vse mleko;“ se je muzal žarečih oči Tone.

„Pa sem ga potem. Za ušesa, v hrbet, ob tla sem ga vrgel kar pričo nje,“ je baharil Peter: „Kako hvaležno me je pogledala.“

„Hm, hm, kako pa Cene tebe? To sta tekla po klancu.“

„Jaz že nisem tekel.“

„Pa si, pa si!“

„Nisem ne, kaj boš ti?“

„Saj smo vsi videli.“ Tone je z veseljem nagajal. Že se je odmikal. V Petru je zavrela kri. Švignil je kvišku, — pa Tone, ki je bil že pripravljen, mu je ušel.

„Bog zna, odkod so prišle,“ je ugibal Stane, ko se je Peter že pomiril.

„Eh, s cirkusom hodijo! Oče je dejal, da so dobro plačane.“

„Kaj plačane. Nič nimajo,“ zabavlja Stane.

„Seveda ne, ti pa veš. Saj jih še videl nisi.“

Petru se ni zdelo več odgovarjati, kajti Simona se mu je preveč prikupila. Čisto pohlevna domača se mu je zdela. Najmlajša je bila od vseh treh igralk, ki so tisto poletje prišle s cirkusom ter se nastanile v eni sobi sosede Čuke. Vsak dan je Peter komaj čakal, da jih vidi. Zvečer, ko se mu ni dalo zaspati, je prisluškoval, če so že prišle domov. Ni vedel zakaj, ampak tako rad bi jih gledal, ko se slačijo in oblačijo. V cirkusu ga je omamil blesk Simoninih rok in žar njenih oči. Zdelo se mu je, da je vedno žalostna. Njegovo telo je nerazumljivo žarelo, če je mislil zvečer, kako lepo bi bilo, da jo ima poleg sebe, da vonja vonj, ki je prihajal iz njih sobe. Spominjal se je Mici na podu in tako je hotel biti pri Simoni, jo božati, gledati v oči. Mlado telo je prešinjala nejasna naslada. Vsako jutro in zvečer je postajal pod njih okni, da jih vidi in one njega, se izkaže pred njimi, ker vedno je upal, da prično tudi one tako misliti nanj, kakor misli on na Simono. In tedaj je upal, da pride Simona sama od sebe k njemu. Nikomur ni zaupal teh svojih najtišjih misli, čeprav je vse navdušil za igralko; bal se je, da mu Tone tega ne oponese enkrat pred očetom.

„Prideš jutri zjutraj ob devetih. Kar tu pred hišo.“

„Jutri zjutraj, — pridem,“ je dodal Stane po kratkem premisleku.

Tedaj se je začul raz hodnika običajni očetov žvižg. Oba sta planila kvišku, tudi Tone je priskočil in že sta švignila na dvorišče.

„Jutri ob devetih,“ je še enkrat zakričal Peter.

Da bi trenil z očmi, tako hitro sta preskočila dvorišče in sedela za mizo na hodniku. Oče je bil dobre volje. Obema je odleglo.

„Ampak vedno imata koga, da se drvita z njim. Nič ne pomaga, če vaju vedno ne svarim,“ je grajal oče. Trd, oster je bil glas, vendar nič hudega obetajoč, saj sta oba vedela, da ju nikdar ne pohvali. Kadar samo godrnja, ne bo nič hudega.

„Pred hišo smo sedeli,“ sta se navidezno izgovarjala.

„No, kaj boš jedel? Hočeš tole?“ je nadaljeval oče in delil večerjo.

„Ata, ali spustimo nocoj kres?“

„Čakajta no malo, da se zmračí. Le hitro pojejta zdaj. Kdor je pri jedi len, ni za nobeno delo. Pri jedi se mora biti tiho!“

Tako so molče povečerjali.

Ko je pospravila dekla z mize, so še malo počakali. Oče je trebil zobe. Nato se je počasi dvignil. „Je Janez doma?“

Oba sta skočila. „Janez, Janez!“

Hlapec se je odzval, kajti tudi za družino je veljalo, da je ostajala take dneve in večere doma.

„No le napravite, jaz pridem takoj za vami,“ je dejal oče in stopil v hišo.

Na dvorišču so napravljali ta čas z Janezom kres.

Nanosili so iz drvarnice suhega dračja, ga trdno zvezali, ter položili vse na velik ploč. Spodaj so pritrdili ploč z žico. Dekla je prinesla petroleja, da so polili.

Med tem je prišel oče na dvorišče. Varno so zanesli kres k vodi, ter ga položili njej v naročje. Oče je užgal malo papirja, ga podtaknil in vzplamtelo je dračje. Malo so počakali, nato je Janez stopil v vodo ter odrinil. Splavala je goreča grmada. Z očmi so ji delali tek, da se ne ustavi ob tovarniškem splavu in se razsuje. Grmada je plavala počasi, se zavrtela ob vrtincih in se dolgo sukala ob splavu. Končno jo je odnesla voda.

Sledile so ji druge. Polno ljudi je bilo za vodo. Nekateri so spuščali svečke, pritrjene na deščice; priseljenci so zanesli ta običaj. Peter se ni ogrel zanj. Njemu se je zdel njih kres najlepši in največji.

Stali so ob vodi in ugibali hiše po kresovih. Na bregu so pričele pokati žabice med smehom, kričanjem paglavcev. Tuintam je zacvilila kaka ženska, ker so ji spustili žabico pod krilo. Raznobojne žveplenke so v loku razsvetljevale temo. Rakete so pršile ter ugašale v vodi. Med rajajočo mladino so se sprehajali odrasli. Tudi iz gradu so padale rakete, kakor bi se utrinjale zvezde.

Vedno jačji smeh je polnil temo, v katero je nebo usipalo svoj ogenj.

V travi so lesketale kresnice in se motale med vejami lip.

Šele pozno v noč so pričeli ugašati ognji na vodi. Tišina noči je vse bolj zagrinjala v svoj plašč zavodo; ljudje so se počasi razhajali in le redka raketa se je še splašila.

Samo kresnice, vedno številnejše so krožile med travami, užigale cvetove lip.

Oče jima je položil roke na glavo, prijela sta ga krog pasu.

„No, fanta, le pojdimo domov,“ je dejal z nasmeškom zadovoljstva in stopili so na dvorišče.

„Janez, na ogenj pazi!“ je naročil hlapcu, pogledal v hlev po konjiču, kjer je bilo vse tiho in v redu. Po stopnicah so se povzpeli drug ob drugem ter posedli na hodniku. Dekla je stopila po pivo — oče je prižgal cigaro.

Peter in Tone sta se podvitih nog stisnila vsak od ene plati k njemu.

Tema je sprostrla nebo prav do tal. Slutnja komaj vidne mesečine je dihala na obzorju. Pokojno je spalo dvorišče, le tupatam se je vzdramil drsajoči korak za vodo ali konjsko hrzanje. Široko sprostrti oreh se ni ganil, njegove težke konture so vezale slemena sosedovih hiš.

V obraz si niso videli, le zdaj in zdaj je zalesketala očetova cigara, rdeči odsev je hušknil preko bele očetove strajce, ki je za oddih sedel golorok.

„Ata, čuješ, zakaj pa polože nocoj v vse sobe in zatikavajo za okna kresne rože?“

„Ker pride Janez Krstnik v tisto hišo. Pri kateri hiši ne najde tega znamenja, gre naprej.“

„Povsod pride?“

„Da povsod, saj je duh!“

„Po vsej zemlji? . . . Tudi v Ameriki?“

„Tudi!“

„Jaz že ne verjamem,“ oporeka Peter. In vendar je tudi on občutil neko svečanost. Vonj kresnic je navdal ozračje s tajinstvenim razpoloženjem, ki je uplivalo na njegovo mlado dušo. Nocoj se je zbudilo v njegovi duši zopet tajno pričakovanje nadzemeljskih duhov. Že vedno se je rad zatekal v polmračne mirne kotičke, ker je vedno slutil nekoga poleg sebe. Če se je igral sam s seboj, ni mislil na to, ampak le polzavestno je slutil skrivnost. Od družbe se je rad zatekal v samoto, da se je nemoteno udajal onemu neznanemu, ki je iz dalje poljubljalo njegovo dušo.

Predno je zaspal, je sanjal odejo čez ušesa. Ni bilo solnca, luči, ne šuma ljudi in sanje so bile tako žive, da so podobe vstajale pred očmi. V sobi mu je bil drag vsak kotiček, saj je v vsakem dihal spomin na kak skrivnosten dogodek, kakor leskečejo rosne kapljice v jesenskem jutru na listih rože, vse odete v meglo.

Očetu pa je ugovarjal, da bi zvedel kaj več.

„Boš že videl, da je res! Saj vidva nočeta verjeti, da hodijo duhovi okoli.“

„Saj še nisva nikoli nobenega videla.“

„Ga bosta že še. Ko je umrla vajina mati, sem prejšnji večer čisto razločno čul, ko je potrkal na okno.“

„Ali si vedel potem, da bo umrla mati?“

„Seveda sem vedel. Spomin je bil.“

Peter in Tone sta utihnili in čisto tiho je vprašal Tone:

„Ata, ali res hodi povodnji mož?“

„Res hodi. Moj stari oče je pravil, da ga je videl.“

„Kje, kako ga je videl?“

„Za vodo ga je videl. Nekoč se je nekje zamudil. Pozno je že bilo, ko se je vračal domov tam za zidom. Sam vase je bil zamišljen in ni gledal krog sebe. Enkrat se mu pa vendar zazdi, da nekaj šumi za njim, kakor šklepetanje z zobmi je bilo. Pogleda nazaj: na zidu jaše strašen človek. Ena noga mu sega prav do tal. Glava kakor škaf velika. Zobje ko sveče in dolga mokra brada mu sega do pasu. Oči se mu svetijo in zobje šklepečejo od miraza. Mrzel pot oblije očeta. Kolikor so ga nesle pete je tekel. Komaj dospe do hišnih vrat, bije ravno ena. In oče pravi, da je pljusnilo.“

Peter in Tone sta se stiskala še bolj k očetu. Nič drugega nista več videla pred seboj, tako živo jima je stopil povodnji mož pred oči.“

„Kaj bi mu pa storil, če bi ga dobil.“

„Snedel bi ga. Saj pravijo, da ga je potem še vedno iskal. Še dolgo potem je bilo na dvorišču vsako jutro mokro in polno las je ležalo. Oče se ni upal nikoli več iz hiše. Tam gori pri znamenju, kjer je zdaj gostilna, je bila prej kapelica. Pravijo, da se je česal vsako noč na tistem oltarju. Velik glavnik in mokre lase na njem so našli neko jutro. Pod mostom pa je bilo baje njegovo glavno prebivališče.“

Slutnja mesečine se je izpolnila. Mehka, svetla se je razlila isti hip luč preko streh, dreves, pobelila stene hiš, dolge sence sprostrla čez zemljo in zarisala ostre konture. Peter in Tone sta se stisnila še bolj k očetu, groza je preplasila njune poglede, če se zdaj in zdaj ne dvigne ogromna glava preko hodnika.

„Pa še eden ga je videl iz naše hiše. Tu spodaj je stanoval čevljar. Cele dni je popival, vse noči je prešival. Cerkve se je ogibal. Na binkoštno soboto je bilo. Zopet šiva, žvižga in

šiva . . . Ura je pretočila polnoč . . . On se ne zmeni, ampak šiva dalje. Naenkrat potrka nekdo na okno. Zamolkel glas ga pokliče:

„Šnobec, šnobec,
poglej moj gobec!“

Čevljar pogleda . . . Pri oknu zagleda povodnjega moža . . . Še isto minuto je umrl od strahu.“

Očetova cigara je dogorela. Parkrat je še potegnil, pa se je dvignil.

„No, otročička, spat pojmo!“ Še enkrat se je ozrl po dvorišču, pomendral cigaro in stopil v kuhinjo, kjer je dekla med pomivanjem posode zadremala. Zganila se je in pričela hiteti.

„Ata, jaz ostanem še malo zunaj,“ je prosil Peter.

„Potem pa hitro spat . . . Lahko noč!“ je odgovoril zamolklo dekli ter zaprl vrata za seboj in Tonetom.

Peter je moral na dvorišče. Tajna kresne noči ga je vabila, kakor bi blestela kresnica pred njim. V tišino se je hotel potopiti, da spozna, kaj mu skriva v svoji grozi. Tiho se je splazil po stopnicah na dvorišče, kjer ga je preplašil vsak šum. Počasi je stopal, se oziral na levo in desno, motril senco, če je njegova.

Ko je stopil na cesto, je bila prazna; hiše so spale, zastrta so bila okna. Voda je mirno tekla in ni se zganilo v drevesih. Petru se je zazdelo, da ni več to zavoda od večera, da je nekje drugje v izumrtem kraju . . . Niti z mislimi ni sledil korakom, ki so lili drug v drugega tako nežno, da bi mesečine ne predramili na beli cesti.

Spuščal se je po klancu pod škarpo navzdol. Kakor bi se vsa skrivnost ceste in hiš pretočila v vodo, tako ga je vleklo k njej. Med belim kamenjem med sencami visokih drogov je počepnil.

Nikamor se ni drznil ozreti . . . Skoro pozabil je, da stoji hiše vrh ceste . . . Da žive ljudje v njih. V naročju brezmejne samote se je počutil . . . Le v vodo, hitečo vso belo od mesečine, je strmел.

Nekaj je zašumelo . . . V vodi se je zganilo. — Peter je zamižal. Zona ga je oblila . . . Prihaja . . . zdajle prihaja.

Zopet je utihnilo . . . mirno je tkala voda svoj tek. Snežno beli valčki so se prelili v srebrno površino. Nobena bilka se ni zganila.

Petra je popustil strah. Povodnji mož je šel mimo njega; nič več se ni spomnil nanj. Mese-

čina je posrebrila tudi njegovo dušo, tajne vezi je stkala med njegovimi mislimi, šumenjem vode, dihanjem zemlje. Kakor da se je rodil, rasel med kamenjem, zemljo in vodo se mu je zdelo, nič tujega ni bilo več med njimi... Kamenje je oživel, sence so postale njih besede in Peter jih je poslušal.

Nevidni, dobri duh, Janez Krstnik, je plaval nad hišami, nad vodo, cesto, po domovih in drevjem, je s srebrnimi žarki mesečine dihnil v Petrovo dušo in združil vse med seboj v tiho misel.

Čez čas se je zganil. Brez strahu je vstal, stopil počasi na cesto, dvorišče, potihoma se zmuznil v svojo sobo. Vonj svežih kresnic se je sprostil po sobi. Čez glavo je potegnil odejo, zasanjal o Simoni, o zavodi, o bratu, o povodnjem možu...

Tako svetle so bile njegove sanje, ko so mesečine, spuščajoč se skozi okno. Razpredal je svoj beli prt, in ko so oblili žarki tudi Petrovo posteljo, je ta že mirno spal.

Ubranost.

Še enkrat te ljubim kot včasih,
rad dal bi ti srečo vso;
kako bi te božal po lasih
iskreno in srčno!

Ni, draga, te pri meni,
a v moji duši je topel soj:
vsi trenotki lepi, iskreni,
ko bil sem dober s teboj.

Janko Glaser.

V bohotnem cvetju.

V bohotnem cvetju gaj žari
in smeh in radost lije,
a s pajčolanom deklica
si rdeča lice krije.

Ponosno lepo nje telo
v baržunu se sprehaja,
ko črna bi svetnica šla
po stezah sredi raja.

In rosne njene se oči
iskrijo in smebljajo,
vesela je turoba v njih,
in mene ne poznajo.

V temine gozdne se pred njo
grem skrit za grčav gaber –
zgubljena je Ofelija –
o Hamlet, bodi hraber!

Za sivim morjem ji umrl
je stric bogat čez mero
in ji zapustil je zlata
in ženinov stotero.

Zdaj nosi žalen pajčolan,
in črno jaz kravato –
tugujem, mrem za deklico,
nezvesto in bogato.

Matjaž.

V mislih.

Horikava.

Ali je to ljubezen, ne vem:
Ko zasije solnce mojim očem,
blodna je pamet in plašo srce
in nemirno, razdejano,
razigrano, razvibrano
kakor moji črni divji lasje.

Češka literatura za časa vojne.

Za »Slovana« napisal Štefan Jež v Pragi.

„Přes pole, hvězdy, hor přes úbočí
voláme k vám:
Otevřte závčas svoje oči!

Nad hřením děl, tisíců skony
vam mroucí dí:
Na dosah ruky květ ten vonny.“

Viktor Dyk
Lumír 29. 1. 1915.

I.

V začetku vojne je ležala nad nami težka, moreča tišina. Nismo se mogli osvestiti iz osuplosti. Prišlo je tako naglo, kar je imelo priti! Ali smo pripravljeni? Ali je prišla že ura svobode, ali še hujšega tlačanstva? Trepetali smo za narod in v prvem trenutku nismo bili zmožni ne dejanja ne besede. Po prvih udarcih je prišel svet v ravnotežje in mi z njim. Naše mišljenje ni bilo več bojazljivo; čakalo je z naraščajočo nado, dokler se ni izpremenilo v trdno vero. »Molčimo in preziramo!« je napisal tedaj pesnik Toman. Z vero se je vrnil mir, usta so se odprla debatam, v kolikor je dovolil cenzor, vsaj o literarnih, umetniških in kulturnih stvareh. Nastalo je življenje. Ustavljene časopisi so jeli polagoma izhajati in v njih so se pojavljala dela, ki so dokazovala, da naši niso položili rok križem in preživljajo strahovito igro za usodo naroda s celo dušo. Razvile so se debate in spori o boljši prihodnosti naroda in njegove kulture. Danes že lahko pregledamo, kaj se je ta tri leta vojne v literaturi izvršilo.

V literaturi je vplivala vojna skoz in skoz negativno. Vkljub materijelnemu in duševnemu pritisku, s katerim je tlačila pisatelje, jih ni mogla niti upogniti, ne dati jim smeri. Nimamo vojne literature, kakor jo imajo Nemci — »vojnim« umetnikom pri nas ne cveto rožice. Ko bi jo imeli, bi bila čisto drugačna od njihove in cenzura bi jo zatrla. Cenzura je položila na inštrumente naših goslistov včasih tako težko sordino, da je marsikateri glas srda in nade zamrl. Knjige, spisane za časa te vojne, ne kažejo celega mišljenja

naroda; to se kaže bolj v tem, česar ni v njih. To so samo namigavanja, svobodna izpoved kratko malo ni mogoča iz političnih razlogov in naše literarno, umetniško gibanje je danes ravno v veliki meri politično. S sodelovanjem pri osvobodilnem delu češkim si je pridobila naša sodobna literatura velikih zaslug. Spomnimo se le znane proklamacije čeških pisateljev in češke »Zveze« v dunajskem parlamentu! V političnem vodstvu so češki pisatelji stopili nasproti dostikrat tudi omahljivim in nezanesljivim poslancem. Imamo namreč tudi par Starčevičancev, hvalabogu malo; ali s temi je treba obračunati. Od resnih pisateljev in umetnikov se ni dal omajati nihče. Narobe, tudi tisti, ki so doslej stali ob strani političnemu vrvenju in šumu in se zapirali v samoto literarnega delovanja, so stopili zdaj na dan in postavili svoje pero v službo skromnemu papirju dnevnikov. Aristokratski ustvaritelji stopajo s svojih visokih piedestalov in združujejo svoj glas z glasom naroda. Njih smer je označena z belimi cenzorskimi lisami. Če ni mogoče izdajati knjig, se udeležujejo kulturnega dela s članki v dnevnikih in časopisih. Okrepil se je smisel za skupnost in z njim narodni čut.*) Rase zanimanje za ruske, poljske, slovaške in južnoslovanske razmere. Privoščimo vsem, po čemur hrepenimo tudi mi: popolne narodne in državne svobode. Posebno usoda Slovakov, ki mro pod madjarskim jarmom, nam je pri srcu. Njih pisatelji, ki so pribežali k nam pred madjarsko persekucijo, pišejo v naše časopise češki in slovaški. V tej vojni, v kateri si hočemo priboriti samostojnost, smo se iznova globlje zavedli svojega slovanskega izvora in zahrepeneli po vrnitvi k vsemu domačemu, samoniklemu in izvornemu v umetnosti in v celi kulturi. Mogočno navdušenje za domačo tradicijo

*) Za narodnostno in plemensko smer češkega literarnega gibanja so značilni že naslovi časopisov, ki so nastali med vojno. To so Kmen (deblo), Narod, Češka demokracija, Neodvisnost, Češka lipa itd.

je prevzelo narod kakor v letu 1848. in pozneje čez trideset let v literarnih bojih med narodno in kozmopolitično smerjo. Danes je na površju narodna smer, toda z resničnimi deli ni dokazala svoje opravičenosti. Zdravo je, da se je narod spomnil na žive izvirke svojega duha. Imena velikih stvariteljev češke narodne umetnosti, Máche, Manesa, Aleša, Smetane, se danes z iskrenostjo izgovarjajo. Ali kakor se pač dogaja, se je skrila pod peroti narodnega genija marsikatera stvar srednje vrednosti, ki se povišuje nad ceno del, ki ne morejo morda pokazati enake pestrosti narodnih barv in motivov. V imenu „ozdravljenja“ in „vrnitve k domačemu“ se šopiri neskromni elektricizem in nazadnjaštvo, ubija poizkuse mladih za moderni izraz in slog. Med vojno je voda kalna in v kalni vodi se kakor znano lahko ribari. — Na polju vpodabljajoče umetnosti se je pri nas v teh treh letih mnogo manj izvršilo ko v literaturi. Najmlajši umetniki se zavedajo, da narodna samoniklost ne leži samo v volji in samo v snovi, temveč v krvi in nadarjenosti in se kaže tudi v obliki. Ni jim prikrito, da je marsikaj, kar se danes izdaja za narodno umetnost, le bolj narodno ko pa umetnost. Po vojni se povrne trezen preudarek, ta pa spet razloči narodne vrednote in zasluge od umetniških. Z odprtjem mej se razširi spet obzorje in naša kultura pojde ne meneč se za „srednjo Evropo“ in „nedovoljene simpatije“ svojo pot za svojim ciljem. Češki narod čuti danes svojo svetovno misijo. Čuti, da ima silo otresti se vseh tujih priveskov in postaviti se na lastne noge. Češko umetnost čaka po vojni velika naloga: iznova mora pridobivati tál v vrvenju državnih dogodkov in praktičnega življenja; mora od materijalistične današnje dobe zahtevati pravic, katere pripadajo duhu; pred vsem pa ustvariti novega človeka, svetovnega Čeha, enakega vsem svobodnim zemljanom.

II.

Kakor je dobro prestal to težko izkušnjo češki narod, tako jo je prestala tudi češka literatura. Ustvarjajoče sile ji ni zmanjkalo; prej narobe. Od let devetdesetih, ko smo imeli najbogatejšo žetev v liriki, ni bilo takega živahnega gibanja. Marsikatera knjiga seveda, ki smo jo dobili v roke, sega s svojim osnutkom, vsaj deloma, v čas pred vojno. Vendar je značilno stremljenje pisateljev, kljubovati materijelno surovi in nasilni dobi z duševno silo. In v resnici: velika

narodna nevarnost je inspirirala nekoliko pesniških zbirk, katere v posameznostih daleč prežive svojo dobo. Njih vrsto razširijo še dela, ki prav kar dozorevajo ali pa si ne upajo na svetlo iz cenzurnih vzrokov. — Lepa je tudi žetev na polju proze. Dramatična tvorba je pa v splošnem revna. Višina „Narodnega gledališča“ že davno ne zadovoljuje resnega občinstva. Največ krivde ima društvo, ki gleda — kakor vsa taka društva — v prvi vrsti na dobiček.

Današnji pesniki-petdesetletniki, kateri so v devetdesetih letih pripeljali češko liriko skoro na evropsko višino, so oddali prezgodaj vodstvo mlajšim rokam in umolknili, ali pa niso znali svojih prvih uspešnih korakov podkrepiti z novimi zmagami. Največji od njih in največji naš pesnik po Jaroslavu Vrchlickem, naš drugi svetovni pesnik Otakar Březina je umolknil za dolgo let. Drugi, J. S. Machar, ostaja s svojimi zadnjimi deli daleč za znamenitim „Confiteor“ in drugimi zbirkami iz prejšnjih let. Tretji, Antonín Sova, si je najdalje ohranil mladostni ogenj in silo. V njem je vkljub starosti nekaj svežega, semtertja kar mladostnega. Njegova „Kniha baladická“ (IX. zvezek zbranih spisov) povečuje srečno zrelost. Ne bojuje se več, temveč se odvrta od življenja z resignacijo in se zapira v samoto izkušene starosti. Prejšnji pesnik življenja obrača svoj umirjeni pogled k sanjam in meditaciji. Utešil se je že iz svoje žalosti in iz svojega upora in si igra sanjavo pesem resničnega lirika. In zadnji od teh štirih, Peter Bezruč, „bard beskidskega ljudstva“, kakor se sam imenuje, čisto drugačen in originalen pevec narodne in socialne note, je utihnil takoj po prvi svoji knjigi „Slezské písně“, kakor bi čutil, da se more pesem-labodnica peti samo enkrat. Letos je švignilo njegovo ime nekolikokrat po časopisih. Bil je zaprt, kakor drugi znameniti pesnik, Viktor Dyk.

Dyk tvori s S. K. Neumannom najsilnejšo dvojico štiridesetnikov, h katerim se štejejo še Karásek, Theer, Toman in Šrámek. Viktor Dyk, avtor mnogih pesniških zbirk, romanov in dram, sourednik znamenitega mesečnika „Lumíra“ in ognjevitil časnikar, bojujoč se z nepojemajočim idealizmom za prerojenje in svobodo češkega političnega in kulturnega življenja, je izdal med vojno dve spomina vredni knjigi pesmi: „Lehké a těžké kroky“ (1915) in „Noci Chiméry“ (1917). Prva obsega pesmi bojazni in nad narodnih, druga

združuje starše in novejša pesmi intimnega značaja. Himera večnega hrepenenja, neutolaženega in stokrat prevaranega, se pojavlja v vseh oddelkih knjige, ki privlači s svojo na notri obrnjeno zaokroženostjo. Njegov verz je originalen, trgan, vznemirjen, na videz neuglajen in nagel, zveni pogosto osorno in skopo, toda poln je vročega čuvstva. Njegova krasota je toplota, ne godba ali barva. Dyk je pesnik-mož, umetnik in narodni delavec obenem. Vrline, ki ga vodijo, so čut za narodni ideal, prava humaniteta in pogum. Knjigo „Okno“, pisano v ječi, je odložil za poznejšo dobo — pač iz cenzurnih ozirov. Dyk bo dovršil letos svoje štirideseto leto.

S. K. Neumann je prekinila v njegovem pesniškem delu vojaška služba v Albaniji, odkoder pa vendar pošilja pesmi modernega kova v brnski dnevnik „Lidové noviny“ in v „Lumír“. Ko izidejo v knjigi, bodo gotovo ena najzanimivejših publikacij sezone. Neumann edini od starejših pesnikov se je odkrito pridružil mlademu umetniškemu gibanju, ga branil z ognjevitimi teoretičnimi članki in podkrepljeval z lastnimi pesniškimi vzorci. Med tem so izšle njegove moderne pesmi v dveh zbirkah skupaj s starejšimi. Nekatero smelo lahko primerjamo z najlepšimi sodobne Francije.

Jiří Karásek ze Lvovic, eden prvih zastopnikov takoimenovane češke dekadence in umetnik velikega formalnega nadarjenja, izdaja svoje zbrane spise. Za čas vojne je umolknil. Zdi se, da je njegov razvoj končan. Nekaj mlajši, zelo nadarjeni lirik Karel Toman je objavil v teh treh letih nekoliko pesmi toplega narodnega čuvstva. Pričakovati se sme od njega še mnogo. Škoda, da tako varčno dela. Otakar Theer je v neprestanem vrenju in kvašenju. Pogumno se bori za svoj lastni življenjski in umetniški nazor. Njegova knjiga „Všem navzdory“ je bila najzanimivejša pesniška novost leta 1916. Theer se strastno bori z življenjem, da bi mu dal obliko svojega ideala. Premaguje svoj bivši pesimizem z oboževanjem čina. Pesnik sensualizma in prevarane ljubezni se dokopava k afirmaciji življenja in k volji. Z nazorom, izrazom in zgradbo verza se postavlja ob stran najmodernejšim pesnikom. Fráňa Šrámek, ki je tudi avtor nekaterih lepih spisov v prozi in prijazno sprejete gledališke igre, je izdal l. 1916 malo zbirko pesmi „Splav“. Šrámek deluje neenakomerno in spravlja svoje verze v knjigo precej nekritično. Poleg stvari ne-

navadnega liričnega čara, mehkode in poetične preprostosti postavlja nezrele improvizacije, katerim manjka umetniška izvedba. Njegov talent doslej ni ustaljen, išče še zmerom svojega končnega izraza. Toda rase od leta do leta. Njemu dokaj podoben je Jiří Mahen, isto tako pisatelj številnih prozaičnih stvari in dram. Tudi njegova razvojna črta gre od lirike razpoloženja in čuvstva k definitivnejši obliki. Tudi v njem je mnogo krasnega in zanositega, pa tudi prehodnega in negotovega. Mahen je umstvenejši, manj gladek od Šrámka, njegov izraz je trši, najdejo se pa tudi pesmi originalne krasote, posebno kjer govori v dramatično živahnem verzu o svojem obupanem, neutolažljivem, večno ljubečem srcu. Mahenova umetnost, četudi manjša, je v marsičem slična Dykovi. Posebno po sili svojega možatega hrepenenja po polnem življenju, po svojem vročem, pritajenem čuvstvu in po svojem verzu, ki učinkuje bolj z notranjo godbo ko z vnanjo formo. Med vojno je izdal že drugo knjigo verzov: l. 1916. knjigo „Duha“ in letos „Tiché srdce“.

Od pesnikov petintridesetletnikov so izdali med vojno spomina vredne knjige Otakar Fischer in Peter Kříčka, od tridesetnikov Vojtěch Martinek. Otakar Fischer ima med našimi mlajšimi pesniki posebno mesto. Njegova lirika ima pretežno mišljenjski izraz. Manjka mu naivnosti na pr. Šrámkove ali Kříčkove, katere imata ta dva prav dovolj. Napojen je glasu svojega srca. Romantik je, obrnjen v sebe, v svoje sanje in hrepenenja. Trpi vsled prokletstva plemenskega in kulturnega prehoda (po rojstvu je Žid) in premaguje svojo bolešt s harmonijo sanj z večnostjo. V njegovih „Ozářených oknech“ (1916) je nekoliko strani velikega čara. Kříčkova nadarjenost nasproti temu leži v naivni, mladostni čuvstvenosti, katera se sem ter tja bliža sentimentalnosti. Mala knjižica „Štípkový keč“ (1916) je zaslovela posebno po dvajset verzov dolgi pesmi „Medynia Glogowska“, pisani že v oktobru 1914, ker v nji prvokrat dobiva umetniški izraz občutek češkega človeka, ko gleda v bojnem metežu smrti v obraz. Poleg te pesmi se najde še par lepih stvari, kar je na vse zadnje za malo zbirko dovolj. „Zahrada“ Vojtěcha Martínka (1917) je sešitek najtežjih življenjskih kriz in novega vzplapolanja. Od zadnje zbirke je bolj dovršen mišljenjsko in umetniško. Premaguje svoje nezaupljivo razmerje do življenja, spoprijateljuje se z njim in ga sprejema kakor božji dar. Smela težnja najti sebe samega,

„svojo lastno luč“, se bliža izpolnitvi. V najlepših pesmih „Zahrade“ je našel Martinek svojo melodijo, ki je izključno notranja, meditativna, bolj duševna ko čuvstvena.

Pesnikom petdesetnikom se prišteva še Růžena Jesenská s knjigo „Hudba plachet“ (1917). Ona je pesnica večnega hrepenenja, kakor se je pojavljalo že v prejšnjih knjigah. Hrepeni v otožnih, formalno trdnih in enotnih pesmih po veliki ljubezni. Njeno hrepenenje je žensko subjektivno, mestoma kar ekstatično. S tihim in genljivim glasom poje otožne pesmi o svojem snu, katerega ljubi bolj od resničnosti.

Poleg teh deseterih ali dvanajsterih resnih pesniških zbirk je obogatilo našo literaturo v teh treh letih približno enako število romanov in povesti. To so dela skoz in skoz resnih zahtev, če jih pa ocenjujemo izključno umetniški, moramo pripoznati, da so se pesniki idealu umetnosti po večini bolj približali. Mnogi roman je zavzel bravce in kritiko bolj s svojimi narodno-političnimi in kulturnimi vrednotami. Današnja doba je za taka ocenjevanja dovzetna, kar je naravno. Takoj veliki roman našega prvega historičnega pisatelja Alojza Jiráskaa „Temno“ (roman iz dobe češke protireformacije) je zelo resno in zaslužno delo. Prednosti njegove v posameznostih so brezdvomne. Uči spoznavati svoj narod, dobo največjega ponižanja in pokvarjenja narodnega značaja, da se spomni svoje izgubljene slave in pripravlja boljšo prihodnost. Ta roman se je v kljub konfiskaciji neverjetno razširil. Vendar ne gre, da bi tehtna vsebina in mišljenjska dovršenost izravnavala umetniške napake. Kritika ne sme biti tako prizanesljiva kakor bravci. Govori se o podelitvi Nobelove nagrade Jirásku, mislim pa, da bi to ne bilo pravično, dokler živi umetnik, od živečih največji in svetovni, Otakar Březina. K. M. Čapek je literarno, umetniško mnogo več vreden. Njegov roman v dveh zvezkih „Turbina“ (1917) je najmočnejši pojav literarnega naturalizma češkega. Čapek je zelo originalen avtor. Le on zna tako sugestivno popisati nagli tempo modernega velikega mesta; le on ima tako neizčrpno fantazijo v iskanju predmetov, konfliktov in razrešitve; le pri njem beži dejanje v tako čudoviti naglici kakor v filmu in preseneča s polnostjo in dramatičnostjo scen. Nihče tudi ne pozna tako popolno okolice, iz katere zajema, z vsemi njenimi podrobnostmi. „Turbina“ ni objektivna in vsestranska slika praškega rodbinskega življenja, vendar pa

vsekako najznamenitejši poizkus v tej smeri. Med vojno je izdal K. M. Čapek tudi dve knjigi lepih novel. S praškim rodbinskim življenjem se peča tudi roman A. M. Tilschove „Stará rodina“ (1917), s katerim se je postavila avtorica med naše najboljše romanopisce. Kaže nam v njem nasprotstvo individualizma in rodbinskega kolektivismu in ga razrešuje v smislu slednjega z usodo nekaterih tipičnih postav.

Navdušeno in odklanjajoče je bila sprejeta velika „romanska pesem“ ustanovnika češke kritike F. X. Šaldě. Šaldov roman „Loutky a děti boží“ (1917) si nalaga zelo težko nalogo. Hoče narisati mišljensko in čuvstveno življenje današnjega pokolenja, njegov boj za boljšo kulturno prihodnost. Zasnovan je globoko filozofično in moralno, vendar umetniški učinek ni sorazmeren. Njegova senčna stran so obširne razlage, prevelika mera dialektike, pomanjkanje dejanja, življenja, dramatične sile in resničnosti. Slog je preveč okrašen, preobtežen. Kritik K. Sezima je nazval to delo roman eseista in dejal, da je „njegov duševni in mislilski čin ne enkrat prekosil formalno in materialno izvedbo, ne da bi našel v kljub bogastvu sijajnih posameznosti skoz in skoz enakovreden izraz v celoti, kar se tiče stila“.

Slično je kritika sodila dela Růžene Svobodove, Šaldí osebno in literarno blizu stoječe. Očita se ji strokovnost in estetstvo. Ne da se tajiti, da so njene postave v resnici včasih shematične in da idejni program preveč jasno pada v oči. Najdejo se pa pri nji tudi mesta, katerim v češki ženski tvorbi ni para. V zadnjem času je izdala knjigo povesti „Dětská srdce“ in „Posvatební hostině“. V zbranih spisih izhajajo starejša njena dela v novi obliki. K najboljšim prozaistom starejše generacije se šteje Božena Benešova, ki je izdala v kratkem nekoliko zvezkov povesti drugega za drugim. Literarni kritik „Lumíra“ Karel Sezima je objavil l. 1916 tri proze „Za přeludem“ in roman „Host“. Zdi se, da tudi on nima ravnotežja med analitičnimi in ustvarjajočimi zmožnostmi. „Rozmary lásky“ in „Zrcadlo v baru“ Františka Khola so vzorci novoklasične novele, katero je avtor do dobrega spoznal pri svojem priljubljenem študiju italijanske renesančne in rokokojeve kulture.

Iz tradicij novoklasicizma je izšla, toda k novemu slogu meri zanimiva dvojica bratov Čapkovi h, ki sta lanskega leta zbrala starejše pripovedi v knjigo „Zářivé hlubiny“, okrašeno z

modernimi risbami nadarjenega arhitekta in risarja Vlastislava Hofmana. Brata Čapkova sta najpopularnejši osebnosti mlajše generacije. Propagirata z moderno neustrašnostjo nazore v beletriji, literarni in umetniški kritiki, v umetnosti in filozofiji, ki odgovarjajo sodobnim smerem evropskim. Prijatelji in neprijatelji ju priznavajo za predstavnika šole. Če danes kdo zmerja „kubiste“ ali „ekspresioniste“ (kar se danes v imenu „zdravja“ in „tradicije“ pogosto dogaja), misli gotovo pred vsem na nju. Z nekolikimi tovariši branita to nevarno in nehvaležno pozicijo s celo zgovorno energijo, ne meneč se pri tem za nerazumevanje, nasprotstvo in zasmeh. „Zářivé hlubiny“ so knjiga revizije, preporoda in razvoja, so pa tudi ob enem posrečen poizkus nove umetnosti. Že danes se lahko reče, v kateri smeri pojmeta mlada avtorja, bodisi skupaj, ali pa vsak zase: v čisto netradicionalni novi smeri. Pri nas, kjer danes vse kliče po tradiciji in ljudskosti, je to gotovo smelo. Nadarjenost bratov Čapkov je mnogostranska in posebno v abstraktnem, umstvenem oziru se jima ne more kar vsak na stran postaviti. Njunji prozaični spisi so slični po svoji finosti psihologične in mišljenjske zgradbe naravnost strokovni filozofični spekulaciji. Poglavitna vrednost njunega dela pa leži v tem, da pošteno stremita najti novo formo, nov dinamičen izraz za moderno življenje in moderno sensibiliteto.

Njun zaveznik, če tudi ne popolnoma ortodoksen, je Richard Weiner. Bolj od neuklonljivih bratov Čapkov bi bil on zmožen za posredovavca med modernimi stremljenji in občinstvom.

Kot kritik v dnevnikih lahko mnogo stori za zbližanje obeh. Spozna se v literaturi in v slikarstvu, piše gledališke ocene, pa tudi pesmi in pripovedi. Njegova knjiga „Liticím“ zasluži prvenstvo v literaturi o vojni. To je prva resna knjiga vojnih pripovedi. Tudi Weinerjeva proza stremi k novi formi, toda ne zametuje tradicionalne forme tako dosledno. Ohranjuje bolj ogrodje dejanja in popisovanja. Od Čapkov se razlikuje njegov talent tudi s svojo čuvstvenostjo, nemirom, ki je sem ter tja že podoben nervozi. Zna nenavadno ostro opazovati, vživeti se v snov in primerno izraziti svoje dojme.

Na polju dramatike so podali med vojno najboljše stvari Dyk, Hilbert, Šrámek, Maria, F. V. Krejčí, Mojžíš in Mahen.

Iz znanstvene literature naj omenim vsaj po imenu nekatere spise: Arne Nováka „Zvony domova“ in „Kritika literární“, P. M. Haškovca „V dvojím zrcadle“, O. Fischerja „Otázky literární psychologie“, E. Chalupnega „Sociologie“ in „Jos. Sládek“, F. V. Krejčija „Mácha“, M. Martena „Akkord“ (Mácha, Zeyer, Březina), Fr. Tučnega „F. X. Šalda“ in T. Trnke „Sociální problém války“. K. Čapek tiska knjigo „Pragmatism“.

Naša literarna bilanca za dosedanja tri leta vojne torej nikakor ni nezadovoljiva, ne kar se del samih, ne kar se njih števila tiče. Končno sodbo pa bo seveda mogoče izreči šele, ko zagledajo svetli dan tudi ona — in najbrže ne najslabša — dela, ki iz umljivih vzrokov za enkrat še leže v rokopisih, zaprta v pisalniških miznicah dotičnih avtorjev.

Ali čuješ?

Ali čuješ, kak pozvanja
sreča mi v daljini?
Meni pa je težko, težko
birati v tujini...

Vsak večer slonim pri oknu
in ne najdem vzroka,
mislim pa, da vzrok edini
je le tvoja roka.

Vsako jutro iščem, iščem
in ne vem, kaj hočem,
a ko tebe se domislim,
zdi se mi, da jočem.

Ali res ljubavna sanja
čaka me v daljini?
Oj, kako je stokrat težko
umirati v tujini!...

Ivan Albrecht.

Gospodična Mici.

Spisal Franc Milčinski.

(Konec.)

6. Družina brez srca.

Ponoči je bliskalo in grmelo, z dnem je nehala nevihta, ni pa nehal dež, ki je enakomerno in vztrajno padal na žejno zemljo in se ni kaj pripravljaj, da se umakne boljšemu vremenu. Toda zaradi deža ni bilo nič manj dela. Že navsezgodaj so zapeli na podu cepci in so neumorno peli svoj starodavni kánon: „Pikapoka pikapoka pikapok pikapok...“, popoldne pa je pred podom pod napuščem pričela zveneti in klopotati še čistilnica in je bilo dela za vse roke.

Gospodično Mici je uvajala šegava sestra Urša najprej v skrivnosti svinjske kuhinje in ji sila resno razkladala, da je svinjam teže kuhati nego ljudem. Zakaj če kuhaš ljudem in se kuha skazi, jed vendarle ne gre v nič: ako ni za ljudi, zaleže vsaj svinjam! Kdo pa naj jé za svinjami, kadar tem ne bi dišalo, kar so jim skuhali! — Popoldne so jo postavili k čistilnici. Tod in tam, povsod dim, smrad, prah in preprih, neznošen za gosposki nos, za gosposko lice, za gosposko gospodično Mici! Jako . . . In namesto priznanja za požrtvovalnost in trud in sploh . . . še ono očitno ali prikrito roganje sodelavcev, pogledi, šepet, smeh, opazke! Vse jih je bodlo v oči: njena obleka, vsa in vsak kos posebe, in prav vsaka njenih kretenj, res, grozno! Vsak človek vendar ni za vsako delo — o, če bi jo videli, kako se je sukala v Ljubljani pri gospodični Fini . . . In sploh, celo njeni govorici so se muzali, ko je vendar gosposka ljubljansčina tako visoko vzvišena nad robato kmetsko besedo. Zavračala jih je z uničujočimi bliski iz svojih oči. Ali kmet je kmet — kaj se meni kmet za poglede, ko se ga niti ne prime, če mu v lice za-

brusiš naravnost „Pardon!“ ali „Oprostite!“ — Grizlo je gospodično, tolažila se je pa: „Ne boste me dolgo gledali!“

Deževalo je tudi drugi dan in tretji se je začel po istem kopitu. Gospodična Mici je bila razdražena, da se ji je kar ponujal jok. Sklenila je, da izpregovori danes odločilno besedo z očetom, bodi potem, kakor hoče!

Bilo je torej tretjega dne dopoldne. Uboga gospodična se je pod odgovornim vodstvom sestre Urše trudila pred svinjskim kotlom in sekala buče, pesno perje, zeljno ščavje in druge zakuske za svinjski obed. Smilila se je sama sebi. Od gorjupih občutkov ali od pekočega dima butaric so se ji dvigale solze, pa jih je junaško požirala: Saj bo še danes konec trpljenja!

Niti ji ni mogla razvedriti obupnega razpoloženja vesela pesem, ki jo je menda baš njej na čast zložila in neumorno prepevala sestra Urša po starem znanem napevu:

„Sem svinjska deklica,
Mici mi je ime,
sem obraza umazanega,
kuham za svinjé.“

Nak, kako so neotesani nekateri ljudje!

Priplazil pa se je tedaj na Menartov dom gologlav in bos paglavec. Zavil je okoli hiše, postal pri zadnjih durih in napel ušesi: ničesar ni čul, da bi bilo zanj. Stopil je na dvorišče in oprezal naokoli. Iz svinjske kuhinje so prihajali glasovi, pa je krenil v velikem loku mimo in s širokimi očmi in odprtimi ustmi gledal tja. Nemara se mu je zdelo, da je našel, kar išče, kajti obrnil se je in se pritepel bliže, kakor maček pod

drevo. Kraj vrat se je ustavil, z očmi lovil gospodično Mici in ji delal skrivnostna znamenja.

Gospodična Mici ga je poznala: pri Šiplju je služil za pastirja in ob nedeljah fantinom postavljaj keglje, pa je bil večkrat lasan, ker jih je deval na špago. Pomaknila se je iz kuhinje in mu mignila v stran, Urši izpred oči.

„Kaj bi rad?“

„Doli pridite k Šiplju!“ je povedal in si mel nos. „Eden vas čaka. Rekli so, naj rečem, da vas čaka prijateljica.“ Lokavo so se mu smejale oči.

Ni dvomila, kdo da jo vabi, in dobro ji je delo, da jo v teh zoprnih Kosezah vendar še kdo čista, čeprav ne drugi nego dobri Smuk. Smuku vso čast! Plešast je sicer in plesnjiv, to je res, ali Rabuza je rekel in Rabuza že ve, da ima več v smeteh, kakor Menartovi v denarjih. O, Smuk, kaj bi se mu na primer poznalo, če bi ji poklonil par tisočakov, ne? — In sploh, ko je po poročni knjigi pravzaprav njen mož . . .

Ozrla se je po Urši, če je kaj zapazila bosega postiljona ljubezni, hkratu je preudarjala, kako bi jo zdaj-le najlepše pobrisala. Urše ni bilo na videžu.

Ali glej spaka! od poda sem se je bližal oče Menart čuda dolgih bedres in nasršenih obrvi.

„Kakšne pošte pa prenašaš, fante?“ je vprašal in že od daleč stegal roko proti fantovi glavi.

Fant se je počasi in oprezno umeknil par korakov nazaj, potem pa se bliskoma obrnil in jadrno zbežal okoli vogala.

Na kuhinjskem pragu se je prikazala Urša s hudomušnim nasmevom okoli ust — očitno, da je bila ves čas skrivaj prisluškovala . . .

„Jaz ne vem . . .“ je rekla Mici in se je čutila pravzaprav užaljeno, „jaz sem jako . . . fant je jako . . . nekdo me čaka . . . Morebiti je prišla kaka pošta iz Ljubljane . . . in sploh . . .“

„Bo že semkaj našel, kdor ti ima kaj povedati,“ je rekel gospodar in strogo so mu gledale oči: „Če ti ima povedati kaj poštenega. Moje hčere ne lazijo po krčmah. Dokler so pod mojo streho in pod mojo oblastjo — ne!“

Očetov očitek jo je zbadel v živo. Mar je kaka cunjca? Ona grdoba v durih se pa reži! Nak, mera je bila polna, zgodi se, kar hoče, več ne bo odlašala!

Streslo jo je in je rekla: „Oče, jaz grem v Ljubljano!“ Sovraštvo in strah obenem sta ji gledala iz oči, rjula bi bila od onemoglega srdu.

„Le!“ je mirno odvrnil oče. „Pa se mi koj vrni! V enem dnevu lahko opraviš in si spet nazaj. Ne maram, da bi izostajala čez noč.“

Obrnil se je, da se vrne k delu.

Gospodična Mici je stisnila pesti in od jeze zaječala. Potem je stekla za njim. „Oče! Jaz . . . par besed . . .“

Oče je postal. „No?“

„Jaz grem v Ljubljano.“

„No?“

„V Ljubljano grem . . . jaz sem jako . . . jaz ne vem, če bom mogla tako hitro nazaj. Služba je jako . . . in sploh . . . škoda, da bi jo pustila. Ono delo znam, tukaj se moram vsega šele učiti . . .“

„Če te tako drži Ljubljana, čemu si pa prišla semkaj?“ je vprašal oče.

Tako vprašanje! O kmetska brezsrčnost!

Dve solzi ogorčenja sta se ji pocedili iz oči, pa jih nalašč ni obrisala — naj ju gleda dedec, naj ga pečeta na duši!

Bruhnilo je iz nje.

„Nisem mislila . . . o, da vas ni sram! Pa če vam ni za vašo hčer, ni meni za starše, za take že ne — sem videla že lepše! — O, meni ni treba . . . jaz grem in me ne bo nikdar več blizu . . .“

Mirno in resno ji je odgovarjal oče: „Jaz te ne podim. Ne branim ti pa tudi ne. Nisem te klical, prišla si sama in si zdrabo prinesla med nas in pohujšanje.“

„Tako? Jaz? O vi . . . Nič se ne bojte . . . jaz sem jako . . . nikomur ne bom v nadlego. Ni treba misliti, jaz poznam postave . . . grozno . . . Kar doto mi izplačajte, pa grem.“

Hvala Bogu — zdaj je bila beseda izpregovorjena, težka je bila, toda potrebna, in gospodični Mici je odleglo. Le še denar sem! je mislila, želela, pričakovala — popoldne pa bo že lahko v Ljubljani — o, kako bo srečna!

Oče Menart se je močno začudil. „Kako doto?“

„Kako doto?“ je ponovila gospodična Mici. „Doto! Vsakemu otroku gre od staršev doto! Ne? In sploh . . . saj ste jo še oni dali, ki ni bila vaša.“

„Ono kar pusti! Ona si je doto zaslužila. Petnajst let je delala pri hiši, ni zastonj dobila dote. Še ti tako pridno delaj, pa tudi dobiš svoj delež. Kadar umrem — to se ve! — Če pa ne bi marala ostati doma in delati, ampak se boš rajša

na svojo roko potikala po svetu, potem ne bo nič, še petaka ne!"

"Tako? Lepo! O, viste jako . . . Ona Mica pa ni čakala vaše smrti. Kaj?"

"Ker se je omožila. Kadar bom tebe možil, tudi ne boš šla praznih rok od hiše."

"Možila . . . seveda se bom možila . . . se bom že sama možila," je rekla gospodična Mici in se ji je od razburjenja tresel glas, "ni treba, da bi me vi. Že imam ženina," in se pobahala, "da veste, pet jih imam, deset imam ženinov . . . in sploh . . . v enem mesecu bo poroka . . . jaz sem jako . . . jaz potrebujem . . . doto mi izplačajte!"

Oče je zmajal glavo. "Deset ženinov je premalo, en sam bi bil več! Dekle zapomni si, ti ne boš srečno! — Se mi je zdelo, da prihajaš le po doto . . ."

Pustil jo je in šel naprej k podu, odkoder je bil prišel.

Gospodična Mici je od togote zateptala z ного. Kaj bo zdaj? Nič! — Obrnila se je. Na kuhinjskem pragu je sestra Urša, ta nesramnica, prodajala zijala. Gospodična Mici jo je ošvrknila z uničujočim pogledom in hitela mimo v hišo.

V kamri je vrgla ruto z glave, si uredila frizuro in vzela solnčnik. "Pik aduti!" je zamrmrala — to je bila najhujša psovka, kar jih je zmogla. Z dvignjeno glavo je odšla.

V veži jo je skrbnega obraza vprašala mati: "Kam pa greš?"

"Boste že videli in slišali," je osorno odgovorila in ni je bilo več.

Mati je sklenila roke in vzdihnila: "To ni hči, to je kazen."

7. Slovo.

Dobri Smuk je brez družčine sedel v Šipljevi krčmi in se uspešno ukvarjal s pijačo, ki je je bil polagoma, pa vztrajno premestil že precejšnjo mero z mize pod svoj klobuk.

Pastir je prisopihal z neugodno vestjo, kako ga je napodil Menartov oče. "Hardun!" je rekel Smuk in je zmajal glavo: splavalo mu je upanje, da pride Mici. Lotila se ga je žalost. Toda junak se ni udal, ampak se lotil žalosti, da jo utopi.

Tembolj se je razveselil, ko se je vendarle pojavila.

"Mica potica," jo je pozdravil, "beži pit!" Radosti mu je žarel nos kakor jntranja zarja.

Ogovorjena gospodična je zabrisala solnčnik tja po klopi. "Jezna sem!" je povedala in je bila res tako jezna, da si je celo pozabila položiti razkročene prste na dražestne svoje prsi, ki so bile v teku dogodkov žal izgubile prvotni oskrobljeni značaj in so v svoji sedanji zmečkani sivini verno razodevale mrko občutje svoje lastnice.

Resno je gledala Smuka, pomembno mu pokimala in globoko vzdihnila.

"Pij stara!" je kričal Smuk.

Izpila je ponudeno čašo in je iz nje črpnila toliko moči, da je mogla podati dodatno izjavo: "Lačna sem!"

"Hardun!" je rogovilil Smuk. "Šipelj, goljuf, kje si? Mesa na mizo!"

Šiplja ni bilo. Kočljiva komedija mu je začela dosedati, ni ljubil sitnosti in zamere, zato se je rajši izogibal čudnemu paru.

Prišla in postregla je dekla.

Gospodična Mici se ni lagala — o, kaj pa mislite! — res je bila lačna. Prekajena svinjina ji je šla v slast, da je pričelo še Smuka skominati in si je naklonil par koscev.

Še kupe vina ji je bilo treba, gospodični Mici, pa se ji je srečno vrnilo ravnovesje duha in so ji služili spet prsti, da si jih je položila na prsi.

"Smuk," je rekla, "jaz sem jako . . . Poslušaj me: Zdaj-le me vidiš zadnjikrat. Smuk, jaz grem v Ljubljano."

"Kako, zakaj?" je vpil Smuk, "ti si moja žena, hardun!" in jo je zagrabil za pest.

"O," je rekla, "Smuk, ti si . . . res . . . moja častna beseda!" in je pogledala Smuka tako, da ni bilo moč dvomiti o resničnosti pravkaršnje njene izustitve. Z mehko svojo roko je prisrčno stisnila raskavo njegovo in tedaj je Smuka prijelo pri srcu, da ni mogel drugače in je zamrmral: "Če greš ti, grem pa še jaz!" in je pil na te besede.

Le polglasno je zamrmral te besede, kakor da sam pretrdno ne veruje vanje. Ali izdatni požirek, ki jim je sledil, ta je razgnal sleherni dvom, bil je kakor pika in pečat na koncu listine.

Gospodična Mici je bila jako izobražena; gospodična Fini in gospodje, vsi so jo hvalili, kako je spretna in sploh . . . in da hitro razume vsako reč in si zna pomagati. O, gospodična Mici . . . Menartovi naj se prezgodaj ne smeje.

Kakor zatopljena v misli je Smuka božala po roki. "O, Smuk . . . jaz . . . ni treba misliti . . ."

Ali oče so rekli in je res: To je zdrava in pohujšanje. Ne? V poročnih bukvah sem ti jaz zapisana kot žena, živiš pa z drugo. Ne? Jaz sem jako . . . Jaz . . . če bi se prav hotela, se ne bi mogla več močiti. Zakaj ne? Ker sem že poročena, kakor stoji v poročnih bukvah. Poročena s tabo. To je jako . . . in sploh . . . rajša ne vem kaj . . . in če mi kdo položi tisoč goldinarjev, še ne pogledam jih."

Obrisala si je nos in ker je bil robec baš pri rokah, še oči.

"Ne jokaj se!" je rekel Smuk, "ne morem gledati, če se jokaš. Hardun, ti si moja žena pa je."

"O, Smuk!" ga je posvarila, "nikar ne vpij, ni treba, da sliši vsa vas, kar se meniva in sploh . . ." Vstala je in šla pogledat v vežo — bila je prazna. Zaprla je duri.

Milo se je nasmehnila. "Tvoja žena, praviš . . . da, če ne bi imel dveh, eno v bukvah, eno doma!"

"Ono spodim!" je zakričal Smuk. "Ne kriči!" ga je opozorila gospodična. "Spodim jo!" je tišje ponovil.

Zmajala je z glavo. "Ne bo šla."

Smuk se je popraskal pod klobukom, pritrtil je: "Nak, ne bo šla ne! Zlepa že ne. Pa še Rotičko ima ob strani — ankršta! — in oné, Tone, tvoj brat, tudi preži okoli hiše . . ."

"Jaz sem jako . . . jaz ne bi za ves svet . . ." je zatrjevala gospodična. "O, taka reč mora iti skoz doktorja in skoz sodnijo . . . kaj pa misliš! Doktorji in sodnija so za pravico. Pravica mora biti! In sploh . . . Zadnjič so enega zaprli, ki je imel dve ženi . . . O, Smuk, če še tebe zapro! . . . Nak! jaz . . . ti . . . Smuk, ti moraš k doktorju!"

"Ampak ti greš z mano!" je rekel Smuk, ki sam ni rad hodil po pisarnah.

"Jaz, o, jaz . . . jaz sem jako . . . mene poznajo doktorji. Če kaj rečem, koj vsi: "gospodična Mici" in "gospodična Mici" . . . grozno . . . res! Posebno doktor Pika! Boš videl, doktor Pika je jako . . . doktor Pika bo uredil vse, stroške . . . in sploh . . . še z žandarji bo morala iz hiše! Ti si gospodar!"

"Jaz sem gospodar!" je ponovil Smuk in junaško udaril ob mizo. "Pij, pa še ne gremo!"

Hotel je s steklenico potrkati po mizi, pa ga je ujela gospodična za rokav. "O, Smuk, nikar! To niso majhne reči . . . in sploh . . . Če misliš, da greš, morava koj . . . vlak je jako . . .

Greva rajša v Ljubljani kam. O, v Ljubljani boš videl . . . jetrca in sploh . . . Če greš!"

"Greš!" je moško pritrdil Smuk. "Hardun, jetrca na mizo!"

"O, jetrca in sploh . . ." je obetala rajška kača v podobi gospodične Mici. "Kar idiva, boš pa drugič plačal! Da, in denarja ne pozabi, Smuk! Doktor je jako . . . in za koleke . . . Sploh, ves denar vzemi s sabo, da ti ga ne pokradejo, ko te ne bo doma! Ti si gospodar . . . jaz se bojim . . ."

Gospodična Mici je že stala pripravljena na odhod. Odpirala in zapirala je solnčnik, z enim očesom je gledala skoz okno po vremenu, z drugim po Smuku.

Smuk se je bil tudi kvišku zvlekel oprši se z eno roko ob mizo, z drugo ob naslonilo klopi. Zdaj je stal sredi sobe, si prerival klobuk z enega ušesa na drugo in se gugal. Pa ni treba misliti, da se je gugal vsled pijače, le duša mu je kolebala vsled dvomov in preudarkov.

"Denar ima spravljen baba . . ." Izpregovoril jo je, bridko besedo.

"O," se je začudila Mici in obe očesi uprla v svojega prijatelja. "Če je njen denar . . ."

"Kaj bo njen!" se je razburil Smuk. "Moj je, hardun, vse je moje! Jaz sem gospodar!"

"Če je tvoj, pojdi ponj!" ga je sladko poučila. "O, jaz . . . pri kapelici te počakam, jaz grem naprej."

Še so ga gugali dvomi. "Zaklenjeno ima. Vem, da ima zaklenjeno, ključ pa skriva."

"O," je rekla gospodična, "gospodarju je vsaka reč ključ. Še sekira!"

Prijazno sta se razločila in krenila vsak na svojo stran.

* * *

Dež je ponehal, ali nizko nebo je pričalo, da imajo oni tam zgoraj še nekaj moče odveč, ki se je skoro otresejo na Koseze in Kosezam sosednje evropske pokrajine.

Zadovoljna sama s seboj je korakala gospodična Mici počasi skoz vas. Pogumno je gledala okoli sebe, oblastno prestavljala zaprti solnčnik kraj sebe — kaj ji pa morejo!

Zunaj vasi, kjer se obesi cesta navzdol po gozdu proti postaji in ima sveti Jožef svojo praprosto kapelico, se je ustavila, da počaka svojega Smuka. Na ramah in na hrbtu ji je lepela obleka, premočena od deža, pa ni čutila vlažnega hlada:

vino jo je prijetno grelo. In ni je motilo sivo nebo, ko je imela glavo polno solnca, solčno-prijaznih misli na Ljubljano, na mesnine in sladčice, na bluže in pentlje, vrtiljake in kome-dije in sploh na ves paradiz, ki ji ga na stežaj odpre Smukov denar. Kar pelo je iz nje od prekipevajoče radosti! Saj je Smukova žena, ne? — in Smukov denar je njen denar. Kar je žena, to je mož, rekel je že sveti Ambrož! Ko je obveljal krstni list, bo obveljala poročna knjiga tudi, nič se bati! Smukec je njen in bo prodal domačijo v teh kozjih Kosezah in se naselita v Ljubljani in si kupita gostilno, o, restavracijo! — in ona bo gospa z briljantnimi uhani in sploh . . . in z električnim klavirjem, kakor pri gospodični Fini. In v gostilno lahko pride Milan, ki je zdaj v vojaki — ali Ivan, ki je v civilu . . . in tako . . . in sploh . . . Ko bo doma gostilna in vino, se bo Smuk hitro izpil in če bo vdova . . .

Zavedela se je svoje pregrešnosti, ko misli na Smukovo smrt. S svetim strahom se je ozrla v kapelico, zdelo se ji je, da s takimi nekrščanskimi željami v nevarnost spravlja obetajočo se ji sijajno bodočnost.

O, ona ni taka, ljudje je niti ne poznajo, kako je dobra! Vsakomur privoščala svoje. Še Smuka bi privoščala Kosezanom in ga pustila oni Mici, naj ga imajo, ki so ga že vajeni! — Sploh Smuk — v Ljubljani si bodo norca delali iz njega in iz nje tudi, Smuk ni, da bi ga s sabo jemala med ljudi; k gospodični Fini že ne bo mogla z njim, škoda! . . . O, če bi jo prosili, ona je jako . . . pa jim pusti Smuka v Kosezah! Ali odškodovati jo morajo. Če ji dajo polovico njegove imovine, ne? ni preveč. In morebiti bi še kaj odnehala . . . Takó ali takó, bogatstvo jo čaka . . . o, drugače se ne meni!

Čutila je potrebo, da se z nohtom mezinca popraska pod frizuro — o, ni bil brez vzroka oni blaženi sen zadnjič!

Ob prijetnih takih mislih ji je kaj hitro potekal čas in skoro je bila presenečena, ko se je izza ovinka že prikazal njen dični Smuk. Oziral se je nazaj in se žuril proti kapelici.

Žena iz poročnih bukev mu je stopila na-proti dva drobna koraka. „O,“ je rekla, „mislila sem . . . Ali imaš?“

„Imam!“ je odgovoril in se potrkal po prsih. „Harrdun!“ je dostavil in se še enkrat ozrl in je dražestna njegova slutvožena iz vsega, kakor

se je vedel, lahko spoznala, da junaški njegov čin ni potekel brez nevarnosti.

Pospesila sta korake in da odrežeta rido, jo ubrala po stezi. Ko sta skoz mokro grmovje, čez polzke korenine in kamene srečno spet dospela na gladko cesto, ni več strpela gospodična Mici.

Najprej se je odduškala od težavne poti: „Ah!“ in z očitajočim pogledom na Smuka še enkrat: „Ah!“ Potem pa je rekla:

„O, Smuk, kaj si naredil z mano! Jaz sem jako . . . nak! nikar ne misli . . . za noben denar . . . O, tako se bojim . . . Ali ne boš izgubil denarja? . . . Ali veš, koliko si ga vzel s sabo?“

„Vsega sem vzel, kar ga je bilo!“ je odgovoril Smuk in so iz dodatnega vzklika: „Harrdun!“ kakor ga je izgovoril, vnovič odsevale nevarnosti, srečno prestane. Segel je za suknjo in iz malhe ruval in vlekkel listnico; bila je tako obilna, da jo je komaj spravil na dan.

„Ne, ampak . . .“ je občuduje vzkliknila Mici, ko jo je zagledala. Segla je po nji, ali dobri Smuk že dolgo ni imel takega zaklada v rokah in ga ni izpustil in sta oba držala listnico, ko jo je gospodična odpirala in razgrinjala. Lepo rdeča je bila, sila je imela predalov in vsi so bili nabasani.

Pa se je gospodični Mici hitro shladilo navdušenje. Kajti že prvi površni pogled ji je povedal, da dobršen del njene vsebine niso spoštovanja vredni bankovci, ampak druge vrste papirji. Jemala jih je iz predalov in jih obračala in iskala in pričakovala, kdaj da pride do bankovcev. Pa je našla krstni list in ženitno pismo in sodni spisek — davčne pobotnice, oglasilne pole od žganjekuhe in zraven dva izpovedna listka — in še mnogo drugega je našla lepega, celo pobotnice raznih krčmarjev o Smukovih zapitkih, ki jih je za njim plačala žena — o ta baba, čemu jih neki zbira! — mar res misli na preklic?

Smuk je zijal in je zijal vedno bolj, gospodična Mici pa je stiskala ustni in jih vedno bolj stiskala. Tako je oprezno in natančno pregledovala list za listom — o, bila je res izobražena! — in so prišla na dan še stara šolska naznanila in razni računi, dve podobici Marije Pomagaj z Brezja in enake javne in zasebne listine, le o denarjih ne duha, ne sluha!

Skratka: reč je bila taka, da zapiti Smuk ni preudaril, da ženstvu za blagajno ne služi

skrinja, ampak postelja: v posteljo pod slamnico spravljajo svoje vrednote, ne v skrinjo, in sta mu bila zastonj trud in junaštvo, ko je s sekuro odklepal skrinjo! — Zatorej si zapomnimo, da še vlomilcu hodi navskriž, če je pijanec!

Gospodična Mici je mislila, da jo prizadene. „Nič ni!“ je rekla.

Smuk je bulil v prazno listnico. „Nič!“

Strogo ga je pogledala. „Ne, kaj takega! . . . Tega ne razumem . . . in sploh . . . kako more biti človek tako . . . Nak! O!“ Obrnila je pogled od Smuka v nebo in odtod zopet v Smuka. „Kaj bo zdaj? No?“

„Kaj jaz vem!“ je odgovoril poparjeni Smuk.

„Kaj jaz vem, kaj jaz vem,“ ga je oponašala gospodična Mici, „kaj jaz vem . . . Nazaj moraš, nazaj! Tako neumen menda vendar nisi, da ne bi našel denarja. Samo prej poglej, predno vzameš in greš! O ti . . .“

Smuk se je popraskal po glavi, pomislil je in preudarno pljunil. „Nazaj ne grem. Rotička je za mano kričala — ankršt grdi! — Nemara je skrinjo zapazila vlomljeno. Če se jim zdajle prikažem, hardun . . .“

„Ti si možak!“ se je hudovala gospodična, „ni čuda, da nosi baba doma hlače . . . in sploh in vse! — Ne, tak zajec, taka šlapa! O!“ Solze so ji stopile v oči.

„Zmerjala me pa ne boš,“ se je uprl dobri Smuk, „za zmerjanje imam že ono, mi ni treba še tebe.“

Gospodična Mici je bila jako izobražena, toda kar je preveč, je preveč! Oči so ji švigale okoli in usta so ji kar hlatale, da bi našla pravega izraza prenezaslišani krivici, ki se ji je godila. „Nak . . . jaz . . . naj reče, kdor hoče . . . sploh . . . Smuk, ti si . . . ti si . . . ti si . . .“

„Kaj bi!“ je rekel Smuk in segel po spisih v njenih rokah, da jih spet spravi v listnico. „Kaj bi! Zdaj bi me zmerjalo, za tisto sem pa bil dober, kaj, da si zastonj pri meni jedlo in pilo.“

„Nesramnost . . . in sploh . . .“ ga je ogorčena zavrnila gospodična Mici. „Mara kdo zate! Take-le osel kiha za Bežigradom!“

„Tako?“ je rekel Smuk. „Hardun!“ in je dvignil svojo široko rjavo roko, da ji z njo zapre usta. Še mu je bila všeč, ljubljanska ta ptica, njen živi obraz ga je mikal, da ga dobi med svoje prste in malo stisne.

„Barabež, smrduh!“ je nadaljevala gospodična, mu zalučala dragocene listine, javne in zasebne, v glavo in ga za priklado še s solnčnikom oplazila po roki.

Ubogi solnčnik se je strl, listine pa so vzele za hip dobremu Smuku vid, da mu je šapa zgrešila cilj in ni pogodila lica živahne njegove nasprotnice, ampak njene lase.

Ostrmel je Smuk in se skoro prestrašil: lasje so mu ostali v rokah, držal jih je kakor kodeljo! Strmel je in ni slišal, ne čutil besne gospodične, ki je vekala: „Cigan, rabelj, rokavnjač!“ in se vanj zaganjala, da mu iztrga dragoceni plen in maščuje sramoto.

Tako se je moglo zgoditi, da sta se čisto neopaženi pojavili na licu mesta dve novi osebnosti, ena po stezi, druga na okoli po cesti, ena z okleščkom v roki, druga z dolgo borovo fižolovko, obé pa v krilih. In sta prišli Smuku na pomoč, kakor angela z nebes. Kajti ga je bila nenadna frizura, ki jo je strmeč stiskal v rokah, tako zmedla, da se ni kaj branil, in bi mu bili brez te pomoči v krilih kremplji gospodične Mici skoro razpraskali lice tako temeljito, da ga ne bi bil lastni pes več spoznal.

Saj sta bila oklešček in fižolovka skraja namenjena pravzaprav njemu. Ali ko sta Smukova in Rotijčka spoznali položaj, sta obrnili svojo silo njemu v prid in zoper skupno sovražnico, pričetnico vsega zla. In sta jo hitro ugnali in temeljito, da je odnehala in odstopila.

Potem je Smukova z dolgima prstoma vzela rešenemu Smuku iz rok znamenito frizuro, se namrdnila, rekla: „Fej!“ in jo vrgla za sovražnico. In Rotijčka je z orjaškim glasom, ki se ga je lahko čulo do cerkve zgoraj in do postaje spodaj, namignila, ako bi se ljubljanska ta slina in skomina še kdaj prikazala v teh krajih, naj že preje obudi kes, kajti potem utegne biti prepozno.

Dobri Smuk pa je bil takšen, da je obema pritrdil, rekoč: „Hardun!“ Kratko in jedrnato! Prijeli sta ga pod pazduho vsaka od ene strani in ga gnali domov. „Prav treba ti je bilo tega!“ je rekla žena in drugega nič.

Uboga zapuščena gospodična Mici je ostala sama sredi ceste, ječé lovila sapo, gladila si strgano krilo in se bridko jokala. Poizkusila je zaklicati za onimi tremi: „Sem že lepše videla!“ in „Pik aduti!“ pa ni bila kos govoriti in ni mogla drugače dati duška svojim občutkom, nego da je z roko ob nosu pokazala za odhaja-

jočimi rogovilice ali kakor pravijo v Ljubljani — osle.

Blažene Koseze je niso videli nikdar več.

Niti ne bi vedeli v Kosezah, ali še živi ali ne, da ni par let po popisanih dogodkih prišlo pisanje od ljubljanskega župana na onega v Kosezah zastran čisto majhnega otroka, ki spada pod Koseze in ga naj prevzemo in rede. Ime je bilo detetu Marija Menart in je bila hčerka gosposdične Mici in njenih desetih ženinov oziroma neznano katerega izmed njih. S takimi otroki imajo občine veliko sitnosti in stroškov, da molčimo o pohujšanju.

No, s tem otrokom izjemoma ni bilo posebnih križev. Kajti Menartovi so ga brez besed

in prerekanja vzeli za svojega in ga lepo vzredili in vzgojili in mlada Micka je bila ubogljiva, rada je delala in rada molila, zato je pa tudi dobila o svojem času enaki delež kakor drugi. —

Le o Smukovih še par besedi. Dobri Smuk je polagoma res zlezal pod kuratorja, kakor je kazalo že od kraja. Njegova žena pa je ostala pridna in poštena. Morebiti bo še kdaj srečna. Toda s tem dedcem ne!

Zakaj pijanec je kakor presica: če se presica navadi v rž, jo moraš pobiti ali pa rž požeti, — ne poboljša se ne!

S to lepo domačo priliko, biserom narodne modrosti, pa končam.

Volkodlak.

Spisal Fran Govékar.

(Dalje.)

Plačal sem, in počasi sva stopala po bližnjici proti gradu. Park se je bil medtem že dokaj obljudil; po klopeh so posedali študentje, ogrski „špičaki“, bosanski orjaški pešci s fesi ter hanaške pestunje in dojilje v svojih pestrobujnih, kratkokrilih narodnih nošah.

„Nekje sem videla sliko: poročno sobo. Na postelji pod baldahinom leži angelsko lepa nevestica. Vse v snežnobelih blazinah in čipkah, sinjemodra svilena odeja, po preprogah in po ostalem pohištvu leže povesod rdeče in bele vrtnice, preko baldahina in izza vsakega ogla pa pomaljšajo glavice poredno smehljajoči se dražestni amorčki. Naivno sentimentalna slika! Toda tudi jaz sem si približno tako predstavljala svojo poročno noč...“

V Trst sva izletela. Ali Konrad se je že na svatbi docela upijanil, pil je na vsaki postaji ter pil še v Trstu, tako da je bil končno uprav gnusno pijan... In bil je z mano bestija, stekel volkodlak, blaznik!... Zbolela sem, ležala dva dni zlomljene duše in do smrti izmučenega telesa ter le jokala, jokala...

Vrnila sva se in sicer naravnost v Kranj, kjer je moj mož otvoril samostojno odvetniško pisarno, jaz bolna in moralno uničena, on besen.

Zdaj se me ni bal več. Pil je, vračal se vsaki večer pijan in brutalen ter bil z mano bestija, bestija! Vsa nežnost, vsa ljubeznivost je izginila mahoma, ostala pa je zver — zver! Spoznala sem, da sem postala žrtev abnormalnega človeka. V svojem obupu sem pozvala očeta k sebi... mu zaupala jedva polovico resnice — in oba sva jokala.

Oče je nato govoril s Konradom, a uspeh razgovora je bil le popoln prelom med njima. Kričala sta kot blaznika ter se razšla v ljutom sovraštvu... Moje razmerje se ni v ničemer izboljšalo, — zver je postala le še divjija. Vpričo dekel se je vedel kakor večno pijan vlačugar ter se moji ogorčenosti rogal v najciničnejših izrazih. Pekel!

A ne dovolj tega, niti dekel ni puščal na miru — jih napadal tik za mojim hrbtom... o, ne morete si misliti, kako podel more biti človek! Vsak mesec sem imela drugo kuharico ali služkinjo, — včasih sta pobegnili tudi obe nankrat... Končno že ni marala nobena več v hišo... Najemala sem starejše in stare ženske, a tudi te so pobegnile zaradi njegovega vedenja in njegove govorice. Pa se je vozil po deželi in celo v Trst ter na Reko in v Zagreb sam iskat

kuharic in služkinj. Kakšne izvrške je vlačil v hišo, a niti ti niso ostajali... Zakaj, lahko sluhite... povedati ne morem...

Toda mera še ni bila polna: začel me je mučiti z ljubosumnostjo. Vsak čas me je najpogosteje sumničil, videl za vsakim oglom mojega zalezovalca ali čestilca ter me zasledoval. Nenadoma je prisopel domov pogledat, sem li sama ali morda nisem kam odšla...

Nekega dne sem kuharici pozabila povedati, da grem v cerkev. Kakor pobesnel norec je preletal vse mesto, izpraševal ljudi, razposlal svojega pisarja in tipkarico za mano, a niso me našli. A ko sem mu povedala, kje sem bila, mi ni verjel in menda ne verjame še dandanes. Kakor turška žena najreakcionarnejšega paše moram živeti, psovana, sumljena in trpinčena z rafinirano, a navadno s prav brutalno zlobo.

„A družba?... Jeli nemožno, zateči se k prijateljem in znancem, ki bi nanj vplivali?“

„Njegova družba? V nji velja za najboljšega družabnika: najvztrajnejši, najzabavnejši, najradodarnější je in — najodličnejši... Kdo naj vpliva nanj? Solicitatorji, razni pisarji, trgovski pomočniki, zapiti obrtniki in krčmarji beznic? — Ker le ti so njegova družba in vsako drugo odbija. Dolgočasni filistri, jara gospoda brez duha in dovtipa mu je boljša meščanska družba in za njene težnje ali njene borbe ima le porogljiv smeh in psovko. Politika, narodno društveno in socialno delo je zanj bedasta komedija. Vse tiste nade v njegovo javno karijero so ostale slepilna fraza njegovega celjskega šefa, — sanje tete Marije... Ves njegov horicont tvorita pisarna in predvsem gostilna.“

„Kako li morete živeti z njim?“

„Kako? Lahko si mislite: vedno pripravljena na skok, na pobeg ter neprestano razmišljajoča o — ločitvi. Toda ubil mi je s samospoštovanjem menda tudi potrebno eneržijo za ta odločilni korak. Bojim se javne sramote... Razpravljanje tajnosti zakonske sobe onečasti tudi mene. In moj oče, teta, premnogi znanci na Štajerskem... koliko bolesti, razburjanja, sumničenja in govoric povzročijo dolgovozno postopanje za ločitev zakona!“

Polagoma sva ostavljala Schönbrunn ter med obeliskoma z letečima orloma na njunih vrhuncih stopila na cesto, koder sva hotela stopiti v tramvaj.

Pravkar je minilo poldne, do ene sva imela torej še dobre trideset ure. Poiskala sva razgledni

voz, ki teče ob Dunajščici ter si vzela prestopni karti. Visoko z vrha električnega modernega vozila sva imela razgled, ki je nudil Fanchetti zopet dosti novega, zanimivega.

„A veste, kaj je pravzaprav vendarle glavni vzrok, da nisem že tisoč in tisočkrat sklenjenega koraka pred sodnika storila še doslej?“

Vprašajoče sem jo pogledal: v očeh sta ji stali dve debeli solzi, a njen obrazek, od zraka in toplote že zopet ves rožnat in krasen, se je trpko smehljal. Skomizgnil sem z ramami.

„Morda upate, da se vendar še premeni?“

„Ne, tudi to upanje je že dolgo pokopano. Toda... nikdar nihče ne ugame tega vzroka... pomislite: pravzaprav ga vendar še ljubim! O bog, ljubiti ga moram! — Menda je resnica, da ženska moža, čegar ljubezen je okusila, ne prestane nikdar ljubiti. V najhujšem zunanjem sovraštvu se vzdržuje lučica, brleča, ugašajoča, a vedno iznova oživljajoča se lučica ljubezni v najglobljem kotičku ženskega srca... Tudi jaz ne morem pozabiti nekaterih prelestnih dni, ki sem jih preživela s Konradom na Pohorju, v Slovenskih goricah in v Celju; in ne morem ostati ravnodušna niti zaradi nekaterih kasnejših dokazov njegove silne ljubezni. Tudi danes, ko živiva v Ljubljani, ga obidejo včasih dobri trenutki, ko izprevidi svoje strašne moralne zločine ter se jih kesa v strastni obupnosti. Takrat pada predme na kolena, mi poljublja noge ter joka... joka... Takrat me obsuje z vsem razkošjem svoje nežnosti, hiti popravljati svoje stare grehe ter me obsipa z darovi. Očarati zna mene in teto ter smo zopet vsi trije nepopisno srečni... Toda moja sreča ne živi nikoli dalje od nekaj dni, izjemoma ves teden, — in začne se peklo — in Konrad je zopet besna zver, — bestija — volkodlak!“

„Strašno življenje!“

„Klavir in knjiga sta mi edina tolažnika in — cerkev, molitev edina opora, da nisem že davno omagala. A kako dolgo bom še mogla prenašati svoj križ, ki ga ne vidi nihče, ki pa me tišči že neznosno?“ —

Imela sva nagle zveze. Nekaj minut čez trideset na eno sva bila že v rotovski kleti.

Vse mize so bile polne in po ogromni dvorani, ki so jo razsvetljevali široki lestenci z nebrojnimi žarnicami, je šumelo kakor v ulju.

Tam iz kota se je dvignila Konradova orjaška postava, zamahnil je nama s servijeto in se smejal na vso šir svojega zariblega obraza.

Poleg njega je sedel gospod Julij Baum in rdečkar Leon.

VII.

V pisalno sobo je stopila moja žena, tiho, nemo, kakor je njena navada, kadar je potrta, sedla na stol, vzdihnila in molčala.

Dvignil sem oči od papirja in se ozrl nanjo, „O čemu solze?“

„Uboga Fanchetta! Zdaj je konec!“ —

Nekaj mesecev že, odkar sem se bil s Fanchetto seznanil na Dunaju ter postal toli hitro njen intimni zaupnik, je občevala ž njo tudi moja žena. Ne mnogo, a resnično prijateljsko. Malo zabavna družabnica je moja žena, resna, redko-besedna, in dom z odraslimi hčerami ji daje posla v izobilju. A tudi Fanchetta ni prihajala pogosto k nam, nego navadno kradoma, le za kratke hipe.

Na Fanchettinem domu sva bila trikrat, štirikrat. Ozračje, vedno polno elektrike, nama je bilo takoj prvič neprijetno. Konrad mi je vsakokrat ponujal vina, ki si ga je mešal s konjakom, me moril s krokarskimi plehkimi dovtipi, se produciral z mršavim psom ordinarne rase, ali pa režal na svojo ženo. Nič zame.

Fanchetta je ostajala med našim posetom navidezno mirna in je s hladno ponosnostjo prezirala njêgove netaktnosti. Celo k veselosti se je silila, sedla za klavir, zaigrala odlomek iz operne partiture ter zapela arijo s svojim kakor hladni baršun mehkim altom. Srečna je bila, ko sem ji enkrat priznal, da ima v svojem altu velik kapital ter da je škoda, ker svojega petja ne goji smotreno. Toda Konrad je togotno zabliskal z očmi ter se porogal:

„Vidiš, kar komedijantka postani! Med glediško sodrgo boš mogla izbirati svojega partnerja po svobodni volji, makar vsak teden družega, in po vrhu utegneš še med publiko loviti bedaste kaline! Hej, to bi bilo pravo rajsko življenje zate, ha ha!“

Ženski sta ignorirali njegove besede, jaz pa sem se okrenil:

„Dandanes imajo že princi, knezi, vseučiliški profesorji in najodličnejši uradniki žene, ki so aktivne operne ali dramske umetnice, ne da bi jih dosegala senca nizkotnega sumničenja. Zato, mislim, da tudi tvoja ljubosumnost ne bi mogla, niti hotela preprečiti, ako bi imela tvoja soproga resničen poklic za pevsko umetnost.“

„Edini poklic žene je v kuhinji in spalnici!“ se je obregnil. „Če nima tega, je sploh ni treba na svetu ter je le v nadlego človeštvu.“

Čemu bi se trudil, prepričati ga, da je nedosleden, očitajoč svoji ženi v isti čas mrzlokrvnost in poltnost! Saj mu je bilo le za žaljenje in posmehovanje.

Z ženo sva se kmalu poslovila.

Ker mi poseta ni vrnil, sem lahko tudi s svojimi prenehal, kar mi je bilo prav vseč.

Potem ga nisem videl dalje časa. Ko sem ga slučajno srečal, sem opazil, da je vidno propadel. Včasih izbrano okusno oblečen, je bil zdaj zanemarjen, njegova vitka stasitost se je izpreminjala bolj in bolj v neokretno debelušnost, njegov lepi obraz, ki ga je pustil zarasti se z brado, je postajal zabuhel. Njegov značaj se je zmračil še huje in če je bil trezen, je šel vselej mimo mene mrk in nepristopen ter me ni hotel niti videti.

Novice o njem so bile le novi škandali.

Pripetilo se je, da je svojo soprogo na cesti vpricho ljudi psoval, in vse mesto je govorilo o Fanchetti in o njem. Le redki so bili, ki so sočustvovali z ženo, večina — zlasti med ženskami — je iskala krivdo le na njeni strani.

Lepe ženske imajo čudovito veliko neprijateljev in vse grde ženske so jim odkrite sovražnice: moško neprijateljstvo izvira instinktno iz brezupnega poželenja, ženske sovražnice nastajajo iz zavisti in iz težnje, nepremagljivo teknico ponižati.

Tako so si šepetali po boljši družbi o Fanchetti pikantne laži, ki jih je njen lastni mož s svojim čenčanjem po beznicah, v družbi filistrskih polizobražencev, le še utrjeval.

Zvedel sem, da se je morala Fanchetta neko noč skriti pred njim v shrambo za umazano perilo, drva in premog, — da je dal že parkrat njeno posteljo postaviti na dvorišče ter jo podil domov k očetu.

Lotila se ga je bila nova besna ljubosumnost. Mlad topničarski nadporočnik je prihajal mimo hiše, često se je pod njenim stanovanjem ustavil, se ozrl na okno in odšel. Fanchetta ga ni poznala in nikdar nista govorila. Toda Konrad je bil trdno preverjen, da je Fanchetta z nadporočnikom dogovorjena in da je njegova ljubica. Divjal je, razbil nekaj dragocenih vaz, poročnih daril Fanchettinega očeta, ji v svoji besnosti raztrgal novo toaleta, zbasal njen novi klobuk v gorečo peč in jo zaklenil v stanovanje. Kmalu

pa se je dognalo, da stanuje nadporočnik v sosedni krivi ulici, ki se vije baš okoli hiše Konradovega stanovanja ter da prihaja mimo grede na službo ali s službe. Ker je slišal Fanchettino lepo igranje na klavirju, je poslušnil, se par trenutkov ustavil, šel par korakov gor in dol ter se nato odstranil...

Nedolgo nato je Konrad viharyl zaradi Fanchettinega izpovednika. Našla je namreč blizu štiri-desetletnega duhovnika, doktorja bogoslovja, modernega moža, ki je ljubil glasbo in književnost ter je bil mlad učenjak širšega obzorja. Bil je med prvimi slovenskimi duhovniki, ki za ulico ni oblačil talarja in koretla, nego se je nosil posvetno z diskretno eleganco. Na smrtni dan svoje matere in na svoj god je šla Fanchetta k njemu k spovedi. Ker je bil toleranten mož, ki je poznal bridkosti in sladkosti življenja, je podal Fanchetti v spovednici toliko močne utehe, da se je vrnila iz cerkve čudovito poživljena. Kot spodoben človek je svojo znanko pozdravljal tudi na cesti ter jo parkrat celo nagovoril. Tudi za to znanstvo je zvedel Konrad ter obdolžil svojo ženo najpodlejših pregreh. Robantil in rohnel je, da se je nabrala velika gruča radovednežev pod okni ter poslušala Konradova brutalna očitjanja.

Opetovano sem govoril s Fanchetto, ki je omršavela in pobledela, ter ji prigovarjal, naj se umakne za nekaj tednov k očetu ali pa vložil tožbo na ločitev. Kot prijatelj, ki sem uvideval vedno jasneje Konradovo nepopoljšljivost, ji nisem mogel svetovati boljšega. Toda vselej je nervozno odbila moj svet, češ da jo je groza postati središče senzacnega procesa. Po vsem, kar je sirota pretrpela zadnje tedne, nisem mogel misliti več, da bi brlel v njenem srcu še zadnji plamenček nekdanje ljubezni. Ali vendarle? Nerazumna so nekatera ženska srca in z logiko se ž njimi ne pride nikamor.

Zato sem jo nekdam vprašal:

„Kaj ga morete še ljubiti?“

„Ne, ubil je tudi zadnji občutek do sebe!“ je odgovorila ledeno in v njenih očeh se ni več zasolzilo. Zdaj sem vedel, da je njena ljubezen resnično umrla.

„Meni bi se tak sprog gabil in edini čut do njega bi bilo zaničevanje!“ je dejala moja žena.

„Dà, res, zaničujem ga!“ je pritrdila Fanchetta živo, a se zamislila in rekla: „In veste, kaj še: obenem se mi zelo smili, ker tudi sam

trpi. Zato ga sicer ne ljubim več, a vendar ga ne morem sovražiti.“

„Ah, vi ste dobra žena!“ je vzkliknila moja žena in ji božala roko. „Samo zaradi tegale vašega izreka vas moram imeti rada!“

Sklonila se je k nji, Fanchetta jo je strastno objela in poljubili sta se, obe z očmi, polnimi solz.

Najgrenkejša, a zajedno najdobrodejnejša dedščina po pramateri Evi: solze, je tudi Fanchetti prinašala olajšave in pomirjenja. Po takem izbruhu solz se je mogla hladneje razgovoriti o svojem gorju in o svojih namenih.

In ponudil sem se ji končno, da pozvem Konradove misli gledé njegovega zakona; saj si vendar ne domišlja, da more ostati njegovo ravnanje z ženo brez posledic. Zadovoljna je bila z mojim predlogom, toda pod pogojem, da se kažem Konradu povsem nepoučenega.

Prilika se mi je ponudila kmalu nato. Iz pisarne gredé sem pred hišo skoro trčil ž njim:

„O, prijatelj! Kako živiš? Zdrav — dosti opravila?“

V nevoljni zadregi mi je podal roko in mi ostro pogledal v oči. Očividno mi ni zaupal ter je iskal v mojem pogledu znakov, da ga le izkušam.

„Saj sam veš, kako živim!“ je zagodrnjal. „Po pasje!“

„Kako naj vem?“ sem se čudil. „Li nisi zdrav? Res, kakor bi trpel za slabo prebavo...“ sem hinavil.

„Želodec je seveda tudi uničen... kako bi pa ne bil, če imam ženo, ki zna po klavirju razbijati, a še ne ve, na katerem koncu se prime kuhalnica!“

„Ej, tvoji ženi vendar ni treba sami ravnati s kuhalnico, mislim. Saj imate kuharico, a žena le gospodinji. Li ne?“

„Vraga gospodinji!“ je zarohnel. „Razvajeno revše, ki ne zna ničesar in ni za nič kakor za lepe cunje in klavir! Eh, kaj bi ti pravil!“

„Torej še vse tako, kakor si mi opisal na Dunaju?“

„Vedno enako in še stokrat slabše! Pa saj občuje s tvojo ženo in gotovo ji zaupa marsikaj.“ Srepro je uprl svoje oči v moj obraz, ki pa se ni genil.

„Moja žena nikdar ne opravlja... poznaš jo in veš, da ne govori nikdar preveč,“ sem de-

jal mirno, ga hitro premetril in vprašal: „Ali pa morda nisi tudi sam nekoliko kriv?“

Togotno se je ustavil in zarežal: „Ali mi hočeš morda pridigati? Si že opravil!“ In pospešil je svoj korak. Zadel sem ga v živo.

„No, no, ne zameri takoj!“ sem ga miril. „Ampak v zakonu pač brez kompromisov nikjer ne gre gladko. Zato sem menil, če nisi morda krivičen in prestrog do ženske, ki je končno umstveno in telesno vselej slabejši del zakonske dvojice.“

Vedel sem, da sem ga s to banalno frazo vseh samoljubnih moških pridobil, saj jo je nosil vedno na jeziku.

„Kompromisi v zakonu?“ se je zaničljivo namrdnil. „Jaz jih ne priznavam, baš ker sem o absolutni inferiornosti ženske docela uverjen. In moja žena res ni vredna, da še živi!“

„Ali, ali! Potrpi ž njo, prizanašaj ji, tudi ona mora potrpeti! Saj jo vendar ljubiš!“

„Jaz? — nikakor ne, — pač pa jo sovražim — sovražim z vsakim živcem, z vsako svojo mislijo! Sovražim jo tako, da bi jo hotel rajši danes kot jutri s temile rokami zadaviti!“

„Kaj vendar govoriš!“ sem se zgrozil nad njegovim besnim izbruhom. „Tega vendar ne misliš resno!“

„Krvavo resno! Tako resnično, kakor sedajle midva korakava po blatni ljubljanski ulici. In povedal sem isto tudi že njej v lice; ne enkrat, nego stokrat! Vlačugi, ki se vlačijo s častniki, študenti, komiji, celo s farji! Povedal sem ji to na vsa usta in naglasil razločnost svojih besed tudi s pestjo!“

„Za boga, tepeš jo?“

„Ali ni zaslužila? Zakaj me ne toži za ločitev zakona? Ker se čuti krivo! — Postavil sem ji postelj na cesto in ji pokazal vrata, a ni šla. Zakaj? Ker se zaveda krivo! — Pošiljam jo domov k očetu, a ne gre, ker se boji, saj se priznava krivo! Dovolj! Izmeček ženstva imam v svojem domu, in le čudim se ti, da ji še dalje dovoljuješ občevati s svojo ženo.“

Onemel sem od strmenja in zavedal sem se, da govorim z živčno in moralno zelo bolnim človekom, ki kaže celo v psovanju in laganju svoje bestijalno okrutne instinkte. Izprevidel sem, da je nadaljnje skupno bivanje Fanchettino s Konradom nemožno, ker postaja njegova brutalnost že opasna njenemu življenju.

„Ali imaš dokaze za svoje obdolžitve? Takih trditev vendar ne izrekaš iz golega sumničenja?“

„Kajpak da ne. Dokazov in prič imam na kupe.“

„Pa zakaj potem sam ne vložiš tožbe za ločitev svojega zakona?“

„Vložim jo, kadar bo mene volja! A tako kmalu še ne, kakor si želi ona!“

„Ona si želi ločitev?“

„Pa še kako! Jedva čaka nanjo, da bo potem povsem svobodno živela svojim strastem ter menjavala svoje ljubimce, kakor se ji bo poljubilo. Samo na to misli, le na to napeljuje! Ampak jaz je še ne izpustim z verige in predno jo vržem preko praga za vselej, ji še temeljito izprašam vest ter ustrojim grešno kožo!“

Grozeče se mu je spačilo lice in v njegovih sivih, navadno zameglelih očeh je zabliskal zloben žar.

„Na, hajdiva na četrtinko! Tukajle imajo izbornega.“

Šla sva po ozkem hodniku za hišo.

Krčma, pritlično poslopje med drvarnicami, je ležala ob ozkem, umazanem dvorišču, kjer je smrdelo po smeteh in podganah. Dve nizki, mračni sobici s klopmi in okornimi stoli, med njima tesna točilnica, je bilo vse. S stropa je viselo troje petrolejk, po stenah je bilo pribitih nekaj barvastih plakatov, v kotu je tičalo od mušjih pik in smeti povsem začrnelo razpelo in dvoje majhnih kvadratnih okenc je pripuščalo dnevno luč jedva do polovice tal, strop pa je bil vedno v temi, kadar ni gorela svetiljka.

Starikav debeluh brez suknje in z umazanim predpasnikom, zatlačenim za pas, je zagodrnjal nerazumen pozdrav in dalje natakal iz dveh treh sodcev vino v steklenice raznih meric.

Stopila sva na levo, odkoder se je čul ženski smeh.

Jedva sem razločil pod razpelom v kotu moža in poleg njega natakarico.

„Poklon, gospod doktor!“ je pozdravil neznanec.

„Pa ste pozni danes! O, bala sem se že, da vas ne bo več!“ je vzkliknila natakarica in priskočila, vzela Konradu klobuk in suknjo. „Tako lepo kračico sem vam spravila.“ In stekla je v točilnico.

Konrad je predstavil neznanca: vpokojenega železniškega pristava. Sedel sem k steni, Konrad

pa na konec mize. V tem se je natakaraica že vrnila s kračico na krožniku in s četrtinko. Segla je nekam v temo ter postavila na mizo košek s kruhi.

„In vi, gospod?“ je vprašala, nezaupno me motreča.

„Četrtinko najboljšega.“

„Pa še meni. Ta je četrti!“ je dejal železničar. Zdaj šele sem opazil, da je novi znanec še mlad mož, dolg, mršav, suhega, upadlega obraza ter skoraj plešaste glave.

Konrad se je lotil svoje krače z gladnim tekom, a še predno se je vrnila natakaraica, je bila njegova četrtinka že prazna. Da bi njegov želodec ne bil v najlepšem redu, ni kazalo prav nič. „Malka, prinesi ga še zame!“ je zaklical Konrad preko rame.

In že je bila nazaj z vso pijačo. „Ah, že vidim, da vam tekne!“ je dejala ter mu položila prstek na ramo. „Dobra je, kaj?“ In prisedla je k njemu na klop.

„Izvrstna! Na, pokusi!“ Napičil je kosec na vilice ter ga ji nesel k ustom. Sklonila se je naprej, se z desnico oprla ob njegovo koleno ter odprla usta.

„Ah, hvala! Saj sem vedela — ccc! — mhm!“ Segla je sama po Konradovem kruhu in si odlomila mrvico.

„Saj vam poje vse, če ji pustite!“ se je oglašil iz kota penzioniranec. „Babe požrešne!“

„Lačne nasititi, žejne napojiti, veleva krščanska vera,“ se je smejal zadovoljno Konrad. „Na, — pij, če hočeš!“ in z nosom je pomignil na svoj kozarec.

„Če dovolite —!“ In posrebala je par požirkov.

Bilo je majhno, okroglo dekletce zelenkastosivih oči in kakor slama rumenih las. V debelih kitah jih je nosila na vrhu glave, ki je bila videti zato abnormalno dolga. Okoli tilnika pa se ji je še zavijalo nekaj kodrov in okoli ušes ji je sililo v lici dvoje močnih zvalovljenih šopov. Zdravo rdeči obraz s širokim, malo privihanim noskom in njena široka usta z bujnimi, mokrimi ustnicami so ji dajali prav ordinaren izraz. Toda vedla se je napol otroško, napol predrzno ter je bila očitvidno s Konradom že zelo domača.

„Seveda vas ima rada, če jo krmite kakor kanarčka!“ se je šalil železničar. „Zame pa ne mara, opica!“

„Pa jo krmite še vi, Žlogar!“

„Kaj pak! Sam plačal — sam snedel in spil! Za babe imam le pest in palico!“

„Tudi dobro včasih, res. Ampak Malke še nisem pretepel, pa bi jo rad! Ali naj poskusim?“

„Pa me ne boste! Prej pretepem jaz vas!“

In že si je zavihala rokave do pod pazduhe. Bele, debele roke so se pokazale, a do lehti so bile rdeče in raskave.

In že je lopila Konrada po rami, nož mu je padel na tla, zakrohotal se je, pograbil Malko za rameni in jo izkušal položiti na klop. Toda ona se ga je oklenila, se pritiskala k njemu, vreščala in se smejala s široko odprtimi očmi in usti. Ni se je mogel otresti in dal se je pahniti zopet na svoj stol. Držeč jo okoli debelih bokov se je oddihaval, ves upehan in zasopljen, ter se zadovoljen togotil: „Prokleta baba! Kakor mačka se me je držala in me malone zadušila!“

„O, jaz sem močna, gospod doktor, in mene preteposti ni kar tako lahko!“ se je režala Malka in si poravnavala zgneteno krilo. Sklonjeno k tlam je Konrad hipoma ploskoma tlesknil, — Malka je zacvilila, se zakrohotala in zbežala v točilnico.

„Nak, nič več vas nimam rada!“ je še klicala med vrati in izginila.

„Vsa neumna je sedajle na vas,“ je dejal penzionist. „Prava ženska, ki blazni, če očuti moško pest... o, poznam to!“

Konrad se je samoljubno smehljal in hitel piti.

„Tudi jaz poznam to. Ali prave ženske najdem le v nižjih in najnižjih slojih,“ je pripovedoval.

„I, kajpak, tam kjer je natura še pristna, nepopačena,“ mu je pritrdil železničar. „Kultura ne pokvarja le značaja, nego tudi izdatnost ljubezni. Kultivirana gosposka spaka je krhka, cmerikava in mevžasta, da te mine tek, jedva si se pripravil; ampak takale košata, zajetna in trda punica te ožme in ocedi, da...“

„Hohoho, to ste izvrstno povedali, gospod Žlogar!“ se je radoval Konrad. „Ožme in ocedi, kakor limono, da si potem zelen in prazen kakor limonov olupek! Dà, dà, — veš, Žlogar ti govori vedno tako drastično,“ mi je pojasnjeval. „Famozen dečko in v ljubezni znamenit specialist!“

„E, e, saj so me študije tudi nekaj veljale!“ se je pobahal pristav. „Pa kako sodite vi o ljubezni in ženskah?“ se je obrnil k meni.

„Da je ljubezen nekaj tako neskončno nežnega, vedrega in rahlega, da se more porajati le v najfinejših dušah in jo je možno izražati le v najsubtilnejših izrazih. Toda tudi najmehkejša, najrahljša beseda ne more izčrpati čistosti razkošja prave ljubezni, izraziti jo morejo kvečjemu akordi največjih glasbenikov,“ sem dejal.

„O, o, čujmo, zdaj govori pesnik!“ se je rogal pristav in se pačil. „Tako sem govoril tudi jaz, a le v nižji gimnaziji.“

„A drugačne ljubezni res ne poznaš?“ se je čudil Konrad. „Saj si imel vendar tudi včasih raznih ljubic!“

„Ne, drugačne ne poznam, a je tudi ni,“ sem mu odgovoril. „In vse moje ljubice so jo občutile tako ter govorile o nji tako: neskončno nežno, neskončno rahlo!“

„Ti si torej še vedno isti nepopoljšljivi idealist, ki si bil na gimnaziji! Neverjetna zaostalost!“

Malka je stala zopet za Konradovim stolom in se s svojimi prsmi naslanjala na njegov hrbet, roke pa mu je položila v lahnem objemu na ramena. Vidno se je dolgočasila in segla včasih skrivaj po Konradovih brkih.

„Vidiš, Malki se tudi že zdeha, ker govoriš pravljice za otroke. Ona ti pozna namreč le tisto ljubezen, ki grize, ščiplje, kriči in ki lomi kosti!“

Oba sta se zasmejala hrupno, Malka pa je zgrabila Konrada za lase in ga rahlo stresla.

„Molčite! Kaj bi govorili o meni!“ se je kocketno jezila. „Vi, vi sami ste menda taki... grd, grd volkodlak!“

In pograbila je steklenice ter odbrzela.

Mene pa je čudno zadela Malkina beseda — volkodlak. Pred šestimi meseci sem jo slišal iz Fanchettinih ust, izgovorjeno z grozo in gnusom, in zdaj iz ust Malkinih, izrečeno z grulečo polnostjo.

Tedaj sta vstopila še dva gosta: Konradov solicator Šemè, širokopleč mož z majhnimi, topimi in kakor prestrašenimi očmi v žoltem, lesenem obrazu, in večni koncipijent, dr. Mokrič, majhen in suh, s temnim in zlobnim licem, dolgim, debelim smrčkom in iskrimi črnimi očmi. Hitro sem vstal in se poslovil. Oštir je baš zlezal na stol in prižigal svetiljko.

„He, kam pa že? — Čakaj, gremo še h Golobčku!“ je silil Konrad. „Kaj ni prijetno? Posmejemo se še, pogovorimo se še kaj!“

„Ne morem — oprosti! Žena me pričakuje in otroci!“

„Ph, žena! Vrag te vzemi! Žena, otroci... hoho!“

Naglo sem izginil iz beznice in hitel na Fanchettin dom.

Zimska megla je zavijala ulice v mokroten sivkast pajčolan. Mračnosti poznega popoldneva se je družila tesnobna otožnost. Pločnik je bil sklizek od mastnega blata. Kakor leteč zmaj z malima rdečima očescema je prihrupel tramvaj iz mlečnega zračnega morja, se pojavil za par hipov tik mene in zopet utonil v sivi dalji. Kakor nervozen vzcrik je zadonel njegov zvonec daleč za mano, votlo grmenje se je izgubljalo in zopet naraščalo. Redek človek je švignil mimo, zavijajoč se tesno v suktnjo s kvišku stoječim zavratnikom, ta in oni celó tiščeč robec na usta. Tamkaj so se užigale že ulične žarnice, a razsvetljevale so le ozek kolobar, rdečkast, žolt, pa lilast, siv in črn.

Kaj naj rečem Fanchetti? — Ali je možno povedati ji, kar sem zvedel in videl? — In rekel sem ji le:

„Vložite takoj tožbo za ločitev, poberite najpotrebnejše in odpotujte nemudoma k očetu!“

Globoko me je pogledala, sklonila glavo, prikimala in sedla utrujena, zlomljena. „Druze ga mi nimate reči?“

„Ničesar: vedno isto, a vedno odločneje! Osvobodite se — pobegnite — rešite se, sicer vam ne jamčim za nič!“

Svoji ženi pa sem povedal vse.

„Popoldne je bila prav zaradi tega pri svojem spovedniku,“ mi je zaupala moja žena. „Vse mu je razkrila, — o, strašne detajle! Nikdar nisem slutila, da je med možem in ženo mogoče kaj takega. Praviti take doživljaje... moj Bog, že to je pregrozno, kaj šele jih doživljati.“

„A spovednik ji je vendarle svetoval še vztrajati.“

„Da, — prosil jo je celo: samo še mesec dni!“

Še mesec dni pekla, ko ji je vsak dan dolg kot leto dni! A razumel sem spovednika: po svojem poklicu in prepričanju ne more ravnati drugače. Kajpak, zakon je pred Bogom sklenjena nepreklicna pogodba, — zakon je svet zakrament, ki ga more razrešiti le smrt ali — vladar na Petrovem prestolu. Moralno bogoslovje pozna le izvestne fizične pogoje za razporoko, a ti po-

goji v Fanchettinem slučaju ne prihajajo v poštev. Saj je resnica — „volkodlaštvo!“ — baš nasprotna značaju teh pogojev... Čisto jasno sem si mogel predstavljati izpovednika, kako govori Fanchetti.

Bled, zbegan je morda navajal še tehtne razloge iz sociologije, iz historije in iz kriminalne statistike proti ločitvi zakona. In bržčas je res klečal pred oltarjem in molil... molil za Konrada in Fanchetto... — Jedva par dni je minilo od tedaj.

A zdaj je sedela ob meni moja žena, tudi blede, zbegana, oči polne solz in mi je povedala: „Konec je!“

„Kaj se je zgodilo?“

„Fanchetta leži pri svoji teti: nocoj jo je malone zadavil... vse telo ji je zbito in podpluto... iztrgal ji je cel šop las! Nezavestno jo je rešila dekla. Pojdi takoj k nji: pričakuje te!“

(Konec prih.)

Misli o osnovah južnoslovanske zgodovine.

Piše Anton Loboda.

Osnova jugoslovanski nacionalistični ideji, to je stremljenju, da se Slovenci, Hrvatje in Srbi popolnoma vedinijo v en narod, je predvsem spoznanje, da tvorijo vsa tri plemena plemensko, jezikovno kakor tudi z ozirom na socialno strukturo tako sorodne skupine, da je skupno politično, socialno in kulturno življenje brezdvomno v polnem obsegu omogočeno. Odločilne važnosti pa nam je bilo poleg tega spoznanje, da je prvič naše narodno življenje ogroženo, drugič pa da je našemu kulturnemu ter gospodarskemu razvoju vzeta možnost, da se v dosežanem narodnem okviru razmahne, kakor zahteva natura stvari, ter trdna vera, da se tega neugodnega položaja rešimo na ta način, da si potom nacionalnega zedinjenja zasiguramo tudi samostojen vsestranski kulturni razvoj v okviru slovensko-hrvatsko-srbske etnične skupine.

Navdaja nas pri tem sigurna zavest, da smo z jugoslovanskim nacionalističnim programom v popolnem skladu z naravnim razvojem, to je z zakoni, ki so se pokazali kot veljavne pri nastajanju narodov. Ta naša misel vrholiči v trditvi, da bi bile po naravnem razvojnem zakonu južnoslovanske veje morale stvoriti en enoten južnoslovanski narod, da pa se to zato ni izvršilo, ker nismo tvorili enotne države in so se vsled tega pojavili ovirajoči faktorji, ki so tisočletje motili ter zadrževali naravni proces; šele naša doba se pripravlja, da eliminira njih razdiralni vpliv, da tako omogoči naravnemu razvoju, da prosto dopolni, kar zahteva zakon nature.

Koncem šestega ter začetkom sedmega stoletja so se naselile slovanske ljudske mase po ozemlju, katero zavzemajo danes južnoslovanska plemena. Manjkajo nam vsakršni natančnejši zgodovinski podatki o teh starih Slovanih, ne poznamo ne njih starih političnih institucij, ne religije, ne njih poprejšnje zgodovine, ne stopnje njih takratne plemenske, jezikovne raznoličnosti; kar je danes v tem oziru konkretnega v nazorih, so večinoma kombinacije, domnevanja. Znanstveni svet soglaša pač v tem, da je skupna pradomovina Slovanov ozemlje današnje južne in vzhodne Poljske ter zapadne Rusije. Odtod so Slovani za časa preseljevanja narodov začeli siliti proti jugu in zapadu pozneje tudi proti vzhodu; predniki sedanjih južnih Slovanov so se v tisti dobi pomaknili naprej do dolnje Donave.

Južni Slovani so iz teh novih bivališč na severni strani Donave celo šesto stoletje z veherentno silo in bojevitostjo napadali bizantinsko ozemlje, to je cel Balkan do Carigrada, Soluna in Aten. Na te roparske, bojne pohode so se podajali južni Slovani ponavadi sami, včasih pa v zvezi ali v družbi z Avari. Proti tem barbarskim četam ter vojskam so bili Bizantinci navadno brez moči; umaknili so se pred njimi v večja, dobro utrjena mesta. Niso mogli zabraniti, da so se južni Slovani začetkom 7. stoletja proti njih volji naselili po Balkanu, torej bizantinskem ozemlju prav do vrat Bizanca in Soluna in noter na Peloponez. — Drugi del južnih Slovanov pa je bil v ožji zvezi z Avari, ki so imeli svoje sre-

dišče v ogrski nižini, in ta del se je že nekoliko preje, in sicer koncem 6. stoletja, po odhodu Langobardov v Italijo, v politični zvezi z Avari naselil po jugovzhodnih Alpah, po Panoniji ter bržkone tudi po pokrajinah današnjega hrvatskega in severozapadnega srbskega ozemlja.

Neki bizantinski vir — Konstantin Perfiro-genet — poroča, da so se Srbi in Hrvatje priselili pozneje kakor ostali južni Slovani v svoja sedanja bivališča izza Karpatov; ta nazor najdemo razširjen v starejših zgodovinskih delih, pri jezikoslovcih na pr. Miklošiču zlasti v zvezi s teorijo, po kateri bi bila stara cerkvena slovanščina res staroslovenščina, torej prednica današnjega slovenskega jezika. Novejša slavistika je zadnji nazor popolnoma ovrгла; poročila imenovanega bizantinskega pisatelja pa po soglasni sodbi novejših zgodovinarjev in slavistov (Jireček, Jagič i. dr.) nikakor ni smatrati verodostojnim. — Imeni Srbov in Hrvatov sploh spočetka nista pomenili vse narodne skupine, ki jo danes razumemo pod tem nazivom, temveč sta predstavljali le dvoje manjših plemen, ki sta okrog sebe grupirali soplemenjake v politično hrvatsko in srbsko organizacijo. Šele zadnje č se se identficira pojem srbstva izključno s tistim delom Srbohrvatov, ki piše s cirilico in pripada pravoslavni veri, ter pojem hrvatstva z latinsko pisavo in katoliško konfesijo.

Nimamo zanesljivih podatkov, v kakem plemenskem razmerju so si bile med seboj južnoslovanske ljudske mase, zlasti ne kako velike so bile med njimi razlike v jezikovnem oziru. Raziskavanja, zlasti jezikoslovna, kažejo s precejšnjo gotovostjo, da smo imeli že takrat več narečij, o katerih nastanku, obsegu in vsebini pa se ne da trditi nič zanesljivega. Različni momenti pa kažejo, da smo v polni meri upravičeni trditi, da te jezikovne in plemenske razlike niso bile prevelike, in da so si bile južnoslovanske skupine od Črnega morja, Carigrada in Soluna pa do Trsta, Innichena in Tur, od Donave pa do Adrije plemensko in jezikovno med seboj tako sorodne, da bi se bile prav gotovo razvile v en enoten narod, če bi se bili izvršili zato potrebni predpogoji, to je, če bi prišlo koj takrat do ene enotne južnoslovanske države.*)

*) Vatroslav Jagić, pač eden največjih slavistov pravi o tem problemu: „In der großen sprachlichen Verwandtschaft der stufenweise aufeinander gereihten Dialekte aller jener Slowenen (sc. južnih Slovanov) waren ausreichende Bedingungen selbst zur Bildung einer einheitlichen Literatur-

Enotna država je namreč tisti najvažnejši faktor, ki ustvarja narode, je tista institucija, ki iz več ali manj različnih plemen ali plemenskih drobcev vsled skupnega političnega življenja, skupnih vojska, skupne obrambe, zlasti pa skupnega verskega ter kulturnega življenja snuje narod. Tako so nastali vsi historični narodi. Poglejmo na pr. Angleže. Nad polatinjene keltske Britance so se vrgli germanski Anglosasi ter se pomešali z njimi; med te so prišli še germanski Danci in slednjič so si osvojili deželo pofrancoženi Normani, se krepko pomešali z dotodanjim prebivalstvom, tvoreč v njem spočetka nadvladajočo aristokratsko plast. Sledovi teh zmesi se čvrsto poznajo v sestavinah angleškega jezika; fizično, etnološko pa tvorijo te spojine danes že zelo enotno angleško raso. — Na podoben način se je storil francoski narod. Na polatinjene Kelte so navalila germanska plemena, na severu Franki, na jugovzhodu Burgundi, na jugozapadu Goti, na severozapadu Normani ter jih politično nadvladala, v jezikovnem in kulturnem oziru pa podlegla njihovemu vplivu. Vse njih teritorije je končno, po precej dolgotrajnem procesu združilo pariško politično okrožje ter jih grupiralo okrog sebe v enotno francosko državo, katere centralizacija je morda najpopolnejša na svetu. Ta proces političnega zedinjenja pa se tu ni dopolnil tako naglo; spočetka je bila vez med posameznimi pokrajinami le rahla; te so ostale precej dolgo samostojne, tako zlasti Provansa, kjer se je vsled tega razen posebnega pokrajinskega tipa razvil na pr. samostojen književni jezik provansalski. Ko pa se je v 13. stoletju Provansa združila z ostalo Francosko, je pariško-francoski vpliv kmalu premagal provansalskega tudi v kulturnem oziru, in provansalsčina je nehala biti samosvoj književni jezik. Odslej je šel razvoj vseh francoskih pokrajinskih tipov v vsakem oziru v konvergentni smeri, in dasi danes Francija še ne kaže enotnega tipa, gre vendar razvoj v očitnem smislu dalje. Zlasti glede Provansalcev velja še, da je kljub občutni razliki med njimi in ostalimi Francozi vsled dolgotrajnega skupnega življenja ustvarjena zavest skupnosti tako velika, da se nikjer ne pojavi politično-separatistična težnja, dasi bi bili stvarni argumenti za to vsaj toliko

sprache geboten, wenn das politisch-religiöse Leben zu einer solchen Einheit disponiert hätte.* Ein Kapitel aus der Geschichte der südslawischen Sprachen. Archiv für slaw. Phil. XVII. 1895.

tehtni in utemeljeni, kakor pri marsikaterem slovanskem plemenu. Da so pisali Mistral in še nekateri sodobni pesniki v provansalskem narečju, ima vse prej, ko kulturno ali politično separatistično tendenco.

Enak proces narodnega zedinjenja potom države bodisi iz plemensko sorodnih ali pa več ali manj heterogenih elementov lahko zasledujemo pri vseh zgodovinskih narodih. Za naš tema zanimiv je enak proces pri Čehih, kjer si je centralno pleme Čehov podvrglo ostala slovanska plemena v sedanjih čeških deželah, jih priklopilo svoji politični organizaciji, jim vsililo vsem svoje ime in stvorilo tako tekom stoletij češki narod. In kdo dvomi o tem, da bi vkljub dialektnim razlikam tudi Slovaki danes bili prav tako Čehi kakor Moravci in Šlezijci, da jih ni politična meja oddelila od njih ter vsled tisočletnega ločnega življenja ločila v poseben „slovaški narod“. Ni dvoma, da se bo pri Čeho-Slovakih sedaj pričel našemu jugoslovanskemu popolnoma enak zedinjevalni proces.

Ne diferenciacija, ne razpadanje plemen in ras, temveč nasprotno: nacionalno zedinjevanje, združevanje malih plemenskih skupin in drobcev v vedno večje enote, to je tendenca v življenju, v razvoju narodov. In najjačje pleme je aktiven nositelj te tendence; ono si grupira slabейše dele okrog sebe v svojo politično in vsled tega tudi kulturno organizacijo.

Po analogiji lahko s polno upravičenostjo sklepamo, da bi bil enak proces združil v en enoten narod južnoslovanska plemena, pa makar da so bila med seboj plemensko in jezikovno tako različna kakor danes, — ako bi bila imela v skupnem državnem življenju tisti odločujoči faktor, ki bi jim bil določil skupno vero, skupne običaje, skupno kulturo, jim vodil skupno politično življenje, ter vsled vsega tega ustvaril v njih nerazrušljivo zavest skupnosti.

Kaki so torej vzroki, da nismo dobili skupne države in kako je prišlo do današnje notranje in zunanje neenotnosti in razcepljenosti?

Ozemlje, katero so zasedli južni Slovani ob času svoje priselitve, z ozirom na zemljepisno konfiguracijo ni bilo ugodno za nastanek enotne velike južnoslovanske države. V nasprotju s pirenjskim in apeninskim polotokom, ki sta od ostalega kontinenta rezko odločena z visokim zidom Pirenej oziroma Alp, ter imata v ti naravni oddeljenosti važen moment za samostojen razvoj,

je balkanski polotok na severu odprt, brez prave meje proti evropski celini. Črta Donave-Save-Kulpe, ki se navadno smatra za severno mejo polotoka, je čisto poljubna, zemljepisno in historično neutemeljena. — Druga važna okolnost je, da se nagiba Balkan, ki se prišteva sicer k bližnjemu orientu, s svojim severozapadnim delom še k zapadni Evropi. Zato je ravno na našem ozemlju omahovala meja med vzhodom in zapadom; dočim je severozapadni del Balkana pripadel pri znani razdelitvi rimskega imperija l. 395. po Kr. še zapadu, je prišel na pr. v turški dobi globoko pod orientalski vpliv. — Sredo balkanskega polotoka pa zavzema cela vrsta gorovij, ki pripadajo različnim sistemom; med njimi leži več manjših ali večjih kotlin, ki predstavljajo vse kvečjemu manjše geografske enote, na severu pa več rečnih sistemov, ki gravitirajo k Donavi oziroma k obdonavskim zemljepisnim enotam, ki pa leže v bistvu že izven južnoslovanskega ozemlja. Balkanski polotok torej nima naravnega zemljepisnega središča.

Posledica tega je bila, da so nastajale v južnoslovanski ljudski masi le manjše politične organizacije, ki so poskušale razširiti krog svojega območja. Rast teh mladih držav pa so odločilno ovirali naslednji momenti.

Ob mejah južnoslovanskega ozemlja so se nahajale ob času, ko so se naselili južni Slovani v svojih sedanjih bivališčih, relativno močne, krepko razvite politične organizacije, ki so imele svoja središča v izbornih zemljepisnih enotah. V prvi vrsti sta to Bizanc in ogrska nižina. Carigrad, ležeč na prevažnem stečiču morskih in suhih cest, je obvladal Malo Azijo in vzhodne dele sredozemskega morja; razumljivo je, da je vsled tega obvladal s svojo politično močjo tudi velik del bližnjega balkanskega polotoka, ob času veličine svoje moči pa sploh celega. Na severu našega ozemlja pa so imeli v velikih ogrskih nižinah nomadski narodi naravna središča, kakršna so odgovarjala njihovim življenjskim potrebam. Imamo tu središče obrske ali avarske države, ki je bila prvi usodni dogodek za južne Slovane s tem, da je spravila njih severozapadne dele v politično odvisnost. Politično dedščino Avarov z ozirom na južne Slovane so prevzeli pozneje Madžari, ki so stvorili za njihovim hrbtom krepko državo, ki je stalno ogrožala vse njih politične tvorbe ter si sčasoma posamezne tudi podvrgla. — Dejstvo, da sta se ta dva nomadska naroda

naselila po širokih ogrskih ravninah, je bilo eden izmed najusodnejših dogodkov za zgodovino južnih ter severnih Slovanov. Avari, definitivno pa Madžari so odtrgali prve od drugih. — Na skrajnem severozapadu, na današnjem slovenskem ter hrvatskem ozemlju pa je preko Alp segla k nam moč nemške srednje Evrope, nas odtrgala ravno v prevažni dobi pokrščevanja od ostale južnoslovanske mase ter nas Slovence trajno podvrгла svojemu političnemu, gospodarskemu in kulturnemu vplivu, pri primorskih in panonskih Hrvatih pa povzročila politično, zlasti pa versko oddeljenost od ostalih soplemenjakov. In ker nismo imeli močnega odpornega središča, so mogle celo razmeroma ne premočne italijanske politične skupine odtrgati ob naši jadranski obali sicer ne velike, zato pa gospodarsko važne dele južnoslovanskega ozemlja ter jih istotako pritegniti k svojemu političnemu in kulturnemu krogu.

To je dispozicija naše zgodovine. Ta skrajno neugoden razvoj je bil mogoč, kakor rečeno, vsled zemljepisne neenotnosti ozemlja, na drugi strani pa vsled okolnosti, da smo prišli med močne, dobro razvite politične organizacije, katerih nismo mogli pravočasno premagati, ker sami še nismo imeli dovolj močnih političnih tvorb. Ogroženi torej od spredaj in zadaj, smo bili južni Slovani zgodaj potisnjeni v defenzivo, in to je bilo za nas najusodnejše, ker je bila vsled tega divergentnim vplivom v vsakem oziru odprta prosta pot.

Najusodnejša posledica take politične konstelacije, teh divergentnih vplivov, se je pokazala pri pokristjanjenju južnih Slovanov. Naše današnje mnenje o konfesijah nas prav nič ne ovira, da povdarimo, kako velik pomen je imeio versko življenje za razvoj narodnih skupin v tisti dobi. Pokristjaniti se, se je reklo v tistem času, napraviti v kulturi oziroma civilizaciji krepko stopinjo navzgor. Obenem pa je bila to tudi nujna stopnja; narod, ki je ni hotel napraviti pravočasno, se je postavil s tem nasproti toku časa in je nujno prišel v konflikt z vso politično močjo tedanje Evrope. Kaj pa je to pomenilo, nam kaže na pr. zgodovina Polabskih Slovanov.

Versko-cerkvene uredbe so igrale v tisti dobi pri pokristjanjenih narodih velikansko vlogo; bile so razen politične organizacije najvažnejša vez, ki je družila s svojo hierarhijo, takrat odvisno od politične moči, plemena z nerazrušljivo silo. Blagor narodu, pri katerem je vzela politična

moč pokrščevanje sama v roke. Prihranila je s tem narodu vrsto strašnih, brezplodnih bojev, in — ustvarila mu je samostojno notranjo organizacijo, ki je bila politični v neprecenljivo oporo. Kakor Polabci v negativnem, tako so nam Rusi (Vladimir) in Bolgari (Boris) in na pr. Madžari v pozitivnem smislu klasičen vzgled v tem.

Ker nismo imeli politične skupnosti, seveda tudi verske nismo dobili, in s tem so bili divergentnim vplivom dani najkrasnejši predpogoji. Morda je bila naša največja narodna nesreča, da se je ponesrečilo delo sv. Cirila in Metoda; domača cerkev z domačo, na lastno politično moč naslonjeno hierarhijo, ter s staroslovenščino kot cerkvenim, obrednim jezikom, to bi bilo tisto ogrodje, okrog katerega bi se zobičilo južnoslovansko ljudstvo v en enoten narod s tem cerkvenim kot skupnim književnim jezikom; to bi bil naraven temelj, na katerem bi se enotno razvijala narodova kultura. Ker ni bilo politične organizacije, se pričetki te cerkvene južnoslovanske organizacije niso imeli kam nasloniti ter so žalibog v kratkem propadli.

Namesto da bi postalo činitelj združitve, nas je pokristjanjenje še bolj razdružilo. Nas Slovence so Franki-Bavarci-Nemci razen pod svojo politično uklonili še pod cerkveno nadoblast, ki je zvesto pomagala cilju oddeljevanja od ostalih južnih Slovanov, ne sicer zavestno, zato pa nič manj izdatno. Ker pa sta si naše ozemlje delila bavarski in furlanski politični vpliv, sta tudi v cerkvenem oziru Solnograd in Akvileja notranje razdiranje še bolj pospeševala. Enako so Franki panonskim ter deloma primorskim Hrvatom usilili pokristjanjenje; pri zadnjih je slednjič na mesto frankovskega cerkveno-političnega vpliva stopil gorenjeitalski.

Meja frankovskega ter italskega političnega ter kulturnega vpliva je postala tudi meja latinske ali katoliške cerkve. Srbi in Bolgari so sprejeli krst po posredovanju Bizanca; s tem so prišli obenem pod grški kulturni vpliv. In ko je postal razkol med vzhodno in zapadno cerkvijo definitiven, je bilo tudi južnoslovansko ozemlje potegnjeno v ta razdor.

In nadaljno življenje južnoslovanskih vej se je razvijalo v očrtanih smereh, pod vplivom vseh teh najrazličnejših političnih in kulturnih faktorjev, nadalje v vedno bolj divergentne smeri. Mi Slovenci sploh nismo prišli več izpod nemške oblasti; naša zgodovina je bila zaključena z izgubo

politične samostojnosti, definitivno z usodnim koncem Ljudevita Posavskega.

„Odtod samo krvavi punt poznamo
Boj Vitovca in ropanje Turčije“ — — —

Hrvatje so se sicer dokopali do večje samostojnosti, toda le za kratko dobo; njih večji del se je moral ukloniti madžarskemu političnemu vodstvu, in je seveda tudi svoje notranje življenje izdatno uravnal po tem vzoru; njih manjši del ob morju pa je prišel pod politični in zlasti kulturni vpliv Benetk oziroma Italije.

Na skrajnem vzhodu južnoslovanskega ozemlja so si mongolski Bolgari podvrgli ondotne južne Slované in jih združili v svojo državo, sicer so se pa z nadvladanimi kmalu stopili popolnoma. Ker pa je bila ta država preveč na periferiji, ni mogla nikdar združiti vseh južnih Slovanov v svojo državno zvezo, podlegla pa je vrh tega ponovno Bizancu; in ker so bili Bolgari najbližji žariščem grške kulture, se je pri njih kakor tudi pri macedonskih Slovanih jezikovno in kulturno najmočnejše uveljavil grški vpliv.

Ker srbska kakor tudi bolgarska politična organizacija nista imeli nikdar zavarovanega hrbita, se jima nikdar ni posrečilo, da bi zmogli starega naravnega južnoslovanskega nasprotnika, Bizanc, ki je črpal svojo odporno moč v glavnem iz Male Azije ter Grške. Ta boj, ki ga je slednjič prevzela ter z dobrim uspehom vodila srbska država s središčem v Stari Srbiji ter severni Macedoniji, še ni bil končan, ko se je pojavil na ozemlju Bizanca nov sovražnik. S svežo silo so prevzeli zdaj Osmani dedščino Bizantincev, z velikansko silo sta se takoj pomerila nova nasprotnika na Kosovem; pokazalo se je, da je nebrzdana nomadska sila močnejša od civilizirane države. S tem se je pričela nova važna faza v življenju vseh južnoslovanskih plemen; poleg vseh že delujočih razdružujočih vplivov je nastopil zdaj še orient z islamom ter vtisnil tekom poltisočletne nadvlade v življenje velikega dela južnih Slovanov v političnem, jezikovnem, gospodarskem in verskem oziru velike sledove.

Vsled uvodoma očitane dispozicije so te politično-kulturne okolnosti preprečile nastanek enotnega južnoslovanskega naroda in tako onemogočile naraven razvoj našega plemena. Ni

nas torej dovedla naravna diferenciacija do današnjega stanja, temveč vsi ti politični in kulturni faktorji so nas nasilno razdružili, so ustvarili diference med nami, ter vedno bolj in bolj poglobljevali razlike med nami. Tem in ne morda naravnim zakonom se imamo zahvaliti, da smo danes to, kar smo, razcepljeni na štiri narode.

Zadnja doba pa nam je rodila mogočno gibanje, ki stremi za tem, da se nadaljni razvoj južnih Slovanov preokrene na pravo prvotno pot, da se razdirajoči faktorji izločijo ter se v smislu državno-političnih izjav naših političnih zastopnikov ustvarijo potrebni predpogoji za nadaljni konvergentni razvoj vsaj nekaterih delov južnoslovanskega plemena tako v političnem, gospodarskem kakor kulturnem oziru.

Z jugoslovanskim programom, kakor ga nam je razvila zadnja doba, se odstranijo po našem prepričanju tiste glavne ovire, ki so stale doslej napoti našemu prostemu, naravnemu razvoju. S tem programom se ne ustvari nič umetnega, nič prisiljenega, temveč z njim se da samo naravnemu razvoju spet prosto pot, da bo mogel uspešno nadaljevati in srečno zaključiti davno prekinjeni proces nacionalnega zedinjenja.

Z ozirom na opisane momente pa je potrebno, da pripomnimo, da so nekateri izmed njih dandanes pač nekoliko drugačne važnosti, kakor so bili svoj čas. Tako na pr. moment zemljepisne enotnosti v modernem političnem ter gospodarskem življenju pač ne igra več tiste vloge, kakor nekdanj. Dandanes je to življenje veliko bolj velikopotezno; visoko, dolgo gorsko steno, ki je včasih odločilno ločila dvoje pokrajin, premaga danes moderna tehnika na pr. z železniškim predorom popolnoma; gospodarska središča, premogovniki, železni rudniki, etc. pa so vedno večje privlačne točke za pokrajine. Na drugi strani pa je moderna demokratična ljudska zavest, nacionalna volja, postala odločilen faktor v medsebojnem razmerju narodov; postala je, včasih nepoznana, tista nerazrušljiva vez, ki žene skupaj razcepljene dele enega naroda, in ta splošna, suverena nacionalna volja, oprta na uvodoma očitane razloge možnosti in nujnosti, tvori pri nas Jugoslovanih enega izmed najvažnejših faktorjev, na katere zidamo svojo nacionalno bodočnost.

Bridka zgodba iz Levstikovega življenja.

Objavlja Avgust Žigon.

2. Levstik pri Vilharjevem „Napreju“ v Ljubljani.

Tiste dni, ko se je vse to godilo v Levstikovem življenju, so bili nepričakovani časi nad dobo: cesarjev patent z dné 20. oktobra l. 1860 je bil v državi, ki jej je prišel kakor velika amnestija; razrahljal je nenadoma pritisk, ki je tisto desetletje prej s trdim vijakom tlačil dušo nenemških narodov. Tiščati so bili pričeli dolgovi, — treba je bilo 30 milijonov posojila; obetala se je vojska z Italijo, — treba je bilo več vojakov; dozoreli so tako dnevi, — in vozu je bilo treba novega, drugačnega voznika kakor je bil državni minister Goľuhovski.

Vzemi si prvo stran „Novic“ iz l. 1861 pa preberi uvodnik „Slovencom za novo leto!“ In vzemi si še bolje pred-se prvi članek „Novic“ iz l. 1862 „Kaj si želijo ‚Novice‘ od novega leta?“ ter prevdari, kako je dejstvo dobe pravzaprav šele tu prišlo popolnoma do izraza! Izredno dobra slika dobe v tem članku, da boljša v takó kratkih besedah ne zlahka; tako iz živega zajeta, da bi v klasično preprosti besedi svoji tikala kot kulturna slika — v narodno čitanko!

Vzcveto je bilo pred leti leto 1848. In odkod? Pritisnil je bil nenadno pretrd pritisk razvoja. A ne dolgo, pa je vzrastla ter se okrepila spet moč in sila nad razvojem. Toda dozorelo je v enem samem desetletju, glej, za tem leto 1860., ki je prineslo narodom oktobrsko „cesarsko sveto pismo“, — obnovitev leta o sem inštiridesetega!

Stare zgodbe, — a prav dandanašnji dan nam, ko da so bile lani ali včera!

Enakopravna svoboda narodov v državi je bila obljuba slavne marčne proklamacije z dné

15. III. 1848. In l. 1860 pa je zdaj oktobrski diplom 20. X. ponovil to obljubo, — ter vrnil pežeram ukinjeno ustavo. Iznova občinski zastopi; iznova deželni zbori; iznova zbor državni; iznova — pravice in življenje narodov! Vse — kakor l. 1848.

In takó je leto 1848 takrat vzplamtelo tudi pri nas na jugu države iznova. Duhov se je polotil tiste dni l. 1860 — idealen nemir, gibanje iz dna globočin duše in srca: gibanje iz potreb lastne domače hiše. Vse, kar je rodilo vprašanj in zahtev l. 1848, a jih pustilo potem nerešena ter neuresničene, se je sedaj obnovilo z novim silnejšim ognjem — v krepkejši in še odkritosrčnejši besedi. Iznova zahtevanje domače besede v šoli ter v uradu; iznova zahtevanje domače omike ter narodno mislečih učenikov; iznova priprave za volitev narodno zanesljivih poslancev v deželne in pa v državni zbor; iznova ideja in peticija za „zjedinjenje vseh slovenskih pokrajin v eno kronovino“. ¹⁾ Novo življenje, ker novo delo za stare domače potrebe. Novi upi: zato novi boji in nove — izkušnje.

Vse to je bilo torej vstalo ter se pričelo v naši deželi prav tiste dni, — ko se je Levstik poslavljaj od Vilharja ter se preselil v Trst. Odpiral in odprl se je nov svet — politiki!

Glasiło našega rodú in jezika, — in sicer edino glasiło vsega slovenskega naroda pa so bile tiste dni stare Bleiweisove „Novice“, ki so nekoč l. 1848 gromko mozevale ter edine od vseh listov srečno preživele takratne burne dogodke in

¹⁾ Novice 1861, str. 144, dné 1. maja! — Prim. pa tudi str. 41, že 30./1.; ter Tomanovo brzojavko: str. 156, 8./V. 1861.

njih posledice.¹⁾ In kako so se postavile pa sedaj med in za Slovence?

Bila je kritična ura v deželi. Naše ljudstvo si takrat še ni umelo samo določati prave poti med postavami, — voditelj pa mu za to uro Bleiweis ni bil vzgojil s svojimi „Novicami“. Edini on sam v deželi z edinim slovenskim glasilom v svojih rokah — je bil mož, ki bi moral umeti in hoteti, da zgrabi z večjo roko krmilo ter da pokaži in uberi pravo narodu! In kako se je odrezal?

Bleiweis se je ob tej nepričakovani uri s svojimi „Novicami“ vred nekako prihulil ter nekam zelo previdno najpoprej modro pomolčal.

Izbral si je prav isto taktiko, ki se mu je bila obnesla l. 1848 po slavni marčnih dogodkih. Prinesel je bil takrat cesarski manifest z dné 15. šele 24. marca 1848, prav ob kratkem, — toda v posebni svečani rdeče-rožnato obrobljeni izdaji lista; pri tem pa je modro počakal, da — pridi impulz od drugod. In bil je l. 1848 znani M. Majer „Ziljski“, ki je dregnil Bleiweisa prvi ter mu poslal iz Koroškega v Ljubljano stvaren ter konkreten predlog, slovenski program: „v šole in v kanclije vpeljati naš slovenski jezik!“²⁾ Določil je bil M. Majer s tem svojim člankom smer in pa vso dalekosežnost stremljenja vsemu slovenskemu narodu leta 1848, nele Bleiweisu in „Novicam“; tistemu „domorodnemu“ stremljenju, ki si je rodilo slednjič za svoj cilj dve jasni programni točki: gledé šolstva kot vrh — zahtevo o slovenskem vseučilišču, gledé „kanclij“ pa kot vrh — zahtevo o „zjedinjeni Sloveniji“, ki bi v njej lahko bila potem slovenska vsa uprava, — vsi uradi in uradniki!

Prav takó pa Bleiweis tudi sedaj l. 1860. Sam cesarski patent z dné 20. oktobra je slovenskemu narodu oznanil oče njegov dné 24. oktobra — le v odlomkih, ne v celoti. In li na uvodnem mestu lista? Ne; ampak takrat v skromnem koticu tam zadej na koncu lista v „Novičarju“ kot dolgo že zaželjeno novico „Iz Dunaja“, a takó, da se važnosti dogodka in bistva proklamacije iz svojega slovenskega glasila ni mogel zavedeti noben Slovenec! In kar „Novicam“ l. 1848 Majer, jim je bil zdaj dr. Kočevar „Žavčanin“, ki je iz Zagreba poslal takoj za drugi

¹⁾ Prim. Levstikovo zabavljico „Ob smrti slovénških časnikov“. (Zbr. sp. II./79.)

²⁾ Novice 1848, 29./III., str. 50: Matija Majer, Slava Bogu v višavah in na zemlji mir ljudém dobrega srcá!

njihov list članek o novem položaju: članek „Slovenske narodne potrebe“,¹⁾ ki v njem kliče Bleiweisu in Slovencem, koliko silnega dela je slovenskemu narodu odprl ter prinesel dan 20. oktobra! „Da naši narodnosti veljavnost zadobimo, to je, da se tudi mi Slovenci smemo za tisto mizo usesti, pri kateri drugi narodi sedé, uživaje vse pravice, ktere svobodnemu človeku grejo,“ — ta cilj naglašá dr. Kočevar kot programno točko slovenskemu delu, ki naj ga vodi sloga. V šole, v urade kakor v cerkev uvesti svojo rodno govorico, slovstvo svoje pa prisloniti ob „ilirsko“ družino! — ta zahteva dr. Kočevarja je bila obnovitev ter zgolj rekapitulacija slovenskega leta 1848. In če pravi, da končni cilj bodi „zjedinjenje vseh slovenskih pokrajin v eno kronovino“, ni s tem prekoračil ni za troho zahtev leta 1848, ampak obnovil le v vsem obsegu stari ukinjeni program, naglasivši le, kar je bilo že nekoč l. 1848 politični vrh slovenski: avtonomijo slovenskih deželá, kakor je bilo kulturni vrh slovenski že takrat — vseučilišče.

Pa je li zdaj Bleiweis šel z „Novicami“ za drjem. Kočevarjem kakor l. 1848 za Majerjem?

Nadaljeval je mirnodušno „nauk o reji goveje živine“ in pa „kako slabe goríce popravljati“, „kako je in kako bi bolje bilo na Pivki“, itd. vse sama gospodarska vprašanja kot glavna; odprl je predale tudi razpravam za ustanovitev šolskega lista „Učiteljski tovariš“; dal je v svet tudi neki novi Pokljukarjevi „Poskušnji novih domestivnih čerk za slovenski alfabet“; — vse prevažne politične dogodke tistih dni pa je stiskal v kratke notice tam zadej na zadnjih straneh svojega lista. Edini dunajski dopisnik H. B. se je smel dvakrat oglašiti o novem kurzu državne politike: v dopisih z dné 1. in pa 8. decembra;²⁾ sicer pa o novem duhu nove dobe ter nje pomenu za slovenske razmere še vse tisto leto ni znatnega glasú v „Novicah“.

In zakaj to tako?

„Novice“ — novi dobi, njenemu duhu in njenim potrebam take, kakor so bile, niso več zadoščale. Če so bile leta 1848 še zelo važen organ, so istega dné, ko je na Dunaju izšel oktobrski patent, postale — pretesne ter nezadostne za slovenske narodne potrebe; saj še samega oktobrskega diploma niso mogle prinesiti

¹⁾ Novice 1860, 31./X., str. 350; ter nadalje: 359, 367; 375.

²⁾ Novice 1860, str. 393 in 417.

Slovincem v celoti! Ali naprej z duhom dobe, ali pa v velezasluženi pokoj! — to je bila zdaj tista tiha, toda pereča kriza pri „Novicah“!

In Bleiweis je po dolgem molku končno vendarle izpregovoril, — ker je moral, da ne gré doba preko njega, kakor je že silila! Odgovoril je v „sredo 12. decembra 1860“; skril pa je svoj velevažni odgovor ter s tem vso veleznamenito krizo v „Vabílo na naročbo ‚Novíc‘ za prihodnje leto“, — kjer je označil (na str. 404) narodu svoje stališče do nove dobe!

In sicer tako-le:

Kmalí bo leto pri kraji in „Novice“ bojo nastopile nov tečaj — devetnajsti, — gotovo važen tečaj, zakaj cesarsko pismo od 20. okt. je odperlo novo, imenitno dóbo, v kateri se ima prestvariti cesarstvo naše tako, da bode sopesť tudi ljudstvo imelo besedo v srenjskih, deželnih in državnih zborih. Jasno je tedaj kot beli dan, da časi so sopesť drugačni in da živimo sopesť v prevažni novi dóbi.

„Novicam“, národnemu listu, bo dohajala tedaj tudi imenitna naloga na mnogih potih národnega življenja. Što bo za dosego materialnega prida in duševnih pravic, ki nam jih imajo prinesiti deželni in državni zbori. Tú bo treba podučevati, razjasnjevati, spodbujati, potegovati se za pravo tú in tam, ne le samo za pravice jezika, temuč tudi za pravice celega života, zakaj veliko je takega, kar potrebuje prenáredb skozi in skozi, zlasti pri nas na Slovenskem.

Ravno za prihodnji čas so „Novice“ vesele, da imajo tako obširno polje, ki ga obdeljujejo že od nekđaj; — dela bo dosti, pa ne ustrašimo se ga: moč neizmerna je terdna volja pa podpora domoljubnih mož; — tudi preganjanja bo dosti, ko se bo treba potegovati za pravice naroda našega, al tudi to nas zbegalo ne bode; saj smo tega že vajeni 18 lét. Nobenemu drugemu narodu sovražni, bomo terjali kakor dosihmal le, kar nam po pravici gré, ter se vseskozi deržali pravila: „kar tebi, to meni; kar meni, to tebi“. Zato pa tudi terjamo, naj noben pošten človek ne zahteva od nas zvestih brambovcov domačih svetinj, da bi drugim proso branili, svoje pa vrabcom puščali; ve naj vsak: ker slovenski národ tudi nosi bremena deržavne, da mu tudi grejo pravice njegove!

Ali ni to kakor napoved, ki vzbuja pričakovanje, da postavi Bleiweis „Novice“ odločno v službo „velikega dela“ ter za vodnika slovenskemu razvoju ob važni ter težavni uri? Toda glej, takoj nato sledi drugi del, tisti nam tu velevažni del Bleiweisovega oklica slovenskemu narodu l. 1860, — obratno lice važnega dejstva:

Nekteri prijatli so nam želje razodeli, naj bi „Novice“ izhajale večkrat v tednu, naj bi se skoz in skoz prestvarile v političen list, gospodarske in obrtnijske reči djale na konec itd. Na to odgovorimo, da po takem prestroji bi se odpovedale svojemu pravemu namenu in bi ne bile več list za veliko večino naroda slovenskega. Tako imenovane „vélike politike“ delati ni cilj in konec našega lista; naš poglavitni namen — gledé na razmere slovenskih dežel

— je višji, namreč ta, veliki večini ljudstva našega pomagati na višjo stopnjo omike v vseh rečeh in buditi v njem zavednost, da se čuti ko narod, brez ktere zavesti ni mogoča ne povzdiga na višjo stopnjo izobraženosti ne národna veljava, ki gré slovenskemu narodu kakor vsakemu družemu v Avstrii. Dvignile so „Novice“ — to jim bo menda prijatelj in sovražnik priznal — že lepe zaklade slovenskega uma in dlana; al mnogo ledíne je še, ki jo je obdelati treba, da bode spoznal vsakdo naših ljudi, da „biti slovenske kerví, bodi Slovencu ponos“. Tudi na Angležkem imajo tedenski časniki veliko veljavo in velik upliv; politične novice, ob kratkem pa jedreno sestavljene, so jim zadosti, da vse imenitne reči vejo, ki se po svetu godijo.

To iz našega stajališča. Iz družega obzira pa tudi mislimo, da za druge namene je živa potreba, da bi se kjer koli osnoval političen list slovensk, ki bi vsaki dan ali saj večkrat izhajal v tednu. Prevdarka vredna je ta misel; časi so važni in treba je, da več rodoljubov stopi na oder očitni!

Zavedal se je torej Bleiweis, voditelj iz leta 1848, pač prav dobro nove dobe in njene velike naloge; to priča jasno prvi del njegovega „vabíla“. In zdeti se že hoče tam, kakor da se Bleiweis že pripravlja prevzeti z novo dobo vso dolžnost do naroda ter zvest svoji vodilni ulogi narodu stopiti na čelo tudi zdaj ob kritični uri. Pa se, glej, v drugem delu svojega oklica kar nenadoma obrne ter 12. decembra 1860 zase in svoje „Novice“ kloni težavo prvega in vodilnega mesta! Ta skriti fakt iz l. 1860 je v Bleiweisovem delu tako važen, da si ga treba prav krepko naglasiti. Ali se Bleiweis ob tej uri morda res — ni čutil zmožnega? Ali odkod sicer takó nenadoma ter hipoma — ta nenavadna, izjemna skromnost njegova ob tej dobi?

Bili so to res čudni dnevi, — ki so stisnili in izplačali tudi avtokratizem in absolutizem Bleiweisov, da je moral tudi njegov trdi vijak z dobo vred nenadoma odjenjati! In reči moramo, da je bil poslej po tej proklamaciji svoji Bleiweis tri leta res nekam — ves drugi; dokazal je v teh treh letih, da je znal biti spodoben, — če mu je molčal (to je bil pogoj!) tam v Trstu Koseski. Bila so to tri idealna leta v življenju „Novic“: leta od konca l. 1860 pa do slavnega jubileja dvajsetletnice njihove l. 1863, ki je Bleiweisa pa vsega tako prevzela, da je iznova oživel, bolj trden kakor sploh kedaj prej, — stari Bleiweis v novi ulogi! Bila so to tista tri leta, ko je Bleiweis zvest svoji glavni modrosti: da — „nikar ne proti reki“, obrnil plašč po idealnem vetru dobe ter bil še sam idealno gorák in odpet, ker drugačen sploh ni mogel biti — brez nevarnosti,

da ga reka ne pogoltne.¹⁾ Odprl je „Novice“ vsemu tistemu ognju, ki je planil iz slovenske duše vsled cesarske obljube z dné 20. oktobra 1860 v naslednjih šestdesetih letih, da so tisti trije letniki „Novic“ 1861, 1862, 1863 res zelo lepi letniki v njihovem življenju, stopnjevano nadaljevanje leta 1848, izraz narodne duše slovenske in vse njene bolesi, — dasi ne pa več takó letnik 1864, kjer se je podprt s Costovim duhom spet dvignil pravi pristni stari Bleiweisov duh, tisti duh, ki je tu tri leta molčal v slovenskem gibanju, ker ga je prav to samorašče gibanje dušilo ter mu ni dalo do besede! A dvignil se — iz „čitalnice“ ljubljanske in pa iz „Slovenske Matice“! In če so tisti trije letniki „Novic“ izjema, — ni to zasluga Bleiweisova, ampak narodova!

Za trenotek pa so se „Novice“ dné 12. decembra 1860 odrekle „véliki politiki“, kar pomeni, da se je Bleiweis odpovedal „velikemu geslu“ ter pustil narod na cedilu, ko ga je potreboval ob nastopu nove, velevažne dobe najbolj občutno!

Toda umel je Bleiweis ta fakt zakriti za zeló rožnat oblak. Isti hip, ko je razglasil v svojem „Vabílu“, da bodo tedaj Novice „ostale kakor so bile in za zdaj izhajale enkrat na teden“, je odprl Bleiweis sam, češ da prvi, „Novice“ pozivom in gibanju za ustanovitev novega političnega časnika slovenskega, ki naj prevzame, — česar „Novice“ ne morejo.

Toda prvi, ki je razvozljal pri nas jeziki temu vprašanju, je bil pravzaprav — dunajski dopisnik „Novic“ H. B.: v svojem dopisu „Iz

¹⁾ Takó odpet, da je pripuščal ta leta celó razpravljanje o potrebi Prešernovega životopisa v „Novicah“, ter dné 5. junija 1861 (na str. 186) natisnil celó sam Kosovo vprašanje:

„Naj še dostavim današnjemu dopisu, kar mi je že dolgo na jeziku. V prijateljskem pismu, kterega je pisal ranjki Stanko Vraz iz Gradca 14. februarja 1837 v Podčetrtek gosp. dr. Kočevarju, se nahaja to-le: ‚Moj pobratim pevec Prešern Te lepo pozdravlja. On zdaj piše novelo Mníha.‘ Ali bi se ne moglo zvedeti, kam je prešla omenjena novela?“

In da je celó sam precej odpeto izpovedal pod črto:

*) Ko je naš Prešern v Kranji umerl, je spise njegove spravil tadanji, sedaj že tudi davnej mertvi tehant kranjski, gospod Dagarin. Na prošnjo našo, naj nam izročí zapuščino slavnega pesnika, nam je dal pešico listkov, med kterimi pa ni bilo nič drugega, kar že ni bilo natisnjeno, kakor tisti odlomek „Parizine“, ki smo ga že davnej natisniti dali, in pa poskušnje prevoda Anastazi Grünove kratke pesmice „Die Venetianer Trias“. Ali je bilo to vse, kar je Prešern zapustil, ne vemo. Dobili saj mi nismo nič drugega.

Vred.

Dunaja 8. grudna“. A zanimivo je, da Bleiweis tega dunajskega poziva ni razglasil pred svojo izjavo, ampak počakal ž njim preko dné 12. decembra, ter ga natisnil šele 24. decembra v zadnji številki tistega letnika „Novic“ (na str. 418), in kakor vse kaže — okrajšanega ter stisnjenega le v naslednjih par vrstic tam na koncu članka:

Velika potreba je tedaj, da se ustanovi politički list; čas ga terja. Časniki so silovita moč, ki jih tudi najmogočnji vladarji ošabno ne prezirajo in zdaj še cerkvenega lista ne poznam, ki bi političkih zadev saj po večem ne donášal. Sezimo si tedaj po svoji moči v roke!

In ta kratki opomin tistodobne velike potrebe je razvezal o njej možem besedo. Od vseh krajev slovenske zemlje so se pričeli oglašati članki in dopisi, pozivi in nasveti. Seveda, šele sedaj, — ko je Bleiweis to dovolil in pripustil; šele sedaj, ko se je to smelo — brez zamere Bleiweisove. Ker to je bila tista čudna plahota med nami za onih dni, ki je tlačila ljudem spoznanje in vest, vezala dosti dobrih moči ter prizdržala mnogo dobrega dela, — nam že neumljiva plahota in naravnost smrtni strah: „Da se ne zamerim o Bleiweisu.“ To je oviralo za tistih čudnih dni („v imenu sloge“) nastope in napredek, da nismo in nismo mogli priti nikamor z mesta! A zdaj je Bleiweis sam umaknil „Novice“ s fronte, in smelo je pričeti delo zánjo, da se jo vstvari, — kod drugod. In odprle so same „Novice“ svoje predale na stežaj akciji za politični časnik slovenski, toda šele sedaj, po 12. decembru l. 1860, — iste „Novice“, ki so do tega dné vsako táko misel dušile ter zapirale pred javnostjo, dokler niso prej same proglasile — svojega „stališča“ ter imenovala to misel „predvarka vredno“, — pripustivši jej (ker so morale!) izpod svoje cenzure!

Posvétile so tej akciji takoj 1. številko svojega novega letnika 1861, ki je prinesla kar dva prispevka o tem vprašanju. Najpoprej članek iz Zagreba, članek drja. Kočevarja datiran z dném 27. decembra 1860, kar priča, da je nastal neposredno pod vplivom omenjenega, dné 24. decembra v „Novicah“ objavljenega dunajskega dopisa. Članek, ki slóve:

O zadevi slovenskega političnega časopisa.

Sadanji čas tirja od nas, da na eni strani to popravimo in dobimo, kar so naši preddedje zanemarili, na drugi strani pa, da našim potomcom to ustavimo, česar mi po naših očetih podedovali nismo, namreč veljavnost naše narodnosti. Mi, ki zdaj živimo, moramo biti Janezi Kerštniki: pot

moramo delati za tiste, ki bodo za nami. To mora biti s danji čas naša uloga, naša naloga, ako nočemo zaostajati za našimi brati Čehi in Horvati; ako nočemo našemu zarodu samo naš prah zapustiti, ki ga bo teptal brez hvaležnega spomina; ako nočemo, da bodo naša deca to, kar smo bili mi — jadni heloti; ako nočemo, da naš narod do vekomaj suži! Ako vsega tega nočemo in še več drugih nesreč ne, moramo se živeje gibati, kakor do sedaj, da se vse okoli nas kreše.¹⁾ Mi moramo svetu pokazati, da tudi mi kaj veljamo, da tudi mi imamo pravico glasno govoriti v zboru narodov in da naši besedi gré enaka veljavnost in tehtnost, kakor besedi drugih. Da pa zamoremo svoj glas povzdigniti, da se tudi v daljnih krogih zasliši, treba nam je javnega organa: političnega lista. Res je, „Pozor“ v Zagrebu nam je obetal, da če tudi nas Slovence v svojo obrambo vzeti, pa dosedaj je celó malo govora bilo v njem o naših zadevah; saj mu še za domače včasih prostora pomanjkuj. Nam je tedaj treba svojega lastnega. Mož za uredjevanje sposobnih, mislim, nam ne manjka, tudi zastran naročnikov in dopisnikov se nam ravno ni treba bati; kaj drugega je zastran dovoljenja politične oblasti. Pa tudi to, sodim, bi se rešiti dalo, kakor takrat, ko smo imeli časnik „Slovenijo“. Al kje bodemo pa kaucijo od 10.000 fl. vzeli? To se mi dozdeva, je najvažnije vprašanje o ti celi zadevi. Ako Ljubljana moža nima, ki bi bil pripraven in sposoben to svoto položiti, ga, mislim, drugod ne bo najti. Pa, kdo vé?! Vaš dopisnik na Dunaji je v zadnjih lanskih „Novicah“ to reč sprožil in dobro bi bilo, da bi se še drugi naši ljudje o ti zadevi oglašili, da bi se stvar uredila, kakor želimo. Bog blagoslovi početje!

V Zagrebu 27. dec. 1860.

K. Žavčanin.

In v istem 1. listu (na str. 7.) potem „Iz Maribora 30. grudna [1860]“ dopis, ki ves vesel prepeva, da se je dandanašnji svet — rekel bi — ves prerodil ter se je „mnogo zgubljenih sinov s skesanim srcem pod krilo svoje ljubeznjive matere povernilo“, a potem pa skonča takó-le — docela v smislu Bleiweisovem:

Vsak vé, kako je treba narodne potrebe polajšati. To pa ne gré samo z „Novicami“; nikar naj se jim ne naklada vse, ker imajo že tako veliko. Sila nam je treba posebnega slovenskega političnega lista. Zberimo se in se pogovorimo za njega.

In tu je pritaknil Bleiweis pod črto svoj sodeložni „probaturni“, svojo cenzuro v tej-le pripombi:

Da nam je političnega lista živo treba, so „Novice“ že lani perve dokazale, in čudno se nam zdí, da se ni še oglašil mož, ki bi to reč v svoje roke vzeli; mi ne moremo vsega. Stroški, kakor jih v današnjih „Novicah“ gosp. Žavčanin omenuje, so res veliki, ker kaucija za vse časnike s štampelsko marko je velika. Kaj pa nimamo moža, da bi jo zmagal? Saj nekteri mislijo, da so časniki „zlata jama“, s katero se založniki in vredniki bogatijo. Naj omenimo tú le enega dohodka, ki doteka tako imenovanim „velikim časnikom“ in to so plačila za oglašila in nazna-

¹⁾ Najbrže tiskovna hiba nam.: kreče.

nila (Insertionsgebühren). Biti mora, da se nam ne bojo uradni oglasi oznanovali v nemških časnikih kakor dosihmal. Ti oglasi v slovenskem velikem časniku bi pa mu bili lepa pripomoč dnarna. Vred.

Bil je Bleiweis svoj talent, talent — politike, hladen diplomat, ki je znal dobro prevdariti svoje Slovenčke! Ali ni, kakor da so si tu „Novice“ same odkrojile svoj košček kruha ter se odločile same, da hočejo skromno poleg slovenskega časnika „za visoko politiko“ po starem živeti svoje mirno življenje ter po starem sveto služiti — izobrazbi domačega kmeta! In v tej domnevi potrjujejo ter držé človeka tudi poslej nadaljnji listi in letniki „Novic“ tja do konca l. 1863, — dokler ni čas prebil ledú, da je bila Bleiweisovi in Bleiweisovih „Novic“ barki pot prosta! Od vseh strani zbirajo te v svojih predalih glasove za slovenski časnik — za slovensko „visoko“ politiko, kakor da ni bilo Bleiweisu nič bolj na srcu vse tiste dni kakor ta zadeva.

Glej, kako ti prinašajo dné 6. februarja istega l. 1861 spet v članku neznanega mi avtorja A. D. („Slovenci, Nemci pa Avstrija“), na str. 44 dolgo modrovanje o isti potrebi kot zeló nujni in pereči potrebi:

Pa kje se čemo dela lotiti; kaj nam je sedaj najpotrebneje? bote vprašali. Najpotrebneje — saj po mojih mislih — je nam sedaj nov političen časnik, na kar nas so že „Novice“ večkrat opomnile. Ta novi časnik naj bi se imenoval „Čas“ ali „Slovenski dnevnik“, „Triglav“ ali kaj takega. Izhajal naj bi, če ne vsaki dan, saj po trikrat na teden. Res, da imamo naše „Novice“; al one ne morejo sedaj vsemu kaj, ker so njihovi predali že tako preobloženi z raznoverstnim plodonosnim blagom. — Vsakemu je znano, da se bo na podlagi cesarjevega pisma oktoberškega cela naša Avstrija prestrojila, toraj tudi naša slovenska domovina. Znano je, da zanaprej se ne bodo več postave in pre naredbe delale za nas, pa brez nas, ker mi sami najbolj znamo, kje da nas čevelj žuli in kako da bi se dalo vspesno pomagati. Tužna skušnja je nas in druge učila, da se z nepraktičnimi pre naredbami brez sodelovanja naroda ne dá ustanoviti pravi stalni državni red, pravo zaupanje in ljubezen do vlade. Da se bomo pa znali možko obnašati in pametno govoriti, da si bomo iz podeljenih pravic hram obče narodne sreče sozidati mogli, je živa potreba, da se poprej prijazno pomenimo in sporazumimo, da se poprej vse pravične želje in potrebe naše cele domovine na dan spravijo, razjasnijo in naše misli zedinijo. — Vse to se bo pa najlože zgodilo s pomočjo našega novega političnega časnika. V njem se nam bo široko polje odperlo za potreben pogovor in sporazumljenje. Naši iskreni rodoljubi bodo imeli lepo priliko, se čversto poganjati za svoj narod, braniti njegove pravice zlobnega napadanja, nas lepo podučiti in nam svetovati. — V sedanjih časih so res časopisi silno imenitni postali. Oni so, tako reči, duša naroda. Iz njih se povzame obče mnenje, katero cesar Napoleon „šesto veliko silo“ imenuje. Tak ná-

roden organ se meni potreben zdi tudi zato, ker mi sirote Slovenci nimamo svojih domačih velikašev in plemičev, da bi se oni na dotičnem mestu za nas potegnili kakor je to po drugih deželah navada. Od celó celó malo plemičev naših moremo reči, da so „listi iz domače gore“, ampak večidel so tujinci. Taki mislijo, da naš jezik ni za drugo, kakor za hlapce in deklet; oni merzijo in prezirajo našo mlado literaturo; njim je vse zoperno, kar koli je našega, da! oni so več ko 1000 let v tebe dregali, tužni narode slovenski! Res, čudo veliko, da si še pri življenji ostal. — Ne dá se sicer tajiti, da se ne bi bili včasih tudi med našimi plemiči pokazali možje, ki nas niso zaničevali, ampak nas ljubili in za naš duševni in materialni blagor po svoji moči skrbeli, — o da bi imeli sedaj kaj dosti Žiga Cojzov, bi se kmalo slovenstvu zlati vek približal in bodočnost naša ne bi nas toliko skerbela; al, Bože mili! plemstvo naše se večidel derži tujega življa, zato se ni moč dosti opirati na naše plemiče. Težko kaši čakajoči na tuje mleko!

Ravno za to nam je pa toliko treba političnega lista. Samo, da bi se mož zato pripraven našel, kateri bi hotel težavno vredništvo na svoje rame vzeti. Dopisnikov, pravih iskrenih domoljubov, ki poznajo natanko stan našega ljudstva, mu se gotovo manjkalo ne bode. Oni spoznajo imenitnost sedanjega časa, toraj me ni strah, da ne bi mu radi na pomoč priskočili in naše potrebe razodevali, naše pravice branili in neprijateljska napadanja krepko odbijali. Ako se bodo poleg tega včasih tudi jemali sestavki iz drugih narodnih listov, ako se bo v lepi in dopadljivi besedi naznanjalo ob kratkem vse, kar koli se v teh burnih časih po širokem svetu godi, prorokujem našemu novemu listu, dasiravno nisem velikih prerokov eden, dolgo življenje in zlate čase, čeravno se ne bo manjkalo tudi njemu požrešnih kebrov, ki ga bodo pri vsaki priložnosti spodjedali in sivih kreguljev, ki ga bodo preganjali; al pravi rodoljub se vsega tega nič ne prestraši. On stoji terdno ko siva skala in brani junaško rod in dom; saj za-nj govori postava, cesar in Bog. A. D.

In ta članek za nov politični časnik slovenski so prinesle „Novice“ istega dne ter v isti številki kakor dopis „iz Tersta 2. svečana“, ki poroča, da je bila tam dné 29. januarja ustanovljena „Narodna slovanska čitavnica“, in prinesle na zadnji strani v „Novičarju“ notico: „da v Terstu nameravajo utemeljiti slovensk političen časnik, za kateri cilj in konec, kakor tudi za utemeljenje ‚narodne slovanske čitaonice‘ je že nabrano 20.000 gold.“

In umeti je šele sedaj stališče, ki ga markirajo te dni Bleiweisove „Novice“, — če obžalujejo ob dopisu „Iz Tersta 5. dan aprila“ (na str. 122 pod črto), da tržaška čitalnica ne misli izdajati političnega, ampak le nepolitičen list, češ: podrla nam je ta novica „zopet nenadoma vse veselo upanje, da prejmemo, kar nam je tako sila potrebno!“

Toda, — dovolj tu dokazovanja! Poteza Bleiweisove politike za teh dni je zadostno ozna-

čena. In razvideti je tudi jasno dovolj, kam se je predvsem ter najpoprej obrnilo stremljenje dobe pri nas vsled cesarskega patenta z dné 20. oktobra l. 1860. Vstalo je in se okrepilo prizadevanje, da si ustanovimo poleg starih „Novic“ — doma nov list slovenski za potrebe svoje domače politike. Bil je to v primeri z letom 1848 v naši politiki ter sploh v našem razvoju nekak nov vrh, ki je strnil misli in voljo mnogoterih pri nas v eno idejo, v eno ost, da so se trudili za jasno konkretno dejstvo, — in sicer dolgo let: ker pravzaprav tja do leta 1868, tja do ustanovitve „Slovenskega Naroda“.

In v službo te ideje, teh trudov in te borbe je vstopil — tudi Levstik. Pesnik in filolog Levstik, — ki je udeležil tisti naš prvi poizkus, da bi uresničili idejo ter odpomogli svoji nujni potrebi.

Pa minilo je še vse leto 1861, ki je sicer prineslo Trstu in tudi Ljubljani čitalnico,¹⁾ — in minilo je tudi leto 1862, ne da bi nam bilo prišlo v deželo takó zaželjeno glasilo. Moževale so nam le še dalje edine „Novice“, in sicer od tedna do tedna glasneje. Vendar pa so se tega leta, ki je bil o njega začetku v novoletni številki „Novic“ poslal mladi A. Kos-Cestnikov med slovenski svet kot „tri domorodne želje“ narodu za novo leto tri predloge, da bi si ustanovili „političen časopis v obliki nekdanje Slovenije“, kot družega, da bi si oskrbeli životopis Prešernov, kot tretjega, da bi postavili Vodnikov spomenik, — pričele vsaj za prvega resne konkretne priprave: pričel se nam je obetati zaželjeni list od strani, odkoder so si ga takrat Slovenci pričakovali najmanj.

Nekakovo češ da prizadevanje svoje, in češ da žal ponesrečeno prizadevanje je bil sicer Slovencem oznanil tisto leto 15. januarja sam Bleiweis v dostavku pod črto k omenjenim Kosovim trem domorodnim željam, češ, da „kar se tiče prve želje, jo je vrednik Novic kot odbornik čitavnice predložil poslednjemu odboru; al enoglasno je bilo rečeno, da po § 1 čitavničnih pravil to nikakor ne more biti, ker čitavnica se ne vtikuje v politiko. Pesek v oči! Ali Bleiweis tega § kot odbornik čitalnice ni sam že prej poznal?“

Ne Bleiweis torej, ne krog njegov, — ampak kdo?

Poslanec Miroslav Vilhar je bil, ki je pričel, žal da ne vemo po kaki in čigavi iniciativi, tam

¹⁾ Novice 1861, str. 316 & 356.

doli iz Notranjske z resno naméro l. 1862 podjetje, ki je l. 1863 dalo zaželjeni politični list, — ali vsaj prvi poizkus takega lista Slovencem, ki jim bodi, kar nekoč l. 1848—1850 „Slovenija“: namreč znameniti „Naprej.“ Isti Vilhar ga je ustanovil, ki se je bil o prvem svojem političnem nastopu Slovencem zadolžil, ko je kot deželni poslanec dné 8. aprila 1861 v 2. seji deželnega zbora glasoval — za nemški poslovni jezik, ter so o njem v dopisu iz Trsta z dné 27. nov. 1861 (na str. 404) omenile „Novice“, kar je bil pisal

nekoč „Ost und West“, češ: „da nam je brez upanja izgubljen.“

In takó nam bo tu zdaj mogoče razumeti kakor treba, iz kakih perečih stikov z dobo ter v kakem mirnem razmerju do „Novic“ se je porodil v Ljubljani novi list — leta 1863: tisti list, ki srečamo ob njem zdaj tu še ne po dveh letih Levstika vnovič v Vilharjevi službi, toda zdaj ne več učiteljski, ampak — v literarni službi za narodne potrebe slovenske!

Igra.

Spisal Ivan Albreht.

(Konec.)

V.

Tiste dni so vstale govorice. Gatej je obiskal Koprivška in mu je pravil: Mejak in sestra Marija tičita vedno skupaj.

„Zadnjič je bil menda pri njej. Just ga je čul, ko je prišel domov. Menda je bilo že proti jutru. Ti nisi slišal ničesar?“

„Ne“, je zavrnil Koprivšek in si je grizel ustnice.

„Saj — navsezadnje je dolgčas tako brez vsega“, je menil Gatej.

„Meni ni dolgčas, če sem sam“, je stisnil Koprivšek odejo in ni hotel izpregovoriti niti besede več. Zatisnil je oči in je čakal. Kaj hočem? — ga je spreletelo tuptam in vselej je namršil obrvi in je preplašeno pogledal okrog sebe. Domislil se je sestre in Mejaka in življenje se mu je zdelo grdo brez primere. A potem je zopet mislil na sestro. Bele roke — prsa, ki valujejo — oči, ki govore v ognju — glas, ki zveni tako, da ga ni mogoče pozabiti... In življenje se mu je zdelo lepo brez primere. Samo tujih rok ne vmes in tujega hotenja! Kakor je mislil, se je zajezil proti Gateju:

„Rad bi bil sam!“

Oni je odšel, toda Koprivšku je še vedno brnelo njegovo pripovedovanje po ušesih. Kakor da bi ležal na žerjavici: vse ga je žgalo in vse ga je skrbelo.

Gatej je šel k kosilu in ni mogel pozabiti, kako je z Mejakom. Tolmačil je na dolgo in na

široko, dokler ni jasno razpredel vsega, kar je vedel in kar je slutil.

„Končno — kaj nas briga vsa ta reč!“ je hotel odsekati Egghart.

„Briga?! Čemu? A Koprivšek gotovo trpi pri tem!“

„Trpi — ali ne trpi — to je vseeno! Koprivšek je zaljubljen v vsako žensko, a vseh ne more imeti! To dobo preživi več ali manj vsak možki — kaj je treba toliko besedi zavoljo tega!“

„Ta je danes slabe volje“, je pripomnil nekdo, ko je Egghart odšel.

„On je sploh tak! Vse zanikuje“, je menil drugi.

„Meni se pa Koprivšek vendarle smili“, je zopet stopil Gatej pogumno v ospredje.

Just si je našal cigareto in se je nasmehnil nekam pokroviteljsko:

„Vidiš, prijatelj: jaz, to je edina beseda na svetu! Ta velja in Mejak ima čisto prav. Vzemi tam, kjer je in kakor ti je prav! Vse drugo ni za rabo — sanjarije!“

„Meni se ne zdi“, se je postavil nekdo v bran.

„Meni pa! Poglej! Ali te je vprašal kdo, če imaš čas in voljo, priti pod orožje? Država je gledala svojo korist in te je pozvala! Tako je stvar tudi čisto v redu.“

„Vojska je pa pač vojska“, je zamodroval Gatej.

„Vojna, boj — to je vendarle nekaj veličastnega“, je prišlo od nekod.

„Meni je boj početek in konec vsega življenja, načelo vsakega napredka, bi dejal“, je zazvenel droben, mlad glasek.

Nekateri so že odhajali, ko je prišel Mejak. Nekaj zaničevanja in nekaj radovednosti ga je srečalo v pogledih in pogovor je zastal.

„Nekam bled si danes,“ je hotel podražiti Gatej. A Mejak je usekal z nasmeškom:

„Če bi bil rdeč in zdrav, bi mi bilo odkazano mesto drugje.“

Gatej, ki je bil rdeč in krepak, je pozdravil hladno in je odšel.

„Pa ne misli zlega,“ se je smejal Mejak za njim. A kakor hitro je bil sam, je nagrabil čelo. In ker ni bilo drugega, je začel godrnjati nad ordonanco. Počasi je vstal, je premeril parkrat sobo z dolgimi, počasnimi koraki, a potem se je okrenil naglo in je odšel h Koprivšku.

„Kako je pravzaprav z menoj“, je postal pri vratih in si ni upal hitro noter. A ko je vstopil, je menil prijazno:

„Kako gre?“

Koprivšek se je lahno okrenil in mu je prožil roko v pozdrav. Okrog usten je počival komaj znaten smehljaj in po vsem obrazu se je širilo nekaj mirnega — le oči so strmele. Mejak mu je segel v roko in se je umaknil s pogledom.

„Igrava?“ — je vprašal Koprivšek.

„Ah — nikar,“ je zavračal Mejak. „Zadnjič sem menda premislil nekoliko premalo. Saj ni vredno besede! Bodi sestra taka ali taka — kaj je meni in tebi do tega!“ Pri tem je čutil natančno, da ni več popolnoma gospodar nad seboj. Slutnja razkovanosti se je zasekala vanj, ko je nadaljeval:

„Čemu je pravzaprav življenje? Jaz, ti — mi vsi — zakaj blodimo tod!? Ali se ti ne zdi, da smo v napotje drug drugemu in še vsak samemu sebi v nadlego? Ti iščeš, kaj je v meni... in ko misliš, da si pregledal najbolj jasno, si se morda zmotil najhuje — ker končno smo si vendarle vsi tujci med seboj! Kaj nas veže? Zrak morda, ki ga dihajo vsi... Ostalo so besede. Le kadar si truden, si želiš opore. In ko vidiš, da je ni, se zakleneš vase in se smeješ ali jokaš — kakor ti bolje prija...“

„Sedi k meni,“ je zaprosil Koprivšek. „Tako! Tisti večer — to je minulost! Če se bojiš — poglej: saj sem zdrav! Igrajva!“

„Slavko, ali znaš hoditi po krvi?“

Mejakov glas je drhtel, tako da se je Koprivšek zdrznil. Zdaj! — je zakričalo v njem in želja po moči in po zmagi ga je prevzela do skrajnosti. Z glasnim smehom je odgovoril tovarišu in slutnje so vstajale in vrvele v njem, da so mu vzele vso razsodnost.

„Milan, saj ti pravim, da sem zdrav!“

„Potem dobro,“ se je končno zopet obvladal Mejak in se je nasmehnil. „Zadnjič sem bil pri njej —“

Pogledal je tovariša in se je sklonil čisto k njemu.

„Ali ni bolje, da molčim?“

V Koprivšku je vrvelo, a na obrazu je valovilo samo smeh, ki je imel dih histeričnega v sebi.

„Govori — saj nisem otrok!“

Mejak je pomislil in je povedal kratko:

„Kakor ogenj je bila — le trenutki so bili šteti pretesno.“

„Zakaj je treba hoditi po krvi,“ se je skušal smejati Koprivšek, a moč mu je odpovedala in zadnje besede so prišle že čisto tiho iz grla. Mejak je zaslutil in se je stresel:

„Zebe me.“

„A meni je vroče,“ se je še pošalil Koprivšek in je umolknil. Mejak je starejši — mu je rojilo po glavi — jaz pa sem otrok in še pokveka... Kaj hoče z menoj!?

Medtem je stopil Mejak k peči in se je mrtvičil: Kdo je zdaj goljufan in kdo je goljuf? To dete je šlo k meni kakor k ognjišču. In jaz sem šel preko njega k njej kakor k vlačugi. A zdaj ne vem, kako mi je ime. Morda jo ljubim...

V tem trenutku je stopila sestrina slika živo predenj. Videl je njen vrat, ki je nekoliko nabrekel — in lase, ki ne kažejo razkošja. Njeno postavo je videl, ki je malce upognjena in za spoznanje preobilna. Tisto njeno igranje in ona vsa — kakor je bila objeta in premagana od strasti, je živela jasno pred njim.

„Morda jo sovražim —“

Komaj se je domislil tega, se je zbal trenutka, ko bi mu zapretel njen pogled. Zazdelo se mu je, da tak, kakor je, ne bi mogel živeti brez nje. Vendar — misel je ruvala dalje in ni mogla dobiti obstanka.

„Kaj misliš ti o ljubezni“, se je okrenil proti Koprivšku. Tedaj je prišla Marija.

„Sestra“, je dahnil Koprivšek tako hrepenče, da se je ozrl Mejak nehote pomilovaje nanj.

Od strani je čutil Marijin božajoči pogled in zdelo se mu je, da je tako udan — kakor da bi stala ona vsa gola pred njim: Hočeš?

In brez misli je zbežal.

„Kam,“ je zaklicala sestra za njim, a odgovorili so ji samo njegovi trdi koraki. Tedaj je dahnila senca na njen obraz in na njene misli. Hotela je ponuditi Koprivšku toplomer, a mesto tega mu je dala svinčnik.

„Kaj naj napišem“, se je oglasil bolnik stisnjeno in je hropeče zakašljaj. Njegove oči so se svetile in roke so počivale ob telesu — kakor da ni v njih krvi.

„Sestra —“

Marija je sedla k njemu in ga je lahno po-božala po obrazu, a besede mu še ni privoščila. Venomer se je umikala njegovemu pogledu in hitreje kot sicer je segla po toplomeru:

„Bo menda dovolj.“

Koprivšek je ujel njeno roko in jo je stisnil:

„Kaj je z vami — kaj je s teboj —“

„Prosim — jaz sem sestra in nič več,“ je udarilo dekletu mrzlo in je vstalo. Bolnik je začutil led in daljo in je siknil hlastno:

„O jaz vem vse! Sestra sem, sestra tja — on je bil pri tebi. Baš tisti večer —“

Težko dihanje mu je ustavilo besedo! Sestra je popustila roko v njegovi in se je nasmehnila:

„Kaj vam je, gospod Koprivšek?“

„Nič mi ni — a on je bil pri tebi in ti si bila njegova —“

„Kdo vam je natvezel te budalosti?“

„Kakor pes sem se splazil na hodnik in na balkon — tisti večer, ko sem imel napad. In videl sem, da je tvoje okno razsvetljeno — ob treh —“

Skrčil se je v gube in se je razjokal. Marija ga je mrko premerila s pogledom, a z besedo ga je tolažila:

„To ni vse skupaj nič! Razpaljeni živci — kam mislite?“

„Te smem tikati,“ je zaprosil bolnik iz solz.

„Če boste pridni, zakaj ne?! Le — kako vam pride kaj takega na misel,“ je dovoljevala in poizvedovala Marija z nadihom užaljenosti v glasu.

„Reci mi — ti! Glej — ti ne veš, kako te imam rad! A on se igra s teboj —“

Marijo je dirnilo, kakor da bi jo zbedel nekdo z ostro iglo.

„Igra se . . . in sam mi je pravil vse —“

Sestra je stisnila ustni in se je obrnila vstran: „Dražil te je! Da se mu le ljubi, ko vidi, kako si bolan!“

V Koprivšku je zažarela nada:

„Mici!“

Tedaj se je sestra oprostila njegove roke:

„Le izbij si iz glave take reči!“

„Ali me imaš vsaj malo rada,“ je dahnil Koprivšek.

„Zakaj ne,“ je odvrnila sestra pol resno, pol v šali. Toda, ko ji je hotel poljubiti roko, mu jo je zmaknila.

„Micica —“

„Kadar okrevaš toliko, da mi ukradeš poljub. — Zdaj pa nikar teh reči . . . Potlej ti vrnem za vsakega tri,“ se je poslovila sestra.

Koprivšek se je razveselil. Nebo se je odpiralo pred njim in sreča je cvetela iz njenih oči —

Marija je stopila na hodnik kakor obsojenka. Od sobe do sobe je šla in v glavi ji je gorela samo ena misel — ne misel: nekaj tako groznega je bilo to, da pravzaprav ni mogla niti razsoditi, kaj se godi ž njo.

Ko je stopila iz vile, je uzrla Mejaka:

„Milan —“

On pa je bil bled in kakor človek, ki nosi težko breme na sebi. Pozdravil jo je s pogledom in je stopil k njej. Sestra ga je motrila za trenotek in vse, kar je bilo dvomov v njej, je vzkipelo:

„Si se hotel ogniti — meni!?“

„Čemu? Ničesar nisem hotel — Smem s teboj?“

Šla sta molče kakor dva, ki se sovražita, a ne smeta drug od drugega. V Mejaku se je trla misel ob misel in čustvo se je borilo s čustvom.

Ko sta prišla v sestriino sobo, se je vrgla Marija na divan:

„Zakaj si tako grozen? Kaj sem ti storila, da si me prišel mučiti?“

Njen glas je že tonil v joku in Mejak ni vedel, kaj naj odgovori. Iskal je besede, a v tistem hipu se mu je zdelo vse neumno in brez-pomembno. Da hodi z Marijo in da je bila ona njegova — kaj je pravzaprav bilo treba vsega tega!

Stal je še vedno sredi sobe, ko se je Marija nenadoma dvignila in je stopila tesno k njemu:

„Priznaj odkrito — saj vem vse! Koprivšek mi je povedal.“

Mejak je strmел vanjo, a videl je samo zaso-lzene oči in obraz, ves rdeč in kakor raztopljen od muke.

„Milan — toliko ljubezni je v meni,“ se je naslonila sestra nanj — „a ti si prišel, da se pošališ z menoj.“

Tedaj je v Mejaku prevladal cinizem, ki si ga je nabral tam, kjer pojejo svinčenke svoje pesmi. Neumnost! — se je zagrohotalo v njem. Prijel je sestro za obe roki in se je lahko odmaknil.

„Marija!“

Dekle se je ozrla vanj:

„Ti — ali si že mislil na to, da utegnem biti mati?“

Prevelo jo je kakor tiho zmagoslavje, a Mejak je dahnil samo:

„Mati.“

Za trenotek je zakipelo v njem:

„Zdi se mi, da te ljubim . . .“

Tedaj je planila sestra proti njemu:

„Ti —!“

A njega je obšlo mrko, ko jo je videl jezno in srdito pred seboj. Začutil je laž v sebi in v njej in kakor od daleč ji je vrgel v zobe:

„Igralka!“

Marija se je skrčila in se je zgrudila na stol:

„Beži! Zate ni več misli v meni!“

Ko je odhajal, se ni ozrla za njim. S suhimi očmi je strmela v strop in vse telo je podhrtevalo —

VI.

Ko je prišel Mejak proti vili, je srečal Egghearta. Stal je v snegu — v rokah kepo, v ustih cigareto, a na licih rdeče lise.

„Tako sem dobre volje,“ se je smejal prihajajočemu nasproti in mu je zagnal kepo.

Mejak je hotel mimo, a Eggheart ga je podražil:

„Pusti družinske razmere, kadar prideš v mojo bližino!“

Mejak je odvrnil nekaj, še vedno odsoten in kakor sam zase. Ko pa je prišel k tovarišu, je vprašal skozi smeh:

„Kaj misliš ti o ženskah?“

„Jaz? Zdaj za enkrat sploh še ne preiščujem takih reči. Kadar okrevam, mi bodo morda ugajale — a zdaj sem pri njih k večjemu — estet.“

Mejak se je nasmehnil:

„Ne, veš — mislim resno. Ko sem bil na bojišču — in to ni edini slučaj — sem naletel neko noč na par. Tik za bojno črto se je udajalo dekle vojaku v jami, ki jo je par minut preje razrila granata — Kaj bi rekel k temu?“

„Predvsem bi občudoval njune živce“, se je še vedno igral Eggheart, a Mejak je pravil dalje:

„Levo smrt, desno smrt — pa dvoje ljudi, ki morda še v zadnjih hipih življenja krade naslodo. Mogoče je to vredno občudovanja . . . Jaz — kakor sem — sem se takrat domislil ljubezni in sem se zasmel —“

„Čudno, da si sploh še imel toliko časa,“ ga je prekinil Eggheart.

„Nno — Zdaj se smejem vselej, kadar čujem o takih rečeh —“

„In zraven si seveda — zaljubljen,“ ga je uščipnil Eggheart hudomušno in je stopil v vilo. Mejak je šel počasi za njim in ni mislil ne na svoje, ne na njegove besede. Zdelo se mu je, da je kakor človek, ki nosi težko krivdo na sebi, a je preslab, da bi jo priznal — in preslab, da bi jo zatajil. Nekaj ga je žgalo in kakor v opravičevanje je odvrnil:

„Zaljubljen — menda ne! Ampak igrati se rad.“

„Ti! — A dekle?“

„Katero?“

„No — sestra pač! Saj to čivkajo že vrabci, čeprav jih zebe,“ je odvrnil Eggheart s senco nevolje.

Mejaka je zadelo ostro.

„To je moja stvar“, je šinil bliskoma in je namršil obrvi.

Eggheart je zakašljaj in je vrgel cigareto stran:

„Potem ne hodi k meni s takimi poskusi!“

Pred Koprivškovo sobo sta se razstala. Mejak je vstopil brez pozdrava. Koprivšek se je s pogledom zabodel vanj in je čakal na besedo. Tovariševo molčanje mu je prizvalo senco na misli in z vsakim trenutkom je rastle nestrpnost v njem.

„Kaj ti je,“ je slednjič nagovoril došlega, ki je med tem že legel.

„Sem mislil, da spiš,“ se je oglašil Mejak izpod odeje in je zopet obmolknil. Za trenotek ga je obšlo nekaj kakor usmiljenje z bolnikom, a precej za tem si je odrekel glasno:

„Vse je budalost.“

In dalje je razvijal v mislih: Zakaj gre onemu? Hotel je isto kakor jaz: njo imenovati svojo! Ali danes — ali vekomaj, to je vendar čisto brez pomena! Kar je moje v tem hipu, vržem lahko naslednji trenotek od sebe. Kdo mi bo zato očital podlost?

„Ali ne, Slavko“, se je zmotil glasno.

„Kaj“, se je začudil oni.

„Marsikaj — in predvsem to, da si hotel ti z Marijo doseči isto kakor jaz,“ se je zasmejal Mejak.

Koprivšek je sklopil roke in je pomislil.

„To je grdo, da lažeš o dekletu,“ je zabranil jezno.

Mejak je zastrmel vanj in sprva ni vedel, kako bi. Zavoljo mene laže! — je zakipelo v njem in misel se mu je laskala bolj in bolj.

Koprivšek je slutil zadrego in jo je tolmačil po svoje:

„Vidiš — raje priznaj! Čemu bi lagal še nadalje?“

Mejak se je dvignil na postelji:

„Ali si hud?“

Koprivšku je zatrepetalo vse telo od radosti: „Samo da ni res! Ti ne veš, kako sem zdajle srečen! Ne veš, kako ljubim tega dekleta!“

Mejak se je nasmehnil in je z dlanjo zakril oči.

„Ti se smeješ, Milan, a jaz te imam vendar rad. Objel bi te, ker se mi smiliš! Ljubezni ne poznaš, revež. Jaz pa sem v tem hipu tako nebeško mlad!“

Mejak je pritrjeval smehljaje, čeravno ni razumel tovariševih besedi. V njem se je trla ena sama misel:

„Dekle me ljubi — lagalo je zavoljo mene.“

Vedno dalje je šlo, a jasnosti ni mogel doseči. Zaničevanje in obžalovanje se je borilo v njem, dokler si ni odločil:

„Dekle igra — zato je lagalo.“

Koprivšek je govoril o ljubezni.

„Ali ne misliš ti nikdar na to, da obstoja vse življenje v laži,“ ga je prekinil Mejak.

„Mogoče“ — se je zamislil Koprivšek — „a potem ne vem, čemu bi se branil laži, dokler je lepa.“

„Vere pa vendar ni mogoče imeti —“

„Če je vse laž, tudi vera ne more biti izjema,“ se je izkušal izogniti Koprivšek.

„Slavko, ti si mlad —“

„Ali je to greh?“

Bolnik si je popravil vzglavje. Zunaj je vela burja in od daleč je bilo čuti piskanje vlaka. Polagoma je lezel v sobo mrak in od peči je dihala prijetna toplota. Prasketanje ognja je tuptam zmotilo tišino. Neopazno se je pletel čas v minulost . . .

Pod večer je prišla sestra. V beli obleki je prišla in z rožami v laseh.

„Dober večer! Tako v temi,“ je pozdravila in je privila luč. Mejak se je ozrl po njej in je videl, da je zatekla pod očmi. Hotel je podražiti, pa se je zbal.

Marija je sedla h Koprivšku in ga je poljubila:

„Kako ti gre, moj mali?“

Mejak se je ozrl radovedno tja, a Koprivšek ni mogel do besede — toliko je bilo radosti v njem. V njej pa je gorelo — kakor da se podira svetovje. Vroča so bila lica in misli, in kar je izgovorila, je rekla hitro.

„Taka gosposka,“ je dejal Mejak, ker se mu je zdelo, da ni prav, če molči.

„Nocoj grem plesat“, se je smejala sestra in se je izogibala pogledom. „Pa ne biti ljubosumen, Slavko,“ se je obrnila k Koprivšku — „saj je predpust! Če bi mogel ti z menoj, bi bila še bolj vesela . . . In gospod Mejak in drugi — vsi, kar imaš prijateljev. Tako pa ni mogoče — pojdem sama. Saj nisi hud?“

„Micica!“

Mejaku je bilo mučno.

„Kam pojedete,“ je vprašal suho.

„Ah, kaj — saj ne morete z menoj! Morda niti ne bi hoteli — A ti bi šel, kaj ne,“ je nagovorila zopet Koprivška in ga je božala po obrazu in po laseh. Od časa do časa ga je poljubila na ustnice — naglo in kakor z veliko strastjo.

V Mejaku je začelo polagoma vstajati ljubosumje. Nekaka jeza se ga je lotevala in pripomnil je užaljeno.

„Sestra, vi ste umetnica —“

„Morda ste vi umetnik!“ Takoj nato je zopet pogladila Koprivška:

„Ti si umetnik, moj dragi, kaj ne?! Ti in jaz — ker se imava rada . . . Ali pa gospod Mejak — kako se ti zdi?“

Ko je hotel Koprivšek odgovoriti, mu je zabranila naglo:

„Nič se ti ne zdi, ker me imaš rad in ker si moj!“

Koprivšku je bilo preveč sreče. Kakor da je vsaka nitka, ki prevaja življenje v njem, napeta na jeklenem loku — tako mu je bilo. Venomer je iskal besede in po licih so mu polzele solze. Z obema rokama je držal sestro objeto čez pas in je neprestano strmел vanjo. Vse mu

je prišlo tako naglo, da ni mogel razumeti, kaj se godi ž njim. Tuptatam je skušal prodreti dvom, a Marijin pogled je pregnal vsako mrkosto.

„Ne da bi se razburjal,“ je končno pripomnila sestra in je hotela vstati.

„Torej — saj nisi hud, če grem plesat . . . brez tebe,“ se je oprostila njegovih rok.

Mejak se je polagoma pomiril. Toda, ko je sestra odhajala in mu je ponudila roko, ga je spreletelo. Pogledal ji je natanko v obraz in v oči in se je prestrašil. V njenem pogledu je gorela vročica in tudi njena roka je bila vroča.

Kaj hoče? — si je mislil in jo je vprašal:

„Ali niste bolna, sestra?“

Pogledala ga je srdito in mu ni odgovorila. Le okrog ustn ji je zatrepetalo kakor zadrževan jok. Mejak je umaknil pogled in roko:

„Meni se zdi, da si s plesom človek lahko pokvari zdravje —“

„Le pazi, Micica,“ je zaprosil Koprivšek.

Marija je zopet stopila k njemu in ga je poljubila.

„Lahko noč,“ je hitela proti vratom in Mejaku se je zdelo, da čuje pritajeno ihtenje.

„Sestra Marija,“ je zaklical za njo in je hotel vstati, a Koprivšek mu je branil proseče:

„Pusti jo, naj se enkrat razvedri!“

Mejak je umolknil in je skrnil obraz v blazine. Ali ljubi — ga je prevevalo venomer — ali igra? Če ljubi, kaj sem naredil ž njo!

„Ali si jezen name, Milan,“ je vprašal Koprivšek mehko. „Saj vem, da sem ti nadležen — vsem sem nadležen s svojo boleznijo, vi ste pa tako dobri z menoj.“

„Pusti to“, je zaprosil Mejak polglasno.

„Naj povem! Veš, meni se smili vsak človek, ki trpi zavoljo mene . . . Vsaj zdajle sem tak —

ves svet bi objel! Samo na sestro ne bodi jezen, ker —

„Ah, kam pa ploveš,“ ga je zavrnil Mejak in se je okrenil tako, da je gledal naravnost v strop.

„Ne zameri — saj veš: druge sodim po sebi! Zato sem mislil, da si mogoče ljubosumen.“

Mejak se je oglasil šele čez dolgo:

„Ne, ne — niti sence tega —“

„Pusti luč, pusti,“ je zaprosil bolnik, ko jo je hotel Mejak ugasniti. „Nocoj se tako bojim . . .“

„Česa?“

„Ne vem — Menda sem se preveč razburil.“ —

Pozno v noč je presekalo rezko piskanje lokomotive tišino. Dvakrat, trikrat — in še vedno znova. Koprivšek se je predramil in je gledal preplašeno okrog sebe:

„Kaj je, Milan?“

Mejak je vstal, ves leden od groze.

„Morda bo na železnici kaka nesreča —“

V mislih se je prestrašil:

„Če je ljubila —“

„Sedi samo malo k meni,“ je prosil Koprivšek in se je zagledal v vrata. Topi očesi sta bulili nepremično baš na kljuko.

„Saj ni nič,“ je tolašil Mejak. Roki pa sta se mu tresli, ko je hotel z ljubkovanjem pomiriti tovariša . . .

Na okno je zabrnelo kakor oddaljeno drdranje voza. Mejak je planil tja in je videl: Proti zdravilišču se je pomikal dolg, črn in zakrit voz.

Medtem se je predramil Koprivšek iz groze:

„Kaj je?“

„Nič, nič — sestra gre s plesa,“ je dahnil Mejak v muki in se je zgrudil brez zavesti.

Slovo.

Kaj si rožo s prsi vrgla v blato
in jo pohodila, o zakaj?
Ljubil tvoje duše sem sijaj,
njeno rožo, tajno in bogato. —

Ne ozrejo se oči v temini,
ne zastaja hitri ti korak.
Že zagrinja bednih cest te mrak,
komaj te razločim še v daljini.

Franjo Roš.

Listek.

Fran Maselj Podlimbarski.

Dne 5. rožnika 1916 je stopil v mojo sobo prijatelj Maselj nenavadno razburjen: „Ali veš, zakaj sem prišel? Po slovo; prognan sem.“ — Potrj sem mu segel v roko in ga poljubil; dušo mi je prešinjala bolešna misel: Bog ve, ali se bova videla še kdaj?

Nagloma je moral oditi na mrzli sever, od koder je pisal čez deset dni: „Tukaj ni dobro biti, pa vremena se nam bodo zjasnila. Podkrajška se spominjam vsak dan nešteto krat.“ Tega svojega najboljšega prijatelja ni pozabil omeniti tudi v poznejših dopisih. Pol leta pozneje se je zopet oglašil: „Zdrav sem, sicer je pa velika puščoba pri meni. Ozdravili so pregrešnega in prevzetnega J V“ — Vremena so se temnila; izguba za izgubo je prihajala. O teži naše nesreče je tožil pulkavski prognanec na dopisnici dne 7. sušca 1917: „Za Pintarjem Levec, zdaj Perušek, velika imena za naše majhne razmere, sami znanstveniki in vsi trije dobro mi hoteči gospodje, na katere sem zaupljivo zrl. Kam naj se zatečem, če se bo dom tako hitro praznil? Tolažilno je to, da nam naša trda doba goji mladence, iz katerih zrastejo v ognju skaljeni možje. — Upali smo na amnestijo, na mir, na državni zbor in ne vem kaj še, pa komaj se je nada utrdila, že jo je podrl dvom, razočaranje. Veliko bede je pri beguncih, prognancem pa tudi ni dobro. Zdrav sem, a drugo je vse slabo. Plovem v prognanstvu in vedno mi uhaja misel na tisti motto proti koncu „Desetega brata“: Vi bi bolje briti itd.“ — Vsaka malenkost poslana mu iz domovine je razveselila ubogega trpina, tako tudi neznan spis o poglavju našega preporeda, zanimal ga je tem bolj, „ker mimo Breznikove slovnice in Svetega pisma nove zaveze nimam nič slov. pri sebi. Zelo pogrešam slov. čtiva, nemškega dobim dosti v „Volksbücherei“. Zdaj pride neka revizija eksulantov, nekaj jih bodo oprostili, nimam sreče, da bi bil jaz med njimi — potem se naročim zopet na Narod, da zvem kaj domačih novic . . .“ — Vse strune je napel, da bi se izkopal iz Pulkave. Dne 7. velikega travna 1917 je pisal: „Vedno sem še v Pulkavi. Bog ve, kdaj bo rešena moja prošnja, da me premeste v Zagreb ali Celje — ugodno menda nikoli. Bom pa drugam prosil; čez zimo nikakor ne maram ostati tukaj. Dne 4. t. m. sem pisal drju R., če more kaj storiti na Dunaju za mojo dekonfinacijo. Včeraj me je posetil sorodnik, bibliotekar na dunajski univerzitetni knjižnici dr. Žibert. Mnogo sva se pomenila. Zdrav sem . . .“ — Na čestitko zaradi zbranih spisov Podlimbarskega, ki jih je sprejela v načrt namerjanih izdaj Tiskovna zadruga, se je odzval dne 29. velikega travna 1917 pišoč: „Kar se tiče mojih spisov, bo majhna bratev — ridiculus mus. Dne 5. rožnika bo že leto dni, kar sem zapustil Ljubljano. Hitro je pretekel ta čas. Bojim se, da utegne vojska

trajati še 27 let, in ker se moja obsodba glasi na nedoločen čas, bom nemara še 27 let v konfinatu . . .“ — Masljeva poslednja dopisnica naslovljena na pisca teh vrstic je datirana dne 19. rožnika 1917 in poroča med drugim, da je bil pri njem že trikrat dr. Ž. z Dunaja in da še pride, preden pojde na počitnice. Iz univerzitetne knjižnice mu posoja knjige kulturnohistorične vsebine. Romanov in novel, ki jih je dobival iz pulkavske ljudske knjižnice, se je naveličal. „Da bi prišel na jug — je pristavil — nimam dosti upanja. Pesimist sem postal.“

Nenavadna potrnost se je lotila Maslja, ko ni bilo odgovora na dva meseca staro prošnjo, poslano v Postojno zaradi vrnitve v domovino. Dne 18. kimavca 1917 je šel kakor po navadi na izprehod do pol ure od Pulkave oddaljene romarske cerkvice k „studenčku“, od koder se ni vrnil. Zadel ga je kap; prenesli so ga v bližnjo gostilno, kjer je v sredo 19. kimavca ob poldesetih zjutraj preminil. Malo trenutkov, preden je izdihnil, mu je prišlo dovoljenje, da sme iti na jug — v Celje; prepozno, odšel je v deželo, „kamor moč preganjalcev ne seže.“ Pokopali so ga v petek dne 21. kimavca ob 4. popoldne. Črna zastava na hiši Slovenske Matice je oznanovala Ljubljani nenadomestno izgubo pisatelja in rodoljuba Podlimbarskega. Na pulkavskem pokopališču kaže navaden mučeniški križ, opremljen s pokojnikovim imenom, kam so zagrebli slovenskega prognanca.

Trpljenje je spremljalo Frana Maslja, ako odštejemo prvo dobo njegovega pokoja, vse žive dni. Rojen je bil v krašenski župi na Spodnjih lokah dne 23. listopada 1852 pri „Nejčetojih“. V ljubljansko gimnazijo je stopil v jeseni leta 1865. Prispevki od doma so bili skromni; pomagal si je z instrukcijami. V sedmi šoli mu je bila zlobna ovađba kriva, da je izostal. Potrjen v vojake je bil prideljen dragoncem. V povesti „Tovariš Damjan“ toži, da „ni baš prijetno zameniti šolsko klop s konjskim sedlom“. Ne kot enoletni prostovoljec — kot navaden prostak se je moral vežbati dragonec Maselj. Kot tak je služil cesarja v Mariboru, v Dunajskem Novem mestu in v Turčanskem Sv. Martinu na Slovaškem. Po štiriletni vojaški službi je prišel v Ljubljano. Masljev smoter je bila profesorska stolica; zanimala ga je zlasti zgodovina. Rad bi bil vstopil v 4. letnik učiteljskega, napravil izpit in se potem kot učitelj nadaljevaje nauke bližal svojemu namenu. Prošnja mu je bila odbita; dovoljen mu je bil sprejem v 3. letnik. Ko mu je tu izpodletelo, si je izkušal dobiti službo pri deželnem odboru ali trgovski zbornici. Tudi tam ni bil sprejet. Domovina ni imela koščka kruha za Maslja. Ozlovoljen se je vrnil k vojakom, prebil častniški izpit, postal poročnik in kot tak služboval dalje časa v Dolenji Tuzli v Bosni. Potem ga srečamo nadporočnika v Tridentu, od koder je bil prestavljen v Terezin na Češko in naposled v Olomuc. Poslednja leta je bil računski stotnik. Leta 1907. je po 32 letnem službovanju stopil v

pokoj in se naselil v Ljubljani. Končana je bila „babilonska sužnost“ — ali za vselej? Kdo bi bil mislil takrat, kaj čaka ubogega Maslja čez devet let. Kmalu po začetku vojne so se pričeli zanj težki dnevi. Zaradi romana „Gospodina Franja“ je prišel v preiskavo; vzeli so mu stotniški čin — zvezde so kapale od njega, kakor uši od vojakov v Galiciji, tako se je šalil v svoji bridkosti, nato izgon iz domovine, za nekaj mesecev ustavljena pokojnina, smrt v tujini.

V kratkih potezih sem se dotaknil Masljevega križevga pota. Njegov življenjepis se bo pisal po vojni, ko izidejo njegova zbrana dela. Maselj je začel pisateljvati kot dijak. Za slovstvo in slovenstvo ga je vnel njegov rojak in inštruktor Andrejčkov Jože. V 4. šoli so pisovali nekateri tovariši domači listič; Maselj je napisal zanj povest iz turških bojev po vzorcu Jurčičevega Jurija Kozjaka. Dva soneta posvečena „Domovini“ in razprava o Petru Velikem je priobčil leta 1872. v Zori pod psevdonimom Podlimbarski (po Limbarski gori, ki stoji pod njo pisatelj rojstveni kraj). V letniku 1874 istega lista se nahaja njegova pesem „Na bojnem polju“. Po daljšem premolku se je postavil Podlimbarski s „Krokarjevim Petrom“ v Ljublj. Zvonu 1886. Tej sliki iz vojaškega življenja je sledilo v nastopnih Zvonovih letnikih še mnogo črtic in povesti izpod njegovega peresa; najdaljša je „Potresna povest“ (Lj. Zv. 1903). Njegove „Gorske potoke“ (psevdonim Gorec) je prinesla Matična Knezova knjižnica. Leta 1897. je prispeval s krajšimi črticami tedanjemu „Slovenskemu listu“, pozneje tudi Koledarju Družbe sv. C. in M. Dnevi njegovega pokoja so bili posvečeni pisateljvanju in delu za narod. Vneto se je oklenil Slov. Matice kot pisatelj (Zeyerjev Jan Marija Plojhar 1910, Gospodin Franjo 1913) in odbornik. V več listkih Slov. Naroda leta 1907. je izhajalo Masljevih „Nekaj besed o novodobnih popotnikih in izlet na Cetinje“. V Literarni praksi je zastopan tudi Podlimbarski. Njegovi poslednji spisi so bili objavljeni v „Slovanu“. Nedovršena je ostala satira „Sv. Valentin in Peregrin potujeta“. Kakor je pravil pokojnik g. dr. Žibertu, je zbiral gradivo za obširno delo, ki naj bi se šele pet let po vojni natisnilo.

Podlimbarski je pisatelj, s katerim se lahko ponaša naše slovstvo. Njegov slog je jedrnat; vsaka beseda pade na pravo mesto. Iz njegovih spisov, zajetih iz domačega in iz vojaškega življenja, diha dobrodejen humor in, kar ga posebno odlikuje pred nekaterimi našimi mlajšimi pisatelji, žarka ljubezen do slovenstva in slovanstva. Ves je zaljubljen v svoj domači zavičaj. Kako proslavlja slovensko kmetško hišo! V daljnem tujem mestu prisluškuje, kje bi vjel kako slovensko besedo. Podlimbarskemu se pozna Jurčičev vpliv. Mnogo se je naučil pri ruskih pisateljih, zlasti pri Turgenjevu. Obzorje si je širil z marljivim čitanjem, opazovanjem in potovanjem. Bil je trikrat v Rimu; potoval je v Berlin, v Črno goro; pogostoma ga je prižela k sebi Zlata Praga. Z veliko ljubeznijo je zasledoval in opisoval velikanski napredek češkega naroda. Bolelo ga je jugoslovansko gorje.

Maselj je imel blago čuteče srce. Rad je pomagal, kjer je mogel. Dober je bil zlasti svojim domačim. Narodna društva je požrtvovalno podpiral. Koliko darov je dobila od njega „Domovina“! Bil je dvakratni pokrovitelj Družbi sv. C. in M. in nekajletni blagajnik njeni šentpeterski moški podružnici.

On, ki je tako strastno ljubil slovensko domovino, počiva sedaj kot prognanec v tuji zemlji. Videant consules,

da se skoro pripeljejo telesni ostanki našega velezaslužnega pisatelja in velikega mučenika Frana Maslja iz Pulkave in pokopljejo v grobnici Slovenskega pisateljskega društva.

Ladislav P. = *J. Kozjak*

Dialóg ob treh povestih.*) On: Vse popoldne danes sem premišljal, kako čudno je zdaj v nas, ko smo se vrnili nazaj po tolikih grozah in trpljenju. Po eni plati se ti zdi, da živimo ko preje, kakor hitro se malo otresemo neposrednih utisov in se izkopljemo lahko rečem iz telesne nesnage. Toda kakor hitro se strožje presodiš, pričneš prisluškovati vsem svojim željam in hotenju, opažaš notranjo nezadovoljnost, ki se izraža v epikurejskih nasladah. Mar še nisi občutil na sebi, da nisi z nikako jedjo zadovoljen, pač pa hrepiš po najfinejših nasladah. Nisi lačen, ampak jedel bi do obupa. In po vrhu bi sedel rad za mizo Caligule, da se opojiš z vonjem delikates. Isto v duševnem življenju. Vse ti je premalo, preplitvo, silnih globočin in blaznega opisovanja si želiš. Zaljublil bi se rad v delikatese produktov človeškega duha. — Prihajajo pa časi, ko ostane vse kar si preiskusil, daleč za teboj v pozabi in zopet drhtim ob dogodkih, katerih, sem preje mislil, ne preživim nikdar več.

J. Pripoveduješ, kar sem občutil sam zdaj ves čas. Vendar vem, da se povrnejo vsi ti grozni dogodki gotovo še v vse naše čutenje in hotenje, saj zdaj žive le v naši podzavesti. Morè dušo in telo, toda izraza zanje ne najdeš nikjer, ker še vse premalo pojмимо pezo tega klanja in gledamo nevešči v bodočnost, slični veččam, ki motovile krog sveče, dokler jih žar ne omami in izgore v plamenu. Kaj meniš, koliko izmed nas jih še izgori?

On: Kdo zna? Za tako malenkostne vejice upanja se lovimo in vendar je tako brezpomembno, če izgori ta ali oni. Ostanek mišljenja iz prejšnjih časov.

J. Znamenje časa to slednje. Lovimo se, ker smo strepetali pred vesoljstvom in mislimo, da se nam je izneverilo, ker smo odvisni od minute in sekunde. Pretrdno smo prej zidali, zdaj smo z vsemi v enem rešetu. — So ljudje, ki še zdaj s svojo žilavostjo merijo in klešejo čas; vse utripe in nagibe ljudi so v svojo mrežo ujeli. Za leta naprej so preudarili. Pa pride trenotek, nove sile in volja instinktov vstaja, kakor pokošeni padajo. Prilagoditi se jim tak človek ne more. Kaj imaš moža, ki je ves ta čas s svojim železnim korakom spremljal, ter se mu v bok smejal? — Verjemi, nihče ne more objeti teh dni v svoji duši in govoriti besedo bodočnosti in vsakdo, morda sluti to marsikdo sam, je le val v tem razburkanem morju, razbije se ob bregu, spomin na val ostane, a val ne. Govoril sem z ljudmi, ki blazno hrepene po koncu, samo da izpregovore besedo, ki bi objela vse. In v njih hotenju sem čutil utripanje brezštevilih src.

On: Vse, kakor sem spregledal sam. Veš zato mi tako dobro dene, če se v tem vrtincu umaknem vsaj tuintam temu razmišljanju. Vse dopoldne sem sedel danes ob klavirju. Pozabiš in vstajajo v duši po tiho reminiscence otročjih let in potem dalje in zdi se ti da so večne, da gredo preko tebe. — Kako čudovit je razgled raz tvojega okna. Tam doli spi Krim, gora miru. Mar se spominjaš, da smo jo preje vedno tako imenovali. In kako se ne bi rodila tako tiha in molčeča gora iz te skrivnostne planjave. Jutranje solnce ga komaj predrami, opoldansko razgrne njegov obraz, a v dušo

*) Gustav Flaubert: Tri povesti, poslovenil Oton Župančič, izdala in založila Omladina.

mu ne moreš gledati in ves mračan zastre na večer svoje lice. Kadar stopam preko visokih trav pod njim, se mi vedno zahtoe, da sedim ob njem, se dotikam šušljajoče mu brade, čutim diih njegovih ustnic. Nekaj nadnaravnega je to pronikanje človeškega duha v veseljstvo, ko se strneš v pogledu z zemljo. Česa išče tvoja neutešena duša. Mar ne hrepeni podzavestno po spoznanju večnih sil stvarstva. Razum ti jih ne razodene. V tvoji podzavesti pa žive sile, ki jim imena ne veš, ter se razpredajo nevidno med teboj in veseljstvom. V poglobljenih pogledih, ko pozabi duša nase in na svojega sopotnika razum, se odkriva v dihu gozdov, šepetanju rženih polj, vzvalovljenih gričev in gora tvoji duši tolažba za njen nemir in iskanje. Barve, linije, diih poljan omreži za hip tvoje oko, ga zastre s pozabo in tajna misel vstaja v duši, vsa silnejša postaja, dokler ne rodi nove podobe za vse, kar si iskal, od česar je bila tvoja duša bolna. Kaj ni tvoj duh tisti hip del tistih večnih sil, ustvarjajočih vsako minuto in sekundo? In pesem, melodija porojena v tej minuti, ni kakor roža, kakor žitno polje ustvarjena?

J. Da govorila sva že o tem, ko sva gledala Cezannove slike. Saj se spominjaš, kako sva občudovala njegovo hišo samomorilca. V podrti, razdrapani steni stare bajte je gledal brezkončno življenje. Kdo ve, je ta tako zanemaril hišo, ali ga je tisto razdrapano poslopje zvrгло iz ljudi? katera tajna misel je živela tisti hip v Cezannovi duši, ko je oživel mrtvo steno, v njeni mrtvi sestavini ustvaril čustva in misli človeka.

On: Da, strinjava se. Vedno iznova doživljam, da so le tista dela silna, ki jih je ustvarjal človeški duh podzavestno v hipu, ko se je vsa duševna sila spojila z ustvarjajočimi silami veseljstva, z njimi oduševila zemljo, živečo in mrtvo ter življenje ljudi. Rodila je dela, kakor je priklicala svetovna sila zvezde na nebo, da zvone in bleste na videz vedno enake nad nami, a vsaka duša svoje življenje razbira v njih. Tako mislim, so tudi ta dela — popolnoma jasno nam njih rojstvo nikdar ne postane.

J. Te dni sem čital v nekem precej obširnem spisu, kako bo vendar enkrat potrebno spregovoriti tudi pri nas, katera dela so taka dela in njih stvarstvo obrazložiti.

On: Spominjam se dobro tega brezplodnega vprašanja. Ta človek še gotovo ni nikdar poskušal dopovedati svojemu poslušalcu, zakaj je ta hrast lep in kaka mora biti gora, da je veličastna. Seveda o teh delih bo pisal. Čudno se mi vidi, da bo pa papirnate rože takoj razločil od resničnih.

J. Pustiva to. Sama ob sebi skopni taka beseda. — Danes sem zopet z vso intenzivnostjo svojega čutenja in hotenja občutil resnično delo.

On: Že vem kaj meniš. Flaubert-ove povesti bereš.

J.: Že par dni. Naš prevod čitam. Že prej v mladosti sem jih nekoč, in tedaj so me navdale z neko zono pred svojo popolnostjo. A zdaj se mi dogaja, da izluščim v tem ali onem stavku novo zrno in kakor žarek solnca se zablente pred menoj. Čudno je ustvarjal ta mož.

On: V granitne skale sekani stavki.

J.: Živo se spominjam opis Maherske trdnjave v povesti Herodijada. Iz ene same slike veje življenje tamošnjih narodov, naporu ljudi, gradečih trdnjavo, slast uživanja, prešuštvo v razkošju, ki ga življenje v trdnjavi natrpa v vsako minuto. Prav praviš, granitni so stavki in v njih so zagrizene srage ljudi, tlačanov, njih pritajeni upor, tihe kletve; vkljub tem stoji v solnčni luči bleščeča trdnjava, kjer gospoduje od pohote razbeljena Herodijada. Flaubert zre zagonetni po-

tok zgodovine. V peščeni dolini zbira arabski kralj svojo vojsko, da maščuje krivice prizadjane njegovi hčeri, ki jo je Herodijadina razbeljena kri strmoglavila raz prestola, da se povzpne sama nanj in uteši svojo gorečo strast do moči. Lastnega moža je izdala, narekovala je zakone, kopala se v strasteh ne iz naslade do njih ampak da omami, kar ji stoji še na potu. Telesna moč že pojema, preveč jo je rabila, pretrd je bil upor na nasprotni strani in vendar mora zmagati poslednjič, ko čuti instiktivno največjo nevarnost v možu tam v vodnjaku, ki je vzvalovil ljudstvo proti njej, jo samo obdal s pajčolanom samoobsodbe, ki jo grize in slabi, da postaja nestalna v svojih sklepih. Njegov glas pljuska tam v vodnjaku kakor voda, ki izpodkupuje trdnjavo mahersko. Herodijada že čuti, kako se kruši kamen za kamnom in v naslednjem navalu strasti zaukaže svoji hčeri Salomonu plesati ples, da drhte nosnice najsilnejših moških v brezmejni pohoti in se tresejo mišice izžitega Heroda. Jokaananova glava pade in Herodijada triumfira. Toda verniki neso v svitu drugega jutra glavo proti vzhodu. Flaubert molči... Herodijado je ustvaril, trdnjavo mahersko, ko je njegov duh blodil v zgodovini in življenju narodov ter ponavljal večni: zakaj? Ne odgovarja in morda zato je stvarstvo njegove Herodijade tako globoko kakor stvarstvo bazaltove gore od Mrtvega morja do vzhoda.

On: Jaz pa se ne morem za Herodijado tako silno ogreti, kakor za njegovo povest: „Priprosto srce.“ Morda bi bil vzrok to, da ljubim Flauberta mnogo bolj tam, kjer slika življenje neposredno svojega časa in svoje bližine. Način njegovega pripovedovanja, globoka resnicoljubnost se mi zdi da ga ovirata nekoliko tam, kjer ne slika življenja, ki ga je gledal sam. On je moral resnično vse videti, kar je pisal. Mnogo bolj pri srcu mi je Oskar Wildova Saloma. Bajna je njena pripoved; odeta v pajčolan luninega sveta proseva iz daljnosti časov. Kakor v bajki, živeči v spominu narodov ni v njej nič jasnega, krepko podčrtanega. Toda medlim luninim žarkom so slični zakoni zemlje in človeštva v njej, baš isti, ki v Flaubertjevi Herodijadi ustvarjajo potok človeštva.

J.: Pač subjektivno naziranje. Popolnejša, morda sploh eno najboljših njegovih del je „Priprosto srce“. Vse drugače je Felicita kakor ostali dve in niti na enem mestu ne čutiš onih silnih težkoč, s katerimi je ustvarjal Flaubert, ko si je časi pulil lase, ker ni mogel stavku vdahniti svoje misli.

On: Premišljal sem tudi o tem in primerjal sem taka dela z onimi, ki so pisatelju kar lila izpod peresa.

J.: Nespametno premišljati o tem. So drevesa, ki se trudijo pognati vsako leto lepše sadove. In brinje poglej. Prvo leto cvete, drugo požene zelene jagode, ki šele v tretjem dozore. Ni sličnosti v tem?

On: Zgodba o Feliciti je popolna, toda par stavkov ne morem nikdar pozabiti, ker se mi zde vrhunec umetniškega ustvarjanja. Mar se spominjaš onega čudovitega stavka, ko sede Felicita na kamen ob cesti, poštar jo je do krvi usekal malo poprej. Komaj se je dobro zavedla, si otrla kri raz čela, že pogleda svojo mrtvo papigo, če si ji ni ničesar pripetilo. „Hvala bogu, cela je“, in vzame kosce suhega kruha, da ga sne, ker jo je premagal glad. Nobena njena misel ni izražena v tem stavku. Da je pogledala svojo papigo izvira iz instiktov njenega bitja, ki je moralo vse življenje nekaj ljubiti, ljubiti z vso dušo, da je zamogla živeti; najsi je bila to egoistična ljubezen ali še tako altruistična,

izvirala je iz tega vrelca, ki je v vsakem človeku in vodi tudi najsilnejšega in najglobljega anarhista do dvomov, če vendar ni nekaj stalnega v bitju človeštva. Da vzame svoj kruhek in ga sne takoj po težkem udarcu, mar ni to podzavestno delovanje nagibov, ker življenje še ni poteklo, ugasnilo. Ta stavek govori o globoki intenzivnosti Flaubertovega ustvarjanja, ki tako dosledno očrta vsak nagib, najtišji instinkt v človeku ne samo v nekaterih delih, ampak v vsej kompoziciji dela, da povsem pozabiš na pisatelja in se razvoj dejanja vrši v tebi, kakor da sam stojiš poleg nje in gledaš pred seboj resnično bitje. Zreš okolico Felicite, njej sami v dušo in veš, da se ne more razvijati drugače, ker je v vsem najvišji zakon potreba. V tem stavku čutiš že, kako se približuje Felicita smrti po vseh naravnih zakonih in vidiš naprej njeno mirno smrt, ko ne bo jedla več kruha, ampak bo še samo ljubila, ljubila vse, kar živi krog nje. Vse, kar njeno telo, krepko in žilavo, z največjim naporom umirajoče še zamore uživati pred smrtjo, je vonj kadila, ki se dviga v njeno sobo v svečanem miru. Preslabo je telo, ugaša in zato ne more vzljubiti več nekaj novega, ampak papiga, ki jo ljubi na potu v smrt, se večja v poslednji borbi, dokler ne obvisi nad njo in je ne gleda Felicita, kakor boga očeta v nebesih. Tako ugasne studenec in odmev večnosti izzveni v večnosti.

J.: Da spominjam se tega stavka. Primeru zanj bi našel morda samo še v Dostojevskega: Bratje Karamazovi. Ali, da bolje povem, tam sem občutil še silnejše eno takih mest. Gotovo se spominjaš par kratkih stavkov, kjer slika Dostojevski, kako pade Aljoša, ki je ob starčevi smrti pretrpel toliko dvomov, da je živel skoro samo od njih tiste dni. In v tisti noči se zgrudi pokošen v travi za samostanom. Zvezde potujejo na temnem svodu in smrekam se je izvil lahen veter. Aljoša pa leži in ti čutiš, kako je tisti hip združena najčistejša duša z vsem vesoljstvom v svojem najpodzavestnejšem življenju.

On: Kadar čitam zgodbo Felicite, se nehote spominjam na Rodinov stavek, da je vse lepo, kar živi. Izrekel ga je tedaj, ko je nadnaravno lepoto vdihnil izzušenema, izpipanemu telesu starke. Flaubert je mrzil življenje in sovražil človeštvo — pa se je vendar sešel tu z Rodinom, kateremu je vse, kar živi prožeto z odsevom večne lepote. Ženska, ki ne vzbuja v nikomur poželenja po ženski, nosi v svoji duši čisto življenje, tako bogato, da umira zamaknjena v lepoto, predmet svoje ljubezni. Mimo nje bi šel in bi se ozrl nanjo in vendar ne moremo mi nasladneži in sladostrastneži pometi tako majhnih zahtev do življenja. Njej pa je izpolnjevalo celo leto, da je smela hčerko svoje gospe voditi v cerkev. — Med razkošjem, v katerem je živel Julijan, med strastmi in njegovo pokoro, svetništvom njegovim, blaznim strastem Herodijade je ugledal Flaubert svetnico našega časa, deklo Felicito, tiho in skromno, vse ljubčo na potu svojega življenja. Ob grobovih svojih najdražjih bitij se ni ustavljala z vprašanjem zakaj, ampak v vsem svojem bitju je čutila pravičnost in stvarstvo najvišjih sil, ki je v njih živela in so jo nemo vodile. Bila je tako čista v svoji duši, da ji Flaubert ni mogel vdahniti svojega sovraštva in mržnje do življenja, ampak je v njej uzrl odsev solca v življenju.

J.: Le malo ljudi zamore gledati tako v življenje. Saj taki ljudje ne živijo več v njem, vsaj v tistih urah ne, ampak se zde nekje izven njega. Le človek, ki je samega sebe povsem pozabil, izreče stavek, kakor ga je izrekel kardinal

Mercier, ko je vkljub grozotam vojske, dejal, da je tudi v vojni in pokolu človeštva stroga lepota.

On: Nekaj sličnosti je v stavku tega kardinala in v ustvarjanju, slogu in mislih Flauberta. Mar ne?

Juš Kozak.

Die nationale Abgrenzung im Süden. Ein Beitrag zur Realisierung der Selbstbestimmung der Völker Österreich-Ungarns. Von einem Südslaven. Hrvatska Tiskara D. D. u Zagrebu.

Ta kratka, 40 strani obsegajoča, nemško pisana brošura ne govori toliko o detajlih nacionalne meje, ki naj se potegne med jugoslovansko državno ter nemško državno skupino v smislu naslova, ne popisuje, katere vasi, občine, okraje naj obsega naša bodoča država, temveč govori o osnovnem principu pri določanju te meje. In reči moramo že koj spočetka, da je ta princip popolnoma pravilen in za nas edino vzprejemljiv. Je pa vrh tega to načelo utemeljeno samo po sebi ne morda le z našega subjektivno-nacionalnega stališča, temveč ima tudi historično, zlasti pa splošno sociološko upravičenost.

Avtor zavrne najprej preuredbo nacionalne avtonomije na podlagi personalnega principa (stališče današnje nemške avstrijske socialne demokracije ter Seidlerjeve vlade), povdarjajoč, da je to načelo polovičarsko, ki nikogar ne zadovoljuje in nacionalnega problema niti oddaleč ne reši, temveč le hromi narodne moči. Temu nasproti postavi princip teritorialne nacionalne avtonomije kot edino vzprejemljivo, smiselno in radikalno reformo narodnih sporov. S popolno pravico pa pri tem razvije, da današnje narodno stanje, današnje razmerje med narodno zavednimi Slovenci ter ponemčenimi, ponemčurjenimi „Nemcem prijaznimi,“ oziroma „nemško mislečimi“ Slovenci ne more biti merodajno pri določanju meje med nemško ter jugoslovansko skupino, ker to današnje stanje ni morda zaključek svobodnega naravnega razvoja, temveč plod nasilne, umetne ponemčevalne politike državnoter deželnovladnega nemško nacionalnega aparata. Tega nasilno, proti naši volji doseženega stanja mi ne priznamo, zato zahtevamo kot mejo med obema narodoma tisto narodnostno mejo, ki je obstojala pred začetkom moderne germanizirajoče dobe. To je torej meja, ki je obstojala še sredi 19. stoletja. Današnje „nemštvo“ teh napol ponemčenih krajev, kakor tudi „nemških“ mestnih otokov po spodnjem Štajerskem in Koroškem (Celje, Maribor etc.) sloni le na prisiljenem od vlade umetno vzdržanem nemškem uradništvu in od njega vzdrževanem in odvisnem nemškem trgovskem ter splošno posredovalnem stanu. Kakor hitro to umetno dotakanje nemškega elementa izostane, in stopi na mesto njega avtohtoni slovenski živelj, t. j. slovensko uradništvo, so čez noč vsa ta „nemška“ mesta slovenska.

Ni dvoma, da je to stališče edino pravilno in edino vzprejemljivo. Kakor znano so Nemci potisnili nas Slovence preko naših najstarejših narodnih mej, ki so šle od izvira Drave na Tirolskem čez Dachstein med Travno in Anišo na Donavo do Čehov, že tekom prvih stoletij njihove politične in verske nadvlade v splošnem na dolino reke Drave, toda tako, da je ostal še širok pas na dravskem levem bregu v našem ozemlju. Ta narodna meja je bila ustaljena že v 13. do 14. stoletju; v tem času se je iz raznih vzrokov (glavni: prenehanje notranje kolonizacije v nemški državi) ustavilo germantziranje naših pokrajin, prva doba germanizacije je bila zaključena. Slovenci so napram Nemcem obdržali ozna-

čeno ozemlje, torej v glavnem vso dolino reke Drave od zapadne Koroške do ogrske meje pri Radgoni. Ta narodna meja je ostala neizpremenjena vsa naslednja stoletja do srede 19. veka. Tu pa se je obnem s početkom modernega političnega in narodnega življenja ter z moderno industrializacijo pričela nova, druga doba germanizacije, katera se vrši na gori omenjeni način še danes. In ker je ves jugoslovanski pokret naperjen ravno proti tej moderni germanizaciji, ker hoče ravno to nasilno, umetno germaniziranje za bodoče onemogočiti, je seveda samo po sebi umljivo, da ne priznamo na pol dovršenega rezultata izpodbijanega ponemčevanja in da zahtevamo kot pogodbeno bazo restitucijo stanja pred pričetkom te druge dobe germanizacije, t. j. torej mejo, ki je veljala še v sredi 19. stoletja.

Ne dvomim, da so tehtni razlogi napotili avtorja in izdajatelja, da je izšla ta brošura v nemškem jeziku. Zdi se mi pa brezdvomno, da je potrebno, da dobi jugoslovanska nacionalistična ideja trdna tla in še globokejšo korenino v ljudskih masah, zlasti pa da se pokaže nje absolutna upravičenost in nujnost ne le z nacionalnega, temveč tudi z gospodarskega stališča. Zato naj bi se izdajale podobne brašure za naše občinstvo seveda v domačem jeziku. Ker čim jasnejše spoznanje, tem krepkejša volja, tem močnejša nacionalna energija in tem večja in vztrajnejša narodna odporna moč.

Anton Loboda.

Za kulturno zedinjenje Jugoslovancov. Proti mojemu članku v zadnji številki „Slovana“ se obrača gospod „z. r.“ v sestavku „Vraz-Prešeren“ v deseti številki „Ljubljanskega Zvona“. V koliko je stvarna in premišljena ter slednjič utemeljena ta kritika, naj se razvidi iz naslednjih pripomb:

Jaz sem zapisal: „Kar je že prevedenega na srbski ali hrvatski jezik, ne predstavljamo še na slovenskega, enako naj Srbi ter Hrvatje vzemo naše prevode za svoje in naj teh del ne prevajajo na novo.“ Ta moj princip, ilustriran na aktualnem primeru Merezkovskega „Leonardo da Vinci“, ki ga pripravlja „Tiskovna druga, in katerega je ravnokar izdala „Moderna knjižnica“ v hrvaščini, identificira gospod „z. r.“ z Vrazovo idejo! Gospod „z. r.“ bi moral prav gotovo vedeti, da načrt, kakor sem ga jaz razvil, ni bil nikdar Vrazov postulat, temveč nasprotno: on je zahteval, da začno pisati Slovenci kratkomalo po hrvatsko in se je res v skladu s tem principom sam udeleževal v hrvaščini. Kako je torej mogoče identificirati Vrazov in moj princip?

Gospod „z. r.“ piše, pač brez dvoma meni v pouk in očitek: „V ideji Jugoslavije je ideja troedinega medsebojno v vsakem oziru enakovrednega in enakopravnega naroda slovensko-hrvatsko-srbskega“. Jaz pa sem zapisal: Tu (se. v skupnih kulturnih institucijah, ustanovljenih na podlagi slovensko-hrvatsko-srbske kulturne kooperacije) naj bodo slovenski, hrvatski ter srbski jezik popolnoma enakopravni, Slovenec, Hrvat, Srb, vsak naj priobčuje svoja dela v svojem jeziku.“ Če ste torej prebrali moj članek gospod „z. r.“, s kakšno pravico tovorite takšne nauke na moj naslov?

Na podlagi slovensko-hrvatsko-srbske kulturne kooperacije ohranimo Slovenci svojim kulturnim delavcem v popolni meri doseganje torišče, ojačimo pa svoje kulturno delo mogočno s tem, da podamo vsem vrstam umetnosti in vrh tega tudi svojim znanstvenikom možnost popolnega uveljav-

ljanja, vsej slovenski kulturi pa veliko prednost, da lahko ponese svoj vpliv na srbsko-hrvatski del naroda in obenem s temi skupaj v tekmo svetovnih narodov. Niti najneznatnejša naša kulturna sila ne bo torej na ta način izgubljena za Slovence, in Prešeren bi se danes v skladu z našim principom ravno tako uveljavil, kakor se je bil v nasprotju z Vrazovim načelom.

Glede slovensko-hrvatsko-srbske kooperacije pri izdajanju prevodov izhaja iz mojega članka popolnoma jasno, da mi gre za nekakšno razdelitev prevajalnega dela. Meni se nikakor ne zdi, da je tako lahka in enostavna zadeva, oskrbeti inteligenčnemu naraščaju ter ljudstvu tisto mero in tisto pisano mnogoličnost del iz svetovne literature, ki jih rabi to občinstvo za kultiviranje svojih osebnosti. Sploh pa si predstavljam jaz prevodno literaturo veliko bolj organično: to je tista vez, ki nas veže vsak čas s sodobnim kulturnim stremljenjem drugih narodov; ker hočemo živeti z njimi v stalnem duševnem kontaktu, zato zahtevamo takojšnje prevajanje njihovih in kakršnemkoli oziru reprezentativnih del. Kako si predstavlja gospod „z. r.“, da bomo mi Slovenci sami zmogli to nalogo, ko smo v prevajanju prvovrstnih literarnih, znanstvenih in filozofskih del že zdaj ob tako skromnih zahtevah tako kolosalno zaostali, to mi mora šele razložiti, do takrat pa seveda ostanem žalibog pri svojem trdnem prepričanju, da je taka misel tipična utopija. In tudi Hrvatje ali Srbi sami zase v tem oziru bistveno ne stoji drugače. In da si omogočimo takšno organično prevajanje, smo postavili tezo slovensko-hrvatsko-srbske kooperacije tudi pri prevodni literaturi. Če vračunamo mi hrvatski prevod Merezkovskega „Leonardo da Vinci“ za svojega, bomo pa zato prednjačili Hrvatom in Srbom morda na pr. s prevodom „Oliverja Twista“, ki ga bodo oni vračunali za svojega, ter tega dela ne bodo na novo prevajali. Razdelimo si delo na ta način, saj posla bo tudi poslej še dolgo dolgo več ko dovolj.

Preostaja nam še vprašanje, koliko Slovencev bo čitalo hrvatska (in srbska) dela. Gospod „z. r.“ pravi, da si za stavo ne upa najti sto takih. Kaj mu naj odgovorim na tak dovtip? — Sodim, da mi ne bo nihče zameril, ako kratkomalo zavračam debato o „problemu“, ali je hrvaščina Slovincu umljiva ali ne in obratno. Velikanska večina naše inteligence danes hrvatskih del le zato ne bere, ker jih nima pri roki, in pa, — ker se vzpriči obilice nemške literature, ki jo ima na razpolago, sploh ne spomni nanjo; kakovost pri tem ni prihajala v poštev. Težave, ki jih ima začetnik seveda vendarle, so premagane že, ko prebere par knjig. Da pa se te težave popolnoma obvladajo, in pa da se lahko princip kooperacije prenese tudi na najširšo ljudsko maso, zato sem jasno označil, da mu morajo olajšati uspeh zlasti šole, vrh tega pa sploh vse slovensko-hrvatsko-srbsko javno, politično in gospodarsko življenje. In povdaril sem, da je nacionalna samouprava v nacionalni jugoslovanski državi predpogoj za izvršitev očitane kulturne regeneracije.

Povdaril sem že zadnjič, da bo pri inteligenci naš princip prej izvršljiv, ko pri preprostem ljudstvu. Saj to je pač splošno veljaven pojav, da je ta del naroda konservativnejši; seveda bo tu spočetka kulturna kooperacija praktično težavnejša. Toda da bi pa zaradi teh težav postali še mi sami konservativnejši, tu nikakor ne gre, in bi tudi stvarno ne bilo utemeljeno. Zakaj prvič ostane temu „ljudstvu“ najmanj vse to slovensko čtivo, na katero je bilo navezano dozdej, in drugič si pa le odkrito in mirne vesti priznajmo,

da nam naše kulturne vzgoje nikakor ni posredovala tista literatura, ki gre v zadnjo hribovsko kočo, temveč tuja, nemška literatura vseh vrst, katere ljudstvo sploh nikoli ni rabilo. Iz tega sledi jasno, da pri prvi stopnji jugoslovanske kulturne kooperacije, to je pri nadomeščanju nemške literature, zlasti prevodne beletristične in znanstvene s slovensko-hrvatsko-srbsko, „ljudstvo“ sploh ni direktno prizadeto. Dočim pa v starem sistemu ljudstvo sploh nikdar ne bi moglo participirati na kulturni vzgoji inteligence s posredovanjem nemščine, bo merila naša najintenzivnejša skrb na to, da v novi dobi potom populariziranja srbohrvaščine damo na razpolago vso slovensko-hrvatsko-srbsko literaturo najširšim ljudskim plastem ter tekom generacij organično strnemo notranji razvoj naroda. Če pa ima kdo neodoljivo željo, da ponese kako prvovrstno delo nemudoma direktno v hribovske koče, ter bo vsled tega natisnil dotično stvar v slovenščini, dasi imajo Hrvatje ali Srbi že isto delo prevedeno, mu tega pač ne bo nihče štel v greh; saj navsezadnje si včasih tudi lahko privoščimo luksuz dveh ali makar celo večih prevodov. Ali čudim pa se gospodu „z. r.“, da se mu vzpriči njegove ljudomilosti ne smilijo tista ljudska srca, ki so ostala in bi še nadalje ostala, ker nimajo v nadomestilo nemške knjižnice, celo življenje, cele generacije, brez najznamenitejših del, kakor so Shakespearejeva, Cervantesova, Balzacova, Tolstega in Dostojevskega in še toliko in toliko drugih!

Kar govori poleg tega gospod „z. r.“ o pomenu oziroma škodljivosti Vrazove ideje ter o Veliki Hrvatski etc., leti menda pač na kak drug naslov, na mojega ne more, ker v tem oziru nisem potreben nauka, kakor izpričujejo tozadevna mesta v mojem članku. Tudi ob idiličnem popisu naše nacionalne bodočnosti v obliki bratskega posečanja in poglaščenja se ne bom ustavljal, vedel bi le rad, kako si misli gospod „z. r.“ v konkretnem zblíževanju in spoznavanju med Slovenci, Hrvati in Srbi, in čemu si kaj takega vzpriči svojega stališča sploh želi.

H koncu še eno, morda glavno. Danes debatiramo in polemiziramo o kulturnem edinstvu Jugoslovancov. Sodim pa, da se nam bodo zdale kmalu vse take debate, vsako teoretiziranje v tem oziru strašno odveč. Zakaj kakor hitro bomo imeli v resnici Slovenci, Hrvatje in Srbi skupno nacionalno državo s skupnim življenjem, skupnim parlamentom, skupnimi gospodarskimi in političnimi institucijami, s skupnimi uredbami in zadevami, bo naše kulturno življenje samo od sebe steklo v skupne struge. In sama od sebe se bo pojavila potreba kulturne kooperacije, čvrstega sodelovanja vseh treh enakopravnih narodnih delov. Takrat, trdno sem prepričan o tem, še na misel ne bo prišlo nikomur, da bi s pedantsko pozornostjo pazil na to, da bi se ne spletle med nami preozke kulturne vezi. Kultura je odziv živega življenja narodovega, in ko bo to skupno, bo tudi kulturno stremljenje samo si nujno našlo skupnega udejstvovanja. Anton Loboda.

Dr. Zober, Slovensko in tuje slovstvo. Misli o obnovi po vojni.

Pod tem naslovom je izšel v 6., 8. in 9. številki letošnjega „Ljubljanskega Zvona“ članek, ki podaja reformne misli z ozirom na naše slovstvo po vojni. Ta razprava o našem kulturnem problemu pa bi mogla napraviti zmedo ali napačne pojme o razpoloženju med nami, o naših mislih, spoznanjih in ciljih, zato se hočem v naslednjem pečati z njo.

Svoje reformne misli resimira dr. Zober na koncu svojega članka v naslednjih stavkih:

— — — — naša književnost mora rešiti očitane naloge: Slovensko-hrvatska knjižna zajednica, trgovska organizacija, sistemno prevajanje. — Samo ob sebi je umevno, da čitajmo hrvatski v originalu in da je prevod iz hrvaščine na slovenščino — nesmisel. In istotako iz nemščine. Citajmo hrvaščine toliko kakor nemščine, pa je zajednica od naše strani že uresničena.* —

Torej samo slovensko-hrvatska zajednica! Kje so ostali Srbi, tega ne moremo razumeti, zlasti ne danes, ko je celo katoliški knezoškof dr. Jeglič podpisal deklaracijo slovensko-hrvatsko-srbskega narodnega edinstva. Ali je dr. Zober izpustil Srbe v junaškem domnevanju, da srbstva ni več, ker je padel eden poglavitnih njegovih zunanjih znakov s prepovedjo cirilske pisave? Dr. Zober pač ve, da se je moralo umakniti že več nasilnih odredb brutalno-birokratske vojaške sile pred zmagojučo suverenostjo ljudske volje, — tudi vprašanje cirilske pisave spada pod to rubriko. — Vsled tega torej srbstva pač nihče ne more negirati. Ali pa dr. Zober Srbov ni vzel v okvir predlagane „zajednice“ v strahu, da bi cirilska pisava — za slučaj, da bi bila eventualno še kdaj dovoljena — pri otvarjanju zajednice delala zapreke, oziroma da je pritegnitev srbske literature vsled neznanja te pisave sploh onemogočena.

Mi pa smo se navadili — kdor tega seveda ni že preje znal — meriti naše dejanje in nehanje z večjimi merili. Mi smo „problem“ našega naroda dokraja premislili, spoznali natanko našo nesrečo, naše odličnosti in naše nedostatke, naše možnosti in nemožnosti in vse njih vzroke, pa tudi njih razrešitev, zato nas nikdar več ne bo zadovoljil nihče, ki prihaja s takimi majhnimi, polovičarskimi reformami, tako kakor nas pred vojsko ni mogel ogreti dr. Ilešič za svoje slovensko-hrvatsko kulturno zblíževanje. Gospod doktor, za nas je napočil čas, ko padajo velike odločitve; naša volja, na podlagi naših želja in našega jasnega spoznanja, se je že odločila za veliko bodočnost v vsestranskem, popolnem, svobodnem razmahu vseh naših nacionalnih sil in sposobnosti, a ne v plašni slovensko-hrvatski zajednici, temveč v svobodnem jugoslovanstvu, v okviru slovensko-hrvatsko-srbske nacionalne skupine. In ker vemo, da je kultura odjek gospodarskih, političnih razmer, zato je naša trdna misel, da je prepород našega kulturnega življenja v jugoslovanstvu mogoč v pošteni, popolni meri šele po dosegu političnih in gospodarskih skupnosti. Vse drugo je prazno besedičenje, papirnato anketiranje, kakor jih poznamo iz klavrne stare dobe. Zato se o preuredbi naših slovstvenih razmer po vojni sploh ne da govoriti drugače kakor v zvezi s političnim preobratom, za katerega se bore naši politični zastopniki. In kdor je problem proniknil do tega jedra, tisti bo našel tudi temu primerna nova pota, in bo iz tega spoznanja izvajal vse potrebne konsekvence. In takih temeljnih, konsekventnih ljudij nam je treba, ljudij, ki kažejo iz polne duše, z jasnim razumom nove smeri, nove cilje; može polovičarstva, enodnevnih idej in programov smo pustili za vedno v tisti klavrnih dobi, predno nas je stresel ta kolosalni alarm.

Naši politiki so že nastopili to novo pot velikopoteznosti. Pravilno so karakterizirali novo dobo s svojimi zahtevami: Tujerodni uradniki in upravniki naj odidejo z naše zemlje; tu, na svojem, se bomo upravljali in vladali sami, sami si bomo pisali postave ter odločali o svojih gospo-

darskih in kulturnih uredbah. Paralelno s politično, z upravno osamosvojitvijo pa hočemo uveljaviti konsekventno, brez najmanjših pridržkov tudi kulturno osamosvojitve našega naroda v okviru slovensko-hrvatsko-srbskega kulturnega edinstva.

Doktorju Zobru pa je naš kulturni, oziroma slovstveni problem rešen ob zaključku: „Čitajmo hrvaščine toliko kakor nemščine, pa je zajednica od naše strani že uresničena“ —! Seveda ni potem čudno, da omeji svoje slovstvene reforme samo na Hrvate — zaradi neznanja eventualne cirilice, če ga smemo razumeti tako oportunistično. Gospod doktor, ko si bomo mi sami pisali svoje postave, si postavljali šole in uravnavali učne načrte po svoji volji, — in zato gre naša borba danes, — bo cirilska pisava za nas majhna zapreka. Če bere danes gotico pri nas vsak desetletni mestni paglavček, sodim, da pred cirilico pač tudi ne bodo odpovedali njegovi možgani. V tem oziru najde vsakdo marsikaj poučnega v uspehih na hrvatskih šolah, kjer se je pred vojsko deca na ljudskih šolah naučila obeh pisav hkrati.

Naj je naš nacionalno-političen program tak ali tak, — eno je brezpogojno gotovo: Kakor nemške uradnike in nemško nadvladanje, tako moramo tudi nemščino sploh vreči ne samo z visokega prestola, katerega si je bila uzurpirala, temveč ji sploh odkazati tisto mesto, ki ji gre kot jeziku sosednega naroda — in nič več. Naj bo zunanji ustroj naše bodoče nacionalne države kakršenkoli, — nemščina naj bo potrebna le specialistom, bodisi politiku, znanstveniku ali literatu, torej ne dosti drugače, kakor so danes posameznikom med nami italijanščina, francoščina, angleščina etc. Vse naše kulturno življenje pa se bo odigravalo v okviru slovensko-hrvatsko-srbske kulturne kooperacije, kulturnega edinstva.

Starejši letniki sedanje generacije se bodo morda težko ločili od nemškega kulturnega varuštva. Ali — to je njihova stvar. Kdor pa sega s svojim duhom v novo dobo, tisti bo šel z njenim hotenjem, se bo pridružil z vso energijo stremljenju nove generacije, ki gre v te nove smeri. In tej novi generaciji velja naša volja, naše ideje, naše delo.

Tam torej, kjer vidi dr. Zober svojo zajednico že uresničeno, tam se je naša kulturna reorganizacija in regeneracija komaj dobro pričela.

To se mi je zdelo potrebno povedati naši slovenski in sploh jugoslovanski javnosti vzpričo dr. Zobrove razprave, da ne bo zmotnih misli in napačnih sodb.

O dr. Zobrovem sestavku pa moram spregovoriti vrh tega še par besedi v podrobnem.

Dočim njegova izvajanja glede reorganizacije knjižnega trga v splošnem odobrujem, moram seveda pri tem opozoriti na njegovo znatno napako, da pozablja, da naš knjigar in založnik, ki v teh dneh polnita svoje izložbe z nemškimi novostmi — res, da mnogo preveč — danes ne moreta teh nadomestiti s slovenskimi, ker jih ni, s (srbsko)hrvatskimi pa ne, ker bi jih dozdej občinstvo ne bilo kupovalo. Književna „zajednica“ se nikakor ne bo izvršila kar enostavno s preuredbo knjigarnarjevih izložb, in tudi ne s premenjeno književno-trgovsko organizacijo. Za to je treba, da občinstvo samo krene v vsem svojem dejanju in nehanju na nova pota političnega in kulturnega jugoslovanskega edinstva; trgovec-knjigar bo že sam po sebi, po svojem trgovskem instinktu uvidel spremenjene potrebe in zahteve svojih od-

jemalcev, konservativnejšega pa naj brezobzirno pomete prosta, zdrava — konkurenca.

Značilno je, kako postopa dr. Zober pri presojanju posameznih slovstvenih del. Njemu je glavno, da je roman slika narodove kulturne stopnje, njegovih notranjih razmer, njega dobrih in slabih strani, skratka — nekakšna kulturno-zgodovinska študija. Dostojevskega nedosežna dela Razkolnikov, Bratje Karamazovi na pr. so mu dela, ki se izgublajo v „psihologizme“ in v slikanje „patoloških prikazni“.

Dr. Zober hoče torej napraviti iz lepega slovstva nekako literarno in kulturno zgodovinsko pomožno gradivo. Saj gotovo nihče ne podcenjuje vrednosti literarnih del s tega stališča, toda da napravi kdo pri tem napako, da črta na pr. Karamazove iz seznama nam potrebnih prevodov, tega pri literarnih pomenkih ne moremo nikomur odpustiti. Sodim, da danes ne bomo začeli debatirati o tem, za kaj nam je v literaturi več, ali za razglabljanje problemov človekove duše z njenimi „zablodami“, „patološkimi prikaznimi“ vred, ali v prvi vrsti za „kulturno in razvojno važna dela“. Leposlovje nikakor ni pomožna veda k zgodovini, temveč je umetnost, ki motri utripe, misli, dejanje in nehanje človekove duše; zato je nam Dostojevski, ki je prvi svetovni mojster ravno zaradi svojih „psihologizmov“, stokrat bolj zaželen ko cela kopica kulturnozgodovinsko važnih del. In takih umetnin si ne damo črtati iz seznama prevodne literature. Sodim, da bi morala biti debata o veljavnosti takega kriterija sploh že vnaprej onemogočena, kaj šele kriterij sam.

Brez vsakega prerekanja bomo pač vsi odklanjali tak kriterij, tako pri presoji originalnih literarnih del, kakor tudi pri prevodih. — Pri vsem tem pa je seveda samoobsebi umevno, da cenimo roman, ki tvori verno, od umetnikove duše podano zrcalo svoje dobe, popolnoma primerno in da ga seveda nikdar in nikjer ne mislimo zapostavljati.

Da dr. Zober tako zgovorno in s tako važnostjo našteva različne dobe iz zgodovine slovenskih pokrajin, ki bi jih imel rad literarno obdelane, temu se vzpričo njegove spredaj opisane ukaželjnosti seveda več ne čudim, zato tudi o tej reči ne mislim več izgubljati besedi. Po mojem mnenju nosi pač vsak pisatelj že globoko v svoji duši zapisano, kaj bo obsvetil s svojim umetniškim sojem; če mu dr. Zober prebere svoj repertuar ali ne, je vseeno; oziral se nanj prav gotovo ne bo.

Nadalje so značilni za dr. Zobra, ki nam rad ponuja Nemce za vzor, njegovi klici po slovenskem Gustavu Freytagu, slovenskem Anzengruberju, slovenskem Schönherrju. To bi se lahko tudi reklo, da bo naš kulturni ideal takrat dosežen, kadar dobimo v svoje kataloge ter knjižnice vsem nemškimi avtorjem odgovarjajoče slovenske! — Ali menite, da smo res samo za to na svetu, da bomo zvesto kopirali nemške vzorce, in po teh kopijah merili svoj napredek? Kaj nas brigajo Anzengruber in Schönherr z Gustavom Freytagom vred; mi imamo sami sebe, imamo samoniklo ustvarjajočo silo svojih umetnikov, svojih kulturnih mož, ki hodi že davno svoja pota, in zmore že davno vse kaj drugega, ko kopiranje izposojenih vzorcev. Kje pa so se vzeli Prešeren pa Cankar, Župančič in drugi, ko so kar naenkrat stali sredi med nami ter nam s svojim genialnim delom brez „logičnih dedukcij in špekulacij razložili, kaj je slovstvo in kaj ni“. Ali so mar rabili za vzorce nemškega Župančiča, nemškega Cankarja, nemškega Prešerna?

In slednjič: Sodim, da je zdaj vendarle pač že čas, da ne beremo več v svojih literarnih listih takih nesrečnih stavkov, kakor je naslednji dr. Zobrov: „Na slovstvo ne smemo gledati kakor estet, nego s stališča bralca v Žalcu, Kanalu, Metliki, Brežicah ali Cerknici.“ Kako, ali bomo zopet pričeli od kraja z Novo pisarijo? Anton Loboda.

Impresija gledaliških večerov. Koncert gospoda Zorko Prelovca. — Simpatična postava pevovodje učinkuje. Temperamentne geste izražajo napetost in ljubezen do uspeha. Rezerviran, ves sam v sebi, mož dela in ustvarjanja stoji pred svojim možkim in ženskim zborom, kakor bi gorel plamen in metal luč na ozadje. Pojema, se dviga. — Program dober, skoro ves razvoj naše glasbe obsega. Zbor, izraz njegove volje in hotenja, se ga ne oklepa, kakor vinska trta svojega debla. Radi sodobnih razmer maloštevilen, slabo izšolan. Posamezniki premalo poglobljajo. Boljši pevci se trudijo, da se razberó iz njih spremljevanja. Pevovodja vabi, blaži disonance, gleda pesmi v dušo, zbor pa se oddaljuje od njega. Pesmi se ne stakajo v morje harmonij. Ne zažive v naših dušah. Na odru ostajajo. — Nastop gdč. Vrhunčeve. Fina bela obleka drhti kakor ljubki obrazek pred ščemečo lučjo, globino prostora. V svoje pesmi zatopljen se nam umika tudi s pogledom. Skoro zase poje, ker njen glas še ni dozorel, se ne more razbohotiti, dober le v tihih melanholičnih trenutkih. Tuintam vzplamti sredi tme žarek skladateljve duše. Preveč napora za njeno mladost v ustvarjanju. Ta napor odbija in kviri vse posrečene trenutke. — Glas gospoda Mohoriča je brezbarven. Njegovo prednašanje com me il faut boljše kavarne. Ne ogreva, ne trka na dušo — zazdi se, da ga to tudi ne mika. — V skladbi pevovodje samega ne slede pevci široko zasnovanim harmonijam. Ostajajo trdi in ledeni v izražanju prekipevajočih čustev, razboritega ritma. Pevovodja se vse bolj pretvarja v stvaritelja z grenko zavestjo, da mu koncert ni uspel in je bil temelj prešibak.

Dva večera komorne pevke Gertrude Foerstel in virtuozi inje na klavirju gdč. Hammerl. Program, bogat moderne in stare glasbe. Drugi večer mnogo slovanskih skladb. Prednašanje komorne pevke sigurno in jasno. Glas njen izraz najglobljih skrivnosti človeške duše. Močan, poln in zopet ves nežen ko dih mesečine. Pevka izginja pred nami; pogled se spaja s svetlobo odra; zamegle njene konture. Iz morja luči lije njen spev. Razodeva čustvom njih tajno skrivnost svojega bitja. — Brezprimerno diskretna spremljevalka gdč. Hammerl se razvija v svojih točkah v virtuozi injo dovršene tehnike ter ustvarjanja. — Občinstvo se že stoji v koridoru entuzijastično poslavlja od obeh.

* * *

Pretečene dni se je razvnela v enem naših dnevnikov polemika o gledališču, zakaj ne prično to sezono z rednimi predstavami. Gosp. Milanu Skrbušku je odgovarjal gosp. Iv. Štefe. Zagovarjal se je, da ni premoga, da ni ensembela za velikopotezno gledališče, da je bil program gosp. Skrbuška premalenkosten itd. Razpravljal je o zadevah, o katerih bi se v kulturnem narodu, če gre za tako vrednoto, ne smelo govoriti. Debata je končana in z zanimanjem gledamo v bodočnost. Dobili smo pa neizbrisljivi utis, da se tisti ljudje, ki so ubili naše gledališče, skrivajo za različnimi laži-kulisami. Dobro bi jim delo, da vse molči. Dvomim, da bo slovenski narod dovolil besedo tem ljudem ob njih na-

meravani velikopotezni akciji. O tem se bo še razpravljalo. Dosedanja dejstva so nam pripomogla do jasne sodbe.

Juš Kozak.

XIV. umetniška razstava. V Jakopičevem paviljonu so zbrane in razstavljene slike naših slikarjev in nekaj kipov naših kiparjev k XIV. razstavi. Napolnjena sta dva večja prostora in dva manjša. Razstava je mirna. Obiskovalec ne nese iz nje težkih utisov. — Katalog šteje po večini zelo znana imena: Dolinar, Franke, Gaspari, Gustinčič, Jakopič, Jama, Klemenčič, Smrekar, Sternen, Šantel, Vavpotič, Zupanec. Manj znani so gg. Bucik, Budinek, Gasperin, Hodnik, Vaničeva in še nekaj drugih. — Dobre plastične umetnine so kipi Lojzeta Dolinarja, zlasti portret Jakopičev, zanimiva v močnem učinkovanju barv je Jakopičeva slika „Mirjam“, nekaj novega so Kambičeve „Ciganke“. Med mnogimi Vavpotičevimi Sočami ugaja vsled svoje enotnosti pokrajina s konji. Poln vsebine je Smrekarjev oddelek. Tam se s slastjo pomudiš pri tej in pri oni risbi, in če se vrneš, najdeš še vedno kaj novega tukaj in tam. Te karikature so kakor dobre knjige. Čitaš iz njih in drugič čitaš, pa iztakneš vedno iznova med vrsticami novost. Talentiran portretist je Bucik in še ta in oni od novejših gotovo ni brez daru. Priznani mojstri, kolikor jih je razstavilo, pa so znani iz vseh prejšnjih razstav. Posebnosti, da bi bilo treba izrecno opozarjati nanje, to pot niso prinesli s seboj.

G. A.

Narodni dar Ivi Vojnoviču. „Hrvatska njiva“ pozivlja svojo inteligenco in narod naj pokloni svojemu pesniku Ivi Vojnoviču ob priliki njegove šestdesetletnice peku-nijarni dar, da bo pesnik svoja leta lahko živel nemoteno svojemu delu in ustvarjanju. Ker se ga prej ni plačevalo tako, da bi sam dosegel zasigurano življenje, naj se popravi zdaj. Oglas je jasen dokaz, da je narod spoznal, kdo ustvarja veličino naroda. In nič manj zanimivo ni, da je spoznal ravno zdaj, ko bodo narodi stopili na tribuno, ter se merili med seboj. Po svojih zahtevah, po svoji notranji vrednoti bodo sojeni in dodeljeno jim bo življenje, ki si ga hočejo sami ustvariti. Tistim pa, ki so dvignili narod do tiste stopinje, ki jim pripada zdaj v krogu narodov, se mora narod izkazati hvaležnim.

Čimvečja je zavest naroda, čim silnejša volja postati in biti narod, tem jasneje bo spoznal, kaka je njegova pot, da si ustvari razmere, ki bodo omogočale, da bo lahko zasigurano življenje svojim kulturnim delavcem. Kajti vkljub temu, da je zbiranje narodnega daru globoko in veličastno pojmovano, ostane vseeno paberkovanje zatiranih. Edina forma, v kateri se koncentrira vsa narodova zavest in volja „biti narod“ je nacionalna država in še le ta bo prav umela ustvariti življenje kulturnih delavcev. Pozdravljamo toplo oglas „Hrvatske njive“, ker vidimo v njem voljo in besedo naroda.

Kako bo naša nacionalna država ustvarila predpogoje za svobodni razvoj kulture, o tem ne bomo tu razpravljali, kajti lahko je, da prevzame naša država načine, kakor je preje delala ravno v tem oziru srbska država. En način bi bilo osnovanje česa podobnega, kakor je Nobelova nagrada. Določil bi se turnus za vsa tri plemena, na katere izključno bi bila ta nagrada omejena. Seveda bodo potrebne poleg tega še druge institucije, ki bodo ali same zboljšale ali vsaj omogočile večje honorarje. Kajti kulturni delavci se zavedajo, da so v državnem telesu delavci, ki žrtvujejo narodu in državi

vse svoje sile, kakor vsi drugi delavci in plod tega naporega dela je ponos naroda, človeštva, čigar član je vsak narod.

Omenil bi še nekaj. Skupna manifestacija vseh treh plemen je dokaz zavesti, da so nam kulturni delavci vsem skupni. In zdi se mi umestno tu spomniti na Ivana Cankarja, ki je narodu ustvaril že skoro 30 knjig in vendar še ni bil deležen nikake hvaležnosti. To in memoriam vsega jugoslovanskega naroda!

Objektivno sodbo o Vojnovičevem ustvarjanju ter njegovih glavnih delih (Ekvinocij, Smrt Majke Jugovića, Dubrovačka trilogija, Lazarevo Vaskresenje, Dama s sancokretom, Imperatrix (ko izide) prinese list v prihodnjih številkah.

Vladislav Petković-Dis, rojen 29. februarja 1880, je 15. maja t. l. utonil pred Krfom, daleč od svoje domovine. Z njim je izgubila srbska književnost enega glavnih predstavnikov moderne poezije. Dis je bil dekadent, pesimist, ostal tak vse svoje življenje. Njegovo prvo publikacijo „Utopljene duše“ so napali vsi tedanji književniki, predvsem literarni mojster Jovan Skerlić. Ta mu je odrekal radi njegove bolne poezije vsak pesniški dar, ter ga tudi ni sprejel v svojo oceno sodobne književnosti. In vendar je bila Disova pesem:

„Pijemo nas nekoliko propalih ljudi
in polu svet;
Bez svega i bez radosti, da nam grudi
čeznu za cvet.

verna slika tedanjega Beograda. Dis je poglobil svoj pesimizem; morda izraža najsubtilnejši izraz tega svetobolja pesem Nirvana.

Zbirka „Mi čekamo cara“ je Disovo preropenje; narodova kri, težnje in volja so napojili tudi njega. Z vsem Srbstvom izgnan iz domovine je odšel v Pariz, da nadaljuje svoje ustvarjanje.

Plodove tega razvoja je zagreblo morje in ohladilo Disovo srce. J. K.

† Dr. Janez Ev. Krek.

Kakor anorganične snovi okrog svojih kristalizacijskih središč, tako se zbirajo, se snujejo, se formirajo ljudstva okrog svojih duševnih voditeljev. Dve vrsti takih pozna njih življenje; prvi so tisti, ki vstanejo samotni iz naroda in se vzpno s svojimi idejami, s svojimi velikimi proroškimi besedami daleč predse, pred sodobnike. Hladno, neumevajoče zro nanje sobesednike ure, ki še živijo ob zarji dogorevajočega dneva, njih žar, njih ljubezen, snujočega duha pa spoznajo sledeče generacije; tem nudijo njih velike misli v temo bodočnosti siguren, zanesljiv kačipot, tem so pokazali in doleteli življenje za dolge epohe.

Druga njih vrsta je drugačna: Teh mož srce utriplje z utripi tisočerihih src soljudi, njih želje se pleto z željami vseh trpečih, in njih misli mislijo in iščejo za vse stotisoče in milijone, ki se gneto v labirintu skrivnosti človeškega rodu. Njih temperament je živahnejši, njih srce polje vse urnejše, jače in bolj vroče, njih oči pa hočejo videti takoj dejanje k svojim mislim, njih ljubezen hoče takoj popeljati trpeči narod v obljubljeno deželo. Sadovi njih dela in njih ljubezni hitro zore, zato ljudstva hitro spoznajo njih gorko srce, nesebično skrb in priznajo njih duha-vodnika ter jih vzljubijo sredi dela, sredi življenja.

K tej drugi vrsti je spadal Krek. Res da se je udeleževal tudi v umetnosti, da je zlagal celo pesmice in pisal povesti in dramske igre, ali njegovo bistvo se je udeleževalo vse realnejše, neposrednejše, v življenju samem. V življenju tisočev, milijona, celega naroda. Tudi njegovo znanstveno delo, ki je veljalo teoretičnemu premotiranju raznih aktualnih problemov, je služilo v prvi vrsti za temeljno podlago takojšnjega dela.

Krek je bil prvi med nami, ki ni gledal na narod kot na homogeno maso, ki ima vsa enake potrebe in enake želje, temveč je spoznal v njem posebne socialne skupine, ki so bile posebno zapostavljene in potrebne nujne, temeljite pomoči. Videl je, da je jedro našega naroda kmetski stan, kateremu dotakratni voditelji niso znali pokazati načina, po katerem se da priti na višjo, boljšo in vrednejšo stopnjo življenja. Poleg kmetkega pa je videl zlasti še delovni stan, obsegajoč razen delavca še malega obrtnika in rokodelca, katere vse so bili gospodje od takrat nekako pozabili. Izločil je iz naroda ti dve socialni skupini, uživel se, zvest svojemu bistvu, globoko v dejanje in nehanje obeh, spoznal njih nezamarnost in njih potrebe; vedel pa je tudi poiskati zdravila in prenovljenja. In posledica tega spoznanja, delo stremljenja, odpraviti te nedostatke, je bila njegova temeljita in uspešna socialna politika.

In Krek, človek jasnega, globokega in širokega razuma, velike koncepcije, neusahljive, vedno sveže energije, kakor nam jih je bilo le malo dodeljenih, se seveda ni zadovoljil s polovičarskim delom. Čutil je suverenost svojega duha, zato je začel zgradbo pri temelju, in jo nadaljeval z ostro preiščeno sigurnostjo in skrbnostjo ter jo s popolnim uspehom dovršil. Da so danes naše delovne skupine konsolidirane tako izborna, da so si ustvarile tako krepke in mnogostranske gospodarske in stanovske organizacije, da so postale samostojen, živ in trdno sklenjen organizem, kakor še ne izza kmečkih puntov, to je delo Krekovo.

In ta na znotraj in na zunaj trdno sklenjen in konsolidiran organizem s kmetkim stanom kot jedrom, se ostro odraža od meščanstva, ki je ostalo brez svojega regeneratorskega, brezicljivo, desorganizirano in neenotno na znotraj in na zunaj. In samo po sebi je umljivo, da je prešlo politično vodstvo in sploh reprezentanca narodova na ta daleko najjačji, najčilejši stan narodov.

In da so se v ta organizem združile vse dotlej amorfne ali raztresene mase, pripadajoče slovenskemu plemenu, in da so bile na ta način prvokrat dejansko premagane vsiljene nam provincialne meje med Slovenci, to je tudi zasluga Krekova.

Ta čili organizem se je pod Krekovim vsestranskim vodstvom bodro razvijal dalje, širil se, krepil in večal si moči in doraščal. In prišel je kmalu čas, ko so mu postale ozke domače meje pretesne, ko se je pričel podjetno ozirati, kam bi še segel s svojo zdravo mladostjo, kje bi našel bratov, da jim priskoči v delu v pomoč. Kakor mlad junak, ki je dorastel, zbral in uredil pridobitve mladih dni in se zdaj odpravlja, da pogleda po svetu v prešernih avanturah, kje so možje, da se pomeri z njimi.

In Krek, ki je bil veren interpretor nezavestnih narodovih želja, verna sinteza narodovih idej, sposobnosti in sil, je izrekel besedo, ki je bila vsem na jeziku, je pokazal nezavestnemu nagnjenju v narodu smer: v jugoslovanstvo. Kakor en sam vzklík vzhichenja, veselega presenečenja in

iskrene zahvale je vstalo v narodu, zakaj Krek je prebral nam vsem želje iz naših src, misli iz našega premissljevanja, voljo iz naših odločitev, in v trenutku smo bili njegovi privrženci, njegovi sobojevniki mi vsi.

Zdaj te vedno snujoče sile ni več med nami. Krek je umrl, njegova sled pa ostane v narodu. Ostane v mnogostevilnih organizacijah, katerim je vdilnil svoje misli v življenje, ostanejo njegove ideje, kot samožive klice v narodu, in ostane nam vsem ideja jugoslovanskega naroda ter nas bo vodila novim lepšim in vrednejšim življenjskim možnostim naproti.

A. L.

Igralec Otokar Boleška je umrl. Slovensko občinstvo se toplo spominja znamenitega karakternega igralca, ki je pred leti nastopal v deželnem gledališču. Boleška je bil globok umetnik, v svojem ustvarjanju „široka“ slovanska duša.

Levstikovo delo za Prešerna do l. 1870.

Objavlja Avgust Žigon. (Dalje.)

Avtor obeh teh dveh pesmi je Prešeren. Avtor rokopisa pa ni Prešeren, ker pisava ni njegova. A važno nam je tu, da je pisava — pristno Kastelčeva.

Iz tega namreč sledi: Po svojem postanku izvira ta rokopis izpod peresa Kastelčevega. O tem ni dvojbe. Če pa je Kastelic sam izvršil ta prepis, je bil ta rokopis zatrdnoda nekoč v njegovi posesti in lasti. Toliko je od vsega kraja brezdvajbeno gotovo.

Ohranil pa se nam je ta rokopis, ta pristno Kastelčev prepis — v ostalini Levstikovi. In takó smo tudi tu potemtakem spet pri istem končnem vprašanju kakor ob sonetu o Togenburgu: kako in kje naj bi ga bil dobil v svojo posest — Levstik?

Ali naj je prišel morda naravnost iz Kastelčevih, ali pa morda šele po kakih ovinkih v Levstikove roké?

Trdnega, konkretnega poročila v odgovor temu vprašanju ni dodanes. Iskati nam je odgovora torej drugje in drugače. Tu rečemo za sedaj lahko le toliko, da kažejo tudi ob tej „Nebéški procésji“ sledovi tja k istemu viru kakor ob rokopisu soneta o Togenburgu: ob obeh tja — k staremu Kastelcu!

In takó smo tu zdaj pri poslednjem koraku: če gredó namreč za sonet o Togenburgu, gredó po vsem tem takem neločljivo istočasno hkrati tudi za tisti sonet, ki je v tej razpravi pravzaprav naše glavno vprašanje, — tudi za naš sonet o „tiraniji ljubezni“ sledovi k istemu Mihiu Kastelcu: ker sta oba soneta v istem rokopisu tesno drugi poleg drugega na isti zadnji strani prve izdaje „Sonetnega venza“, — sonet o Togenburgu kot tretji, sonet o tiraniji ljubezni pa vzporedno poleg njega kot četrti in zadnji v tisti četvorici Prešernovih sonetov, ter je bil kjer eden, odnekdaj tam ž njim tudi hkrati drugi. Če obveljá torej posebej za sonet o Togenburgu, da ga je dobil Levstik iz rok Kastelčevih, nam je s tem že zatrdno ugotovljeno, da je prejel tudi svoj novi sonet „Ljubezni tiranija“ Levstik — od samega Kastelca!

Povzeti nam bo zatorej to vprašanje pod to perspektivo še vnovič v drugem poglavju — ob novem gradivu; tu nam zadoščaj, da smo izsledili, ugotovili ter razvili vsaj perspektivo. Neobhodno pa nam je ugotoviti še v tem poglavju samem za sklep — eno: ali je Levstik imel tisti izvod prve izdaje „Sonetnega venza“ s četvorico pripisanih

Prešernovih sonetov že l. 1866, že za svoje „Klasje“ v svojih rokah? ter je li res zajel svoj novi sonet „Ljubezni tiranija“ l. 1866 iz tega vira, — ne pa li morda odkod drugod, dobivši ta vir morda kesneje?

Do trdne, neoporekljive gotovosti nam tu omogoča stopinjo — naslednje neznanje, rekel bi nekoliko čudno dejstvo:

Sonet o Togenburgu („Ni majhina itd.“), ki ga je Levstik odposlal v svojem pismu z dné 13. aprila 1866 Stritarju na Dunaj, je v četverosonetni, za tiskanim „Venzem“ pripisani skupini — tretji. Tisti košček strani pa, ki ga zavzema ta 3. sonet, je v ohranjenem rokopisu danes vlepljen, in sicer prav grobo prilepljen tja na svoje prvotno mesto. Dokaz nam je to samo zase, da je bil torej iz tega svojega prostora nekoč izrezan, in sicer (kakor je to prav razločno videti) — izrezan s škarjami.

In tu nam je zdaj Levstikovo pismo z dné 13. aprila 1866 komentar: edini komentar o tem izrezku, ki bi ga nam ne bilo mogoče sicer razrešiti ter bi nam bil pač za vse čase tajno zagrnjena uganka brez tega pisma, če ne prav neznančno brezpomembna malenkost, morda gola slučajnost, komaj če kdaj sploh kake pozornosti vredna.

Poslal je Levstik Stritarju 13. aprila 1866 na Dunaj, kakor piše sam, rokopis soneta o Togenburgu in pa rokopis „Nebéške procésje“. „Nebéška procésja“, pisana na zelo finem in tankem papirju, je kos zase, in bilo jo je mogoče brez težave priložiti pismu; sonet o Togenburgu pa ni bil takó sam zase, ampak del večje dvolistne celote kvartnega formata; pa ga je Levstik izrezal iz debelejšje listine, da ga je kot droben listič dodal svojemu dopisu, a si ves ostali kos rokopisa ter posebej 4. sonet, novi sonet Prešernov o tiraniji ljubezni, ki ni bil dotlej še nikjer natisnjen, pridržal varno v svojih rokah, morebiti da se mu ne bi izgubil po poti do Dunaja.

Izpričano je torej s tem, da je ta izrezek — nastal l. 1866: Stritarju na ljubo je izrezal Levstik sonet o Togenburgu iz svojega vira, in sicer — nekako dné 13. aprila 1866. „Pošlji mi poslana rokopisa nazaj, — ker nista moja!“ je še pripisal tega dné svojemu listu na konec. In ko sta se mu spet srečno povrnili z Dunaja, je prilepil Levstik drobni izrezani listič s Prešernovim rokopisom soneta o Togenburgu in pa z obrobno opombo Prešernovo o ritmu verza „z méčtem ognjénim“ spet trdno, dasi prav grobo v izrezano praznino svoje listine, da sta si danes spet kakor prvotno drugi poleg drugega v rokopisu soseda oba soneta 3. in 4., — gorenji o Togenburgu in pa naslednji (takrat „novi“) sonet:

4.

Ví, ki vam je ljubezni tiranija
Neznana bolj, ko fo študenzi Níla,
VÍ, ki lámó veštè kaj pofodíla
Neló, kaj híhhe, polje, kaj kupzhíja!
Is val fi marlíkteri glavo vbíja:
Al pojem réf bres upanja plazhíla,
Gotóvi, de bi je ne omezíla
Labudova s perf mojíh melodíja.
Povójte vi mi flepi modríjáni:
Al trud'jo sa dobízhek, sa petizo
V Amérikí fe zherní Afrikáni?
Dal v hujlhi flushnoft me je Bog s pufhízo,
Kakòr terpé med Turki jo Křiftjáni;
Kogá nek' imam úpati pravízo! —

A če je Levstik izrezal sonet o Togenburgu kot poseben listič iz tistega izvoda prve izdaje „Sonetnega venza — vsaj že 13. aprila 1866, dokazuje nam to, da je moral samo ob sebi umljivo Levstik tudi imeti ta izvod, ž njim vred vse štiri tam na zadnji strani pripisane sonete Prešernove, med njimi tudi sonet o tiraniji ljubezni, ki je v tisti skupini četrti, — vsaj istega dne 13. aprila 1866.

In takó je tu naš končno ugotovljeni rezultat naslednji fakt: Dne 13. aprila 1866 je poslal Levstik Stritarju na Dunaj dva rokopisa, — Kastelčev lastnoročni prepis Prešernove „Nebéške procésje“ in pa Prešernov lastnoročni rokopis soneta o Togenburgu „Ni majhina bla, Togenburgar! méra terplénja tvojga“. Dobil je bil Levstik ta dva rokopisa ter jih imel torej vsaj 13. aprila 1866, — in lahko rečemo, da najbrže oba, za trdno pa sonet o Togenburgu, ker tisti novi še natisnjeni sonet, ki ga omenja v svojem pismu z dne 10. aprila 1866 Jurčič, pišoč: „Prosim Vas, da priložite še ne natisnjen sonet, ki ga imate,“ — vsaj že nekaj dni še pred 13., tam v prvi polovici potemtakem meseca aprila 1866 v svoji posesti. Ker je pa sonet o Togenburgu poslal na Dunaj kot izrezek iz tistega vira, ki je v njem poleg soneta o Togenburgu kot četrti sonet tudi „Ljubezni tiranija“, — je imel Levstik neoporekljivo dne 13., ali recimo vsaj že 10. aprila 1866 (razen Kastelčevega rokopisa Prešernove „Nebéške procésje“) hkrati tudi že ono drugo listino vso: ves tisti izvod prve izdaje „Sonetnega venza, ki je še četvero novih sonetov v pristno Prešernovem rokopisu tam na zadnji njegovi strani: s čimer je slednjič zatrdno ugotovljeno, da je ta listina res tisti vir, ki je iz njega zajel Levstik svoj novi sonet za svoj „Dostavek“ v „Klasju“ l. 1866, — ter pravi original torej ta listina tisti prvi objavi, ki jej je nadel povsem iz svojega šele Levstik — prozaični ter vsebinsko nepravilni naslov: „Ljubezni tiranija“!

Prejel pa je ta vir svoj, kolikor nam vse doslej dá domnevati, Levstik od samega (takrat že vpokojenega) Kastelca, — le da ga pa poslej, ko je Kastelic (22. X. 1868) umrl, na srečo ni več vrnil, ampak nam ga zvesto sam ohranil, da smo ga s Kastelčevim rokopisom „Nebéške procésje“ vred našli v posmrtni zapuščini njegovi, kot kos njegovega „Gradiva za Prešerna“, ker tja tiče po vsem kar smo dognali, pa najsi je prav bil nekaj časa v drugi zbirki: pri pokojnem Gutmannu v Gorici! (Dalje prih.)

Čopova biblioteka. (Dalje.)

812. A complete dictionary of the english and german and english languages by J. G. Flügel(e)l u. John Sporckhil | Leipzig 1830 [2] 8° gr. |
813. Nouveau dictionnaire françois anglois et anglois françois de Mr. Aboyer¹⁾ corrigé par M. M. Louis Chambaud | Paris 1785 [2] 4° |
814. Dictionario italiano et inglese de Fernando Altieri | Venezia 1751 [2] 4° |
815. A glossary or collection (of) phrases names. ²⁾ words, by Robert Nares | Stralsund 1825 [1] 8° gr. |
816. Bailey Fahrtenkrügers Wörterbuch der englischen Sprache v. Adolph Wagner | Jena 1822 [2] 8° |

¹⁾ Pravilno: A. Boyer

²⁾ Pravilno: names.

Spanische und portugij Werke

817. Doctrina christiana compuesta por el rev. padre F. Inis de grenada | Madrid 1599 [1] 8° |
818. Memorial de la vida christiana por el Inis de Grenada | Madrid 1599 [1] 8 |
819. Quarta et quinta parte de la introdu(c)cion del symbolo de la fe | Madrid 1601—4 [2] 8 |
820. La galatea de Miguel de Cervantes traducida por D. Calsiano Pelliker | Madrid 1797 [1.] 8 |
821. Historia de la conquista de Mexico escribida D. Ant. de Solis | Madrid 1819 [5] 8 |
822. El diablo coxuelo traducida por Louis Peres de Quevada | Madrid 1821 [1] 12° |
823. Rosnances³⁾ historiques traduites par A. Hugo | Paris 1822 [1] 8 |
824. Noches lugubres por El Coronel D. Jofe Codallo | Paris 1820 [1] 12° |
825. Historia veridica de la Judit espanola por Dr. D. Fermin Aracyo²⁾ | London 1825 [1] 8 |
826. Las obras de Bolcan y algunas de Gargilafso³⁾ de la Vega | Antwerpen 1561 [1] 12° |
827. Libro de la historia de gran reyo de la China Titblatt fehlt | — — [1] 8 |
828. Aventuras de Telemaco por Franc Salignac — Fenelon — | Paris 1804 [1] 8 |
829. Fabulas literarias por D. Thomas de Yriarte | Perpignan 1816 [1] 12 |
830. Discurso sobre el influjo, que ha tenido la critica moderna en la decadencia del Teatro antiguo Espanol por P. A. P. | Madrid 1828 [1] 8° |
831. El Atlas abreviado e compendio geografico del mundo antiguo ed novovo | Amsterdam 1696 [1] 8 |
832. Werther traduit de Akemand⁴⁾ de Goethe en françois ed en Espanol | Paris 1803 [2] 8 |
833. Examen de ingenios para las ciencias por el Dr Juan Huarte | Seiden 1652 [1.] 12° |
834. Dia y noche de Madrid discursos de lo mas notable que en el paisa por Jose Roxas | Madrid 1674 [1] 8 |
835. Trabajos de Perfiles y Sygismunda por Miguel de Cervantes Saavedro | Madrid 1799 [2] 12° |
836. Novelas exemplares de Miguel de Cervantes | Perpignan 1816 [4] 12° |
837. Novellas exemplares de Miguel de Cervantes | Madrid 1655 [1.] 8 |
838. Nouvelles exemplaires de Mich[ael] de Cervantes par Mr L'Abbé de S'Martin de Thalsoisile⁵⁾ | Caufanne 1759 [2] 8° |
839. Histoire de l'adminable⁶⁾ Don Quichotte de la Mancha | Liege 1782 [6] 8 |
840. El ingenio Hidalgo Don Quixotte de la Mancha por Migu[e]l Cervantes | Brüssel 1611 1619 [2] 8° |
841. El ingenio Hidalgo don Quixotte de la Mancha por Miguel de Cervantes | Berlin 1804—5 [6] 8 |

¹⁾ Recte: Romances

²⁾ Recte: Fernan

³⁾ Recte: Garzilafso

⁴⁾ Recte: Allemand

⁵⁾ Recte: Chassonville

⁶⁾ Recte: admirable

(Dalje prih.)

Priloga, Slovani št. 8, 9.

Vabilo na subskripcijo

inštituta za etnografska raziskovanja v Ljubljani

1958-59

Ljubljana

Zvezni tiskarni

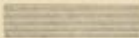
r. z. z o. z.

v

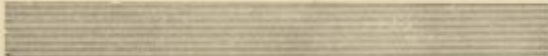
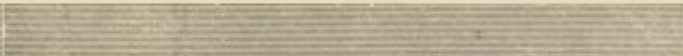
Ljubljani.

Podpisani(a) (ime) (stan)

(bivališče) (pošta) pristopim k Zvezni

tiskarni, registrovani zadrugi z omejeno zavezo v Ljubljani ter vplačam deležev po

200 K, z besedami

  kron,

kateri znesek plačam ^{takoj.}
v štirih enakih četrletnih obrokih.

V dne 1917.

.....
podpis.

Vabilo na subskripcijo deležev „Zvezne tiskarne“ v Ljubljani,

r. z. z o. z.

P. n.

Tiskarne, ki so opremljene z modernimi stroji, s popolnim materialom in večjim osobljem, so za vsak narod največjega pomena.

Strankam, bankam, podjetjem in časopisom, ki imajo za sabo moderno tiskarno, zaleže več kot cela armada agitatorjev, agentov, akviziterjev ali zastopnikov. Tiskarne dajejo posameznikom in skupinam socialno moč, vpliv in donašajo gotov uspeh, kajti tiskarne so pri političnem, gospodarskem in kulturnem delovanju najsilnejši stebri.

Zato se zbirajo po vsem svetu okoli tiskarn stranke, industrijalci, kulturna društva, zavodi i. dr. Drug je vezan na drugega in v vzajemnosti jim je zajamčen razvoj in napredek.

Tudi „ZVEZNA TISKARNA“ v Ljubljani r. z. z o. z. ima kot lastnica dobro urejene in založene bivše Drag. Hribarjeve tiskarne jako velik in lep delokrog. Tiskarna napreduje z deli in naročili od dne do dne. Ne le da tiska in izdaja „SLOVANA“ in „TEDENSKE SLIKE“, ima od raznih zasebnikov, trgovcev in obrtnikov ter državnih in avtonomnih uradov toliko naročil, da jih komaj zmaguje in je neobhodno potrebno, da se razširi.

Kljub neugodnim vojnim razmeram sta se lista „SLOVAN“, mesečnik za književnost, umetnost in prosveto in „TEDENSKE SLIKE“, ilustriran tednik, ne le ohranila, temveč sta zlasti letošnje leto celo lepo napredovala. Letos je pričel svež pokret za povzdigo prosvetnega dela. Kot pomladansko solnce oživlja vse naše narodno stremljenje in delovanje jugoslovanska ideja, ideja o našem narodnem ujedinjenju. — Tudi „SLOVAN“ in „TEDENSKE SLIKE“ sodelujeta pri našem narodnem prerojenju in da se njima razširi delokrog, se je osnovala zadruga „ZVEZNA TISKARNA“, registrovana zadruga z omejeno zavezo v Ljubljani.

Delokrog „ZVEZNE TISKARNE“, ki ima resno trgovsko vodstvo, se širi kar vidno od meseca do meseca tako, da postaja za njo vedno bolj pereča nujnost, **da si nabavi še več strojev ter večjih lokalov.**

Da je zadrugi „ZVEZNA TISKARNA“ v Ljubljani zagotovljen uspeh, je najlepši dokaz, da ima že doslej vplačanih deležev za 62.000 K; potrebno pa je, da se tiskarna razširi in izpopolni, da bo zmogla velike zahteve, ki se stavijo na njo in še večje, ki jo čakajo.

Uljudno torej vabimo k pristopu k „ZVEZNI TISKARNI“ v Ljubljani, registrovani zadrugi z omejeno zavezo, da se zagotovi potrebni kapital. Deleži so po 200 K in se vplačajo enkrat ali v štirih četrtletnih obrokih po 50 K ter se obrestujejo po obrestni meri, ki jo določi vsakoletni občni zbor. Za deleže vplačani denar torej ni mrtev, temveč je plodonosno naložen.

Komur je pri srcu razvoj naše industrije, trgovine in kulture, naj pristopi k zadrugi „ZVEZNA TISKARNA“ v Ljubljani.

Pojasnila daje in priglase sprejema točasno načelstvo „ZVEZNE TISKARNE“ v Ljubljani, Dunajska cesta 9, kakor tudi Jadranska banka in Kmetška posojilnica ljubljanske okolice v Ljubljani.

V Ljubljani, dne 10. novembra 1917.

Anton Pesek
t. č. načelnik.

Poziv. Ljubljena slovenskega naroda, dr. Janeza Ev. Kreka, nam je vzela nemila smrt; njegovih idej nam pa ne vzame nobena smrt, ne zatara nobena sovražna sila. Po čemer so hrepeli že v davnih časih najplemenitejši rodoljubi, kar so pripravljali najbistrejši duhovi, kar je nezavedno telo v vseh slovenskih srcih, to je vzplamtelo zadnje dni v mogočen kres, ki je ožaril ves slovenski jug, kres, zažgan od ognjevite Krekove besede, ki je vtelesila v silnem duhu spočeto idejo svobodne jugoslovanske države pod habsburškim žezlom. Ta ideja živi in gori v vseh slovenskih srcih, kar jih ni še okužil hlapčevski duh, kar jih ni še pohujšala sebična zavist.

Po načelih krščanske vere, da so ljudje vsi bratje, vsi enakopravni, da je sužnost Bogu in poštenim ljudem zoprna, je zahteval veliki rajnik tudi za svoje rojake svobodo in enakopravnost. Kaj čuda, da je ta tako pravična, tako krščanska, tako človeška zahteva hipoma prešinila vsa slovenska srca, na mah zedinila in združila vse slovenske stranke! Misli in želje vseh Slovencev je izrekla Krekova beseda, in Krek je postal vseh Slovencev klicar in zaščitnik in vodja.

Vse svoje velike dušne in telesne moči je posvetil ta veliki mož ljubljeni domovini; zanjo je naposled dal svoje življenje. In Slovenci so to spoznali; dokaz je bridka žalost po vseh krajih, koder biva slovenski rod, dokaz veličastni pogreb. Spomin Krekov bo živel v slovenskih srcih vekomaj. To pa ni zadosti. Veliki rajnik je ljubil svoje rojake ne samo v srcu; delal in trpel je zanje vse žive dni. Bolj kot njegovemu spominu je treba Krekovega spomenika Slovincem, da vsaj nekoliko izkažejo v dejanju svojo hvaležnost, da poplačajo nekoliko svojega dolga svojemu dobrotniku. Treba je spomenika v dokaz, da znajo Slovenci častiti svoje velike moče, da bodo vedeli pozni rodovi, komu so hvalo dožnji za svojo rešitev, da bo imela mladina pred očmi zgled, kako se pridobiva vsega naroda hvaležnost in ljubezen.

Podpisani odbor si je postavil nalogo poskrbeti, da se dvigne v beli Ljubljani dostojen spomenik dr. Kreku, in z zaupno prošnjo se obrača do vseh Slovencev in tudi do drugih Slovanov, ki so čislali in ljubili rajnika, da prispevajo po svojih močeh v dosego blagega namena, da se počasti spomin velikega moža.

V Ljubljani, 20. oktobra 1917.

Odbor za Krekov spomenik: Dr. A. Korošec, načelnik „Jugoslovanskega kluba“, častni predsednik. — Dr. Fr. Detela, vladni svetnik, predsednik. — Dr. Ivan Tavčar, župan ljubljanski, podpredsednik. — Dr. Fr. Jež, tajnik. — Ignacij Zaplotnik, blagajnik. — A. Kristan, Bogumil Remec, Oton Župančič, Rihard Jakopič, Mihael Moškerc, odborniki.

Darove za Krekov spomenik sprejema tudi „Slovan“.

„SLOVANA“ celotni letniki od l. 1906 do l. 1916
se dobe v upravništvu po 12 K.

Ljubljanska kreditna banka

Ljubljana, Stritarjeva ulica šte. 2 (Lastna hiša).

Promet v letu 1915 okroglo
tisoč milijonov kron.

Podružnice: —
Trst, Celovec, Split, Sarajevo,
Gorica, Celje.

Rezervni zakladi K 1,000.000.
Delniški kapital K 8,000.000

Posreduje najkulantneje nakup in prodajo vseh vrst rent, državnih papirjev, zastavnih pisem, prioritet, srečk in novcev. Prevzema zavarovanja proti kurzni izgubi pri izžrebanju; denarne in hranilne vloge na tek. račun ali na vložno knjižico.

Opravilišče c. kr. razredne loterije.

Vloženi denar se obrestuje od dne vloge do dne dviga s

4% čistih

Za vse vloge jamči vse lastno premoženje t. j. sedaj okroglo devet milijonov kron.

Zamenjava in eskomptuje izžrebane obligacije, srečke in kupone. Prodaja in kupuje devize in valute. Daje predujme na vrednostne listine pod kulantnimi pogoji. Eskomptuje in vnovčuje menice. Borzna naročila za danjako in inozemske borze izvede točno in ceno. Nakaznice in čeki na inozemska mesta. Promese k vsem žrebanjem. Kupuje in prodaja ameriške dolarje.

JADRANSKA BANKA

Delniška glavnica:
K 8.000.000—

PODRUŽNICA LJUBLJANA.

Rezerve: okrog
K 1.000.000—

SPREJEMA: Vloge na knjižice in jih obrestuje po čistih 4%

Vloge na tekoči in žiro račun proti najugodnejšemu obrestovanju. Dviga se lahko vsak dan brez ozira na moratorij. Rentni davek plača banka iz svojega.

KUPUJE IN PRODAJA: Devize, valute, vrednostne papirje itd. in srečke c. kr. razredne loterije.

CENTRALA:

Trst

PODRUŽNICE:

Dubrovnik

Dunaj, Kotor

Metković, Opatija

Split, Šibenik

Zader

ESKONTIRA: Menice, devize, vrednostne papirje itd.

IZDAJA: Čeke, nakaznice in akreditive na vsa tu- in inozemska mesta.

DAJE PREDUJME: Na blago, ležeče v javnih skladiščih.

PREVZEMA: Borzna naročila in jih izvršuje najkulantneje.

Brzojavni naslov: **JADRANSKA.** — Telefon št. 257

Naslov za brzojavke: **Kmetska posojilnica Ljubljana.** :: Telefon št. 185. :: Ziro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Ljubljanske okolice

r. z. z n. z. v Ljubljani — obrestuje hranilne vloge po

4¹/₄%

Stanje hranil. vlog

23

miljonov

Rezerzni zaklad
milijon
kron

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike. Sprejema tudi vloge na tekoči račun s čekovnim prometom in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

Koncem leta 1916 je imela vlog K 55,000.000.—
Rezervnega zaklada „ 1,500.000.—

Sprejema vloge vsak delavnik.

Hranilnica je pupilarno varna in stoji pod kontrolo
c. kr. deželne vlade.

Za varčevanje ima vpeljane lične
domače hranilnike.

Posoja na zemljišča in poslopja na Kranjskem proti 5%, izven Kranjske pa proti 5¹/₄% obrestim in proti najmanj 1% oziroma ³/₄% odplačevanju na dolg.

Ljubljana, Prešernova ulica šte. 3.

Največja slovenska hranilnica!